

ARGIA

**INMIGRAZIOA
EUSKADIN
GELDIRIK
DAGOEN
FENOMENOA**

**Teodoro
Hernandorena:**
“Ni ez naiz jaio
beste inoren
mende egoteko”

EKO

EKO ALTZA

Larratxo Ibilbidea, 96 zbk. ALTZA

S. Juan Bautista Koperatiba

Villas auzoa. Tel. 55 01 99 HERNANI

SUPER AMARA

Isabel II.a, 16 zbk. Tel. 46 11 77
DONOSTIA

EKO ASTEASU

Keelavite Poligonua, z/g. Tel. 69 25 26
ASTEASU

EKO AIETE

Grupo Etxadi. Tel. 21 14 88 AIETE
(Donostia)

ARRATE IRRATIA

FM — 101,5
Eibar

**Goizeko 9etatik
gaueko 11ak arte**

**Irratsaio denak
euskaraz**

ARRATE IRRATIA EUSKAL SINTONIA

1.204. zenbakia

POLITIKA

- 13.— Espetxeetako hormen gibelean presoek osasuna eta bizitza jokoa. **I. Zubiondo.**
 17.— Eritzia: «Juan Karlos Alberdi Martiarena: agur, adiskide». **J. Azurmendi.**

NAZIOARTEKOA

- 18.— «Iparraldeak» erregimen gorrak nahiago ditu. **A. Biskarro.**

ERREPORTAIK

- 20.— 60 urtez sarean harrapatuta. **L. Aristi.**
 22.— Inmigrazioa Euskadin, geldirik dagoen fenomeno. **A. Muñoz, N. Bello eta L. Mintegi.**

TXT komikia

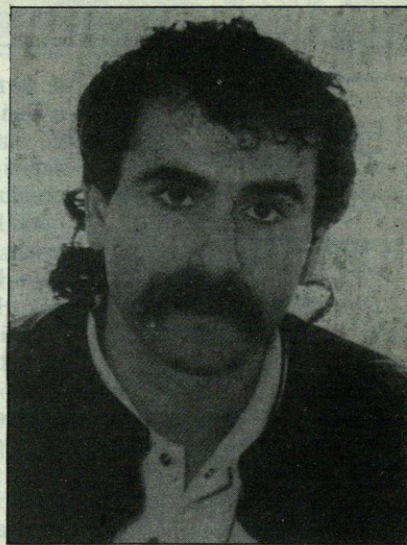
- 35.— Dibortzioaren gorabeherak, bizitza berri baten ateetan. **B. Artola eta E. Madariaga.**
 38.— Teodoro Hernandorena. «Ni ez naiz jaio inoren mende egoteko». **L. Aristi.**
 42.— Nafarren ahaleginen gainetik italiarrak irristaketan nagusi. **M. Diez.**

KULTURA

- 45.— Kultur ataria.
 46.— Iparraldeko kultur etxeek larraldi ekonomikoak. **G. Arrese.**
 48.— Bap! taldeak bere lehen diskoa kaleratu. **M. Aramendi.**
 50.— Urmeneta euskaltzalea oroigarri. **I. Camino.**
 51.— Xabier Montoiaren hirugarren poesia liburua laster eskutan. **D. Zuazalde.**
 52.— Kulturaren aste borratea.

ETA BESTE

- 55.— Denborapasak.
 58.— Azkena: «Euskal kultura, erdal kultura». **L. Mintegi.**

Estatu espainoleko gartzeletan «hil egiten haute» aipatzen zигun Xanti Val preso izandakoak duela bi aste, eta iragan den honetan hark esandakoa gertatu berri da **JUAN KARLOS ALBERDI** rekin. Espetxeetan euskal preso politikoek jasaten dituzten presio moduetaz galdegin diogu zenbaki honetan **Crispin Batiz** neurologoari. Besteak beste, erreportaien artean hautatu ditugu **INMIGRANTEEI BURUZkoa**, edota bai eta ere **DIBORTZIOAren** inguruan sortu ohi diren arazoak jorratzen dituen. Solas luzea izan dugu halaber **TEODORO HERNANDORENA** rekin, zeinak bigarren errepublika garaian euskal kultur gintzan hainbat lan burutu zuen. Eta kultur orrialdeetan, **IPARRALDEKO KULTUR ETXE**en egoera tamalgarriaz argigarri zenbait.

Jabea: Zeruko ARGIA S.A.L.

ARGIA egiten dugu:

Donostia: Mikel Antza, Jon Mikel Arano, Gorka Arrese, Jon Barandiaran, Txumai Iturria, Josu Landa, Xabier Lekuona, Juan Jose Petrikorena, Pablo Sastre, Iñaki Uribe, Xalbardin, Pello Zubiria, Joxemi Zumalabe.

Bilbon: Jesus Artetxe, Arturo Izarzelai, Luis Fernandez, Ermife Madariaga, Laura Mintegi, Imanol Murua, Jon Sarasua, Iñaki Uriarte, Pello Urzelai.

Gasteizen: Txotxe Andueza, Irantz Iriondo, Pablo Ruiz de Aretxabaleta.

Iparraldean: Isabel Etxeberria, Tala.

Iruñean: Jon Alonso, Iñaki Camino, Marta Diez, Joxe Martin Gogortza, Imanol Haranburu, Iñaki Mendibe.

Kolaboratzaileak: Gemma Agesta, Xabier Agirre, Martxel Aizpurua, Itziar Alkorta, Joseba Alvarez, Enrike Amonarriz, Mikel Arrieta, Ladix Arrosagarai, Antton Azkargorta, Joxe Azurmendi, Balere Bakaikoa, M.J. Barandiaran, Amaia Elosegi, Xabier Erro, Xarlot Etxezaharreta, Joxean Gezalaga 'Zaldubi', Mielan-jel Harana, Mikel Hernandez, Ostaiska Irastorta, Iñaki Irazabalbeitia, Mikel Iribarren, Gure Irratikoak, Irulegi Irratikoak, Koldo Izagirre, Kanko Izpizua, Edorta Jimenez, Karmelo Landa, Asun Larrañaga, Lurdes Larrañaga, Loren Loidi, Emilio Lopez Adan 'Beltza', Alfontso Martinez, Xabier Mendiguren, Mikel Mendizabal, Bego Montorio, Morau eta Martin, Josean Oiz, Eneko Olasagasti, Koldo San Julian, Andoni Sarriegi 'Murumendi', Joseba Sarriñana, Allande Sokarros, Joan Mari Torrealdei, J.L. Alvarez 'Txillardegi', Urederra, Aitor Zabalgoberas.

Diselnu eta montajak: Jon Barandiaran, Eneko Abrego.

Fotomekanika: Agus Barandiaran.

Azala: Garbiñe Ubeda.

Publizitatea: Maximo Aierbe, Joxe Mari Ostolaza.

Administrazioa: Jon Barandiaran.

Ardura teknikoa: Simeon Barroso, J. Jose De Marcos.

D.L.: 80—1963.

Helbideak: ARGIA, Ametzagaña 19 Behea. 20012 Donostia./ Diputazio kalea, 3, 1-ezk. 48009 Bilbo.

Telefonoak: (943)283399, (94)4248012.

Inprimategia: ANTZA inprimategia.

1988. urterako harpidetza sariak: (BEZ barne)

Hego Euskal Herria.....	6.000 pezeta.
Ipar Euskal Herria.....	400 libera.
Estatu Espainola.....	6.000 pezeta.
Beste atzerriak.....	8.000 pezeta.
Airez.....	12.000 pezeta.

EKAINA 26 UZTAILA 2

ekainaren 29an ilbete

eguzkia: (ekainaren 26an)
irten: 06.46
sartu: 21.49

mareak: (ekainaren 26an)
gora: 02.07 eta 14.38
behera: 08.21 eta 20.51

LIBURUAK

DABID ZUAZALDE

EXKIXU

Txillardegik

Izenburua: Exkixu.

Egilea: Txillardegik.

Argitaratzailea: Elkar.

Ezaugarriak: 230 orri, 720 pta.

Durango, liburua frango. Abendukoa bezainbatekoa izan ez bada ere, Udaberriko Azoka honetan ere kaleratu da mordoska polita. Denak batera ezin aipatu, eta asterik aste egingo dugu; gurekin etorri nahi baduzu...

Hasteko, aigan etzabaidarik ez baina esames ugari bai sortuko duen liburua: Txillardegiren azkena. Aurreko nobelan **Haizeaz bestaldetik** zegoen zapigarren zeru hartatik jeitsi eta hona hemen: lur, kiskali honetako errealtita-

te gorri eta goria.

Behar bada gutxi aipatuko dutenez, liburuak burura ekarri digun gogoeta bat azaldu nahi guke: Baroja; orain urte batzuk, asko ziren eredu barojiarreko nobela egin behar gurekela ziotenak. Hementxe dute bat; protagonistaren ausartak, ekin-tzen bizitasunak eta pertsonaien ugariak adierazten dituzte. Ez nuke esango Txillardegik nahita egin duenik baina halaxe da. Nire kezka ordea: Baroja proposatzen zutenak gustora gertatuko ote dira lan horrekin?

Honez gero badakizu zertaz den nobela, ezta? Bestela esango dizugu: ETAn sartzen den gazte baten abentura eta kalenturak. Literatur lan gisa, bada, ez da hartarainokoa, eta ez dirudi egilaren asmoa hori zenik ere. Hori bai: gertakariak bizi-bizi igarotzen dira arin kontatuta, eta hori dela-eta benetan bizkor irakurri dugu, ia ziztu bizian.

Txillardegik idazle ez ezik politikoa ere bada, eta pentsatzekoa da asmo politikoren bat ere baduela liburuak, alegia, burruka armatuaren nolabaiteko epopeia egitea edo. Baliteke. Dena den ez du protagonista «ideal» eta «zoragarria» aukeratu, polemikoa baizik. Burruka mota horren kontra dihardutenek darabilten estereotipoaren ezaugarri guztiak dituen pertsona, hain zuzen. Eta alde horetatik, beldur gara mesede kaxarra ez ote zaion egingo goraipatu nahi zenari. Nolanahi ere den, ez da erraz epaitzen.

Bada azken puntu bat, punta atera beharrekoa. Ez al genuen euskara batuaren aitajaunetako bat bada Txillardegik? Hara bada, nor sartzen digun erdara mordoa eta euskalkietatik ez gutxi. Erdararena, jakina, errealeismoaren amoreagatik: ezin jarriko du guardiazibil torturatzalea euskaraz hizketan! Arazo horiek euskal idazleek zehar estiloak erabiliz konpondu izan dute, baina ez da erraza asmatzen, ez horixe; kasu honetan gainera, 'beharrezko' ez zen askotan ere

sartu da erdara, aukera estilistikoa bailitzan ia ia. Euskalkiena ere naturaltasunagatik egin da, noski, baina iruditu zaigu egileak ez dituela hizkuntza idatziaren eta mintzatuaren arteko aldeak behar bezala bereizten (ad. baino idatziagatik hor irakurle askok *baño* esango du, horrela idatzi beharrik gabe).

Guzti honetan, ohi duenez, Txillardegik buruaz baino bihotzez jokatu du; esanak esan, zinez, irakurtzea merezi duen liburua: «Exkixu».

Xabier Gereño

KIKILI ETA KOKOLO CHILE-N

Umorezko nobela

Izenburua: Kikili eta Kokolo Chile-n.

Egilea: Xabier Gereño.

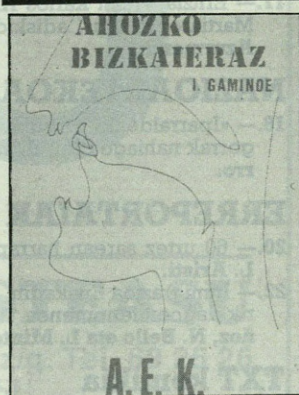
Argitaratzailea: Xabier Gereño.

Ohi duen adeitasunez, bere azken nobela (?) igorri digu Gereñok eta pozik asko egingen diogu aipamena. Azken aldian gehienbat espiontza-koak landu baditu ere, ez ditu bestelakoak alde batera utzi, eta hona hemen umorezko bat, orain urte batzuk *Antonello Euskal Herria* harrekin hasitako ildoari jarraiki.

Ez da bat ere erraza umorezko liburu bat egitea, eta txisteak pilatzaren poderioz barregarri barik, negargarri suertatzeko arriskua du eremu horretan abiatzen den orok. Aurreko batean kasualitatez topatu genuen liburu batean honako aipua: «*Opera komiko baten azken ordubetea baino tristeagoa*».

Xabier Gereñok ere ezagutzen ditu zailtasunak, baina kementsu eta ausarta izaki ekin egin dio. Emaizta: Kikili eta Kokolo, bata luxe eta ar-

gala, bestea potolo eta txikarra. Herriko festa batzuetako imitatze saioaren ostean elkar ezagutu eta batetik bestera joango dira gero, Txilera eta, abenturetan.

Izenburua: Ahozko bizkaieraz.

Egilea: Iñaki Gaminde.

Argitaratzailea: Bizkaiko A.E.K.

Gaminde langile sutsuaren azken emaitza iritsi zaigu, AEKren eskutik. Ahozko bizkaiera du oraingoan aztergai. Apalki aitortzen zaigu hau ez dela dialektologiako lan 'zientifikoa', irakasleen eskutan jartzen den tresna baino. Halarik ere, lan bikaina dela, ezin ukatu.

AEK-k Bizkaian duen banaketatik abiatzen da, helburu pedagogikoa betetzearen, nahiz eta banaketa hori ez etorri Bonaparterenarekin bat. 8 eskualde guztira: Txorrieri, Uribe Itsaldea, Uribe Butroe, Hego Uribe, Arratia, Busturialdea, Durangaldea, Lea-Artibai. Fonetika eta morfo-joskerazko datu eta fenomeno aipagarrienak jorratzen dituen sarreraren ondoren 8 kapitulu, zein bere balararen berri ematen duena. Hauetako bakoitzean, deklinabide, aditz taula eta joskerak kontuak aztertzen dira herri herri, bai eta hiztegia ere.

Dudarik ez, lan itzela egin behar izan duela Gamindek. Orain erabileran behar beste zuku ateratzen zaion ikusi behar. Liburua ez da goitik behera irakurtzekoa, zati jakinen bat kontsultatzekoa; baino, irakasle bakoitzak bere herriko hizkeraren ezaugarrien berri eman diezaien

ikasleei. Helburua? Eskolan ikasi eta herrian entzuten denaren arteko amildegia betetzea. Ea denon artean lortzen dugun.

Aldizkariaren izena: Enbido. Denborapasa eta hitz gurutzatuak.

Argitaratzailea: Elkar.

Ezugarriak: 1.zenbakia, 32 orri, 125 pta.

Pozgarri zaigu oso edozein aldizkariren jaiotza, eta hau bezala, hutsune bat betetzera baldin badator, are pozgarriago. ARGIAko irakurleok honez gero egingo zenuten Enbidoren gurutzegrama bat edo beste, aldizkarian aterata. Ez? Ba, orain duzue aukera.

J. Elozegi eta L. Manterola egileek sarrera moduan azaltzen digute, hizkuntza orok, besteak beste, joko, jostailu, espresio ludiko bihurtzeko joera duela, eta horren adierazgarri direla gurutzegrama eta antzeko hitz joko guztiak. Euskara baina, inguru hizkuntzek kamustua eta normalizazioarako funtzio ugari biluztua, ez da gaur egun gehiegi trebatu arlo horretan, eta hain zuzen ere horretan lagundu nahi luke aldizkari honek.

Nolako jokoak ditugu baren? Hara: gurutzegrama, kontrapasa, errebrau ezkutu, letra eroriak, hiz gezidunak, erreginaren kofaua, gurutzegrama zuria, silabikoa eta beste horrenbeste. Guztira 32 joko egin ditzakezunak. Eta baten batekin asmatzen ez baduzu, atzekaldean dituzue soluzio guztiak.

Aldizkariaren maiztasunaz ez zaigu ezer esaten. Badirur-

di lehen alea atera eta jendeak nola erantzuten duen zain gelditu direla, aurrerantzean zer egin erabakitzeko. Badakizue beraz, denborapasa guztiok zer egin behar duzuen, dugun.

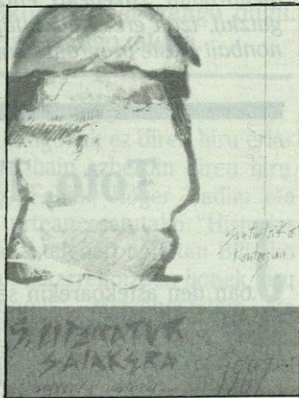
Izenburua: 5. Literatur Saiera: antzerki laburra.

Egileak: Xabier Mendiguren, Xabier Zorroza.

Argitaratzailea: Santurtziko kontzejua.

Orain bi urte, Erramun Landak egindako ilustrazio «likits» batzuek sortutako kalapita zela eta, urte bete pasatu du lehiaketa honek atsedena hartzen, baina berriz ere deitu dute, antzerki idazleek izan dizaten zeri heldua, besterik ez bada ere.

Azkenekoan, E. Olasagasti eta M. Martinezek osatutako epaimahaiak Xabier Zorroza-ren bi lan eta X. Mendiguren beste bat saritu zituen. Has gaitezen azken honekin.

«Xabier Mariaren minuettoa» da Mendiguren gaztearen lanaren izenburua. Diberitendu bat da, eta bertan Peñafloredako kondeaz trufatzen da, honen «El borracho burlado» operatxoa, ituliz-purdikatuz: «El Conde burlado» izan zitekeen beste titulu bat. Bestalde, halako hizkera ponpoxa erabiltzen du, perpaus luzeak kortesiazko formulez beteak, bertan bi iturri nagusi ikusten direla: batetik italiarren Comedia dell'Arte, eta bestetik XVIII.eko euskal dotrinen hizkuntza. Pentsatzekoa da erreferentzia guzti horiek ezagutu ezearan lanaren grazia ez dela horrenbestekoa. Dena den, guk beste

pekatu bat ikusi diogu, larriagoa: testua modatzen lan polita egin du, nabari zaio trebezia, baina pentsatu al du horren antzezipenaz? Esaldi luzeak horiek zailak dira esaten, nahiz eta hori ikasi egiten den; baina entzuleak? Euskal antzerkietako entzulea ez dago halako erretolika bukaezinetara ohituta, eta gure teatro aurrera atera nahi badugu pedagogismo pittin bat erabili beharko da.

Xabier Zorrozak ere literatura erreferentzietara jo du: «Juana Bixente Olabe» du izenburua bere lehenbiziko lanak eta bertan Bilintxen bertsoetako istoria kontatzen zaigu, osatuago. Egiten duen girotzea, 2. mailako pertsonaien sarrera eta tramaren hasiera guzti hori, ondo, gustatu zaigu. Baina bertsoetako egoera bera agertzen zaigunean, pott. Zergatik? Aldatu egiten al ditu pasadizoak? Ez: berdin-berdin uzten ditu baina, jakina, guk bertsoak ditugu gogoan, haien hizkera xoragarria, elkarrizketako *tour de force* guztiak, esan gabe esaten den guzti hori... Eta Zorroza-ren hizkuntza, ba, ezin konparatu, porrot egiten du bestearen aldean. Hobe zukeen zati horietan bertsoak berak sartu izan balitu, doinu eta guzti. Hartara zarzuelatxo bat aterako zitzaion agian. Politagoa, inondik ere.

Zorroza-ren bigarren, «Iturrira, Bartolo». Hemen ere badakizue ze herri kantutatik hartu duen gaia. Dena den, esango nuke gai hori lardaskatu egin duela. Hain zuzen ere, «Maritxu nora zoaz» kanta apal horrek badu berezazpian indar handi bat, sinbologia aberatsa, mitologian sustrai sakonak, eta guzti hori galdu egiten da. Kantaren hitz xehean sujerentzi ahalmen izugarri hori ipuintxo fantastiko honetan urtu egiten da. Ipuina ez da berez itsusia, baiña kantuaeren motiboa prosaikotu gabe, hobe.

Izenburua: Euskal Dinosauruak.

Egilea: Alfonso Martinez Lizarduikoa.

Argitaratzailea: Txalaparta.

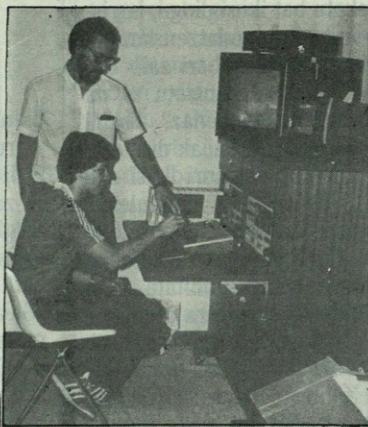
Txalapartakoek sail berri bati eman diote hasiera: «Gaiak» izenaren pean, bi motatako liburuak bilduko dira: Euskal Herriaren historia-ri buruzkoak, eta zientzia eta naturazkoak. Azken hauetako lehena dakarkizuegu hona, **Euskal Dinosauruak**.

Honetan, orain 65 milioi urte planetatik desagertu ziren animalia haundi eta harriarri hauei buruzko berri jakingarri ugari topa daitezke. Modu pedagogiko batez, 232 orriak 37 kapitulutan banatuta datoz, hamaika parte nagusitan eta horri gainera hiztegitxo lagungarri bat (euskara-espainera-frantsesa) eta bibliografia erantsi zaizkio.

Liburuan zehar lehenengo fosilak nork eta non deskubritu zituen, Darwinen teoriak-eta, dinosauruen familia eta espezie desberdinen berri (itsasokoak, lurrekoak, hegalaria...) bere izen bitxi guzti horiekin, beste hainbat bitxikeria, zergatik desagertu ote ziren, Ness lakuko izakiaren misterioa, eta beste hamaika kontu aurkituko dituzu. Euskal Herriko dinosauruena ez da parte txiki bat baino.

Inor ikara ez dadin, liburuak ez da espezialistentzat egina; aitzitik dibulgaziozkoa da guztiz, hizkuntza errazez eta modu ulergarrian azaldua.

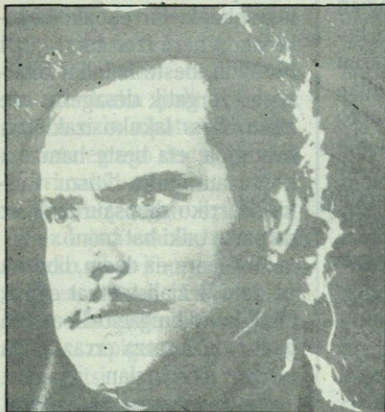
Txoritxoak darabiltzan azpitoluak noren mesedetarako?

Gure txoritxoak lurretako habian sortu zenetik berehala 'euskal telebista' izenez bataiatu zuten nonbait. Hor-
txe aritu zen bere barne ekoizpen eskasekin kili-kolon baina, antza denez, hau da, telebista arduradunek beren inbentoz deklarapenak botatzen dituzten bakoitzean beti ikus entzulego handiago batekin topo egiten dute. Gainera, hasi-hasieratik euskarari bere bultzadaxoa emateko jaiotako telebista genuen.

Beraz, azpitoluak ipintzea epe labur, erdi batetan pentsa genezake baina asmo horiek, berriz ere, ustel suertatu zaizkigu. Orain hilabete gutxi, garai batetan ikus-entzule gehiago eskuratzeko sortu zen euskal txoritxo espainiarrak gure txoritxoak baino ikusle go-

hiago zuela aditu genuen. Guzti hori gutxi bada, espainiar hiztunak diskriminatuak izan ez daitezten noski, azpitoluak eusteari jarraitzen da, euskaldun egin nahi duten hainbat jenderi nolabaiteko *laguntza* eskas bezain tamalgarria eskeini nahian.

Telefilme edo luzemetraia bat euskaraz ikusi eta entzun nahi dugunok erdaraz irakurtzea beharturik gaude. Egin aproba bestela. Azpitoluak agertzen diren bakoitzean gure begiak harantz joango dira segituan, eta arrazoina ximplea dugu, azpitoluak edozein helburu dutelarik ere, beti ikusgarri izan behar dute eta ETBk erabiltzen dituenak ez dira nolanahikoak, alajaina!

Asteazkenez
«Itsasoaz arduratzen naiz». Hilketa baten inguruan.

Katu kale bat izateko oso dotore

Musikaren mundutxo horren handitasunak eta eskasiak pantailaratu nahian aurkeztzen zaigu "Katu kale" saioa, ondo egindako gauzek izaten duten lurrina igortzen digularik. Musika sintonia lasai txirristatu eta nabarmenkerietan erori gabe ederki asko osatutako dekoratuak osatzen duen giro egokia aurkeztuz gero, Edurne Ormazabalarekin topo egiten dugu, sasi-plantarik gabe eta naturalitatez aritzen zaigun saioaren gidaria hain zuzen. Hasiera honi jarraipena eman eta oreka gordez, hemengo musika ahaztu gabe, kanpoko uhinak (bai komertzionalak, bai ez hain irensgarriak) gureganatuz eta nobedadeei, "iraganaren" doinuekiko muzinik gabe, zabalera emanez, saioa atalka gorpuzten da. Halere programaren egitura ez da mugiezina, alegia sailtxo horien finkotasuna kenduz, besteak beste musikal-diek (jazzaldiak edota musika topaketak) isladapen de-xente izaten dute emisioaren baitan.

Beraz, nahikoa pozik egon gaitezke ekoizpen honekin, (beharbada zuzeneko entzukizunen bat ez letorkioke gaizki), izan ere "kuarentaprintzipalekeria" lotan dauka nonbait (beste programa baikorrek ez bezala).

Toto, Toto... to!

Joan den asteakoarekin segitzen dugu. Oker dabil ETB filmeak aukeratzeko erabiltzen dituen erizpide merkeetan. Zai gauzka gauza hobeagorik ikusiko dugulakoan.

Igandez *«Toto etxe bila»*. Beniamino eta bere familia eskola-gela batetan bizi dira, baina klaseak hastekotan direnez bizilekua utzi beharrean aurkituko dira. Kanposantuan bizitzea eskainiko diote Beniaminori. Zuzendaria: Mario Monicelli. Antzesleak: Totó, Alda Mangini eta Lia Molfesi.

Asteazkenez *«Portuaz arduratzen naiz»*. Eli Kirk-ek, bere herrialdera atzerritarrek ezkutuan pasatzen dituen ofizioz, itsasertzetako zaintzaileengandik libratzearen atzerritar bat kareletik itsasora botako du. Zuzendaria: James Cruze. Antzesleak: Claudette Colbert eta Ben Lyon.

Ostiralek, Bideo Krezioaren zikloa: III. Euskadi. Isabel Herguera eta Antonio Herranz.

Larunbatez bi luze ikusi ahal izango dira: Arratsalde, *«Aitatxo zango luze»*. Neska umezurtz bat, denborarekin, bere ongile eta laguntzaile mistorietsuaz maitemindu egiten da. Zuzendaria: Jean Negulesco. Antzesleak: Fred Astaire, Leslie Caron eta Fred Clark. Gaez, *«Maitasun bortxatua»*. Yannick Bellon, emakumearengan eragindako biolentzia fisikoa aitzakitatzat harturik zapalkuntzaren aurkako agerpen feminista egiten saiatzen da.

zinema

Sobietar zinema gehiago.— Baita uztailen ere, Bilboko arte ederretako museoko "Zinemateka" sailaren eskutik, hilabete osoan zehar ikusgai izan dugun "Egungo sobietar zinema" izeneko zikloari zabalpena emango zaio. Aste honetan hain zuzen bi luzemetrai pantailaratuko dira. Astearte eta asteazken honetan, ekainak 28 eta 29an, Karen Shajnazarov-ek igaz burututako "Mezularia" izeneko filmea bere berezko bertsioan ikusteko parada izango dugu. Baita berezko bertsioan ere baina ekainaren 30ean eta uztailaren lehenengo bi egunetan Gleb Panfilov zuzendariak 1982. urtean osatutako "Gaia" izenakoa ikusgai izango dugu. Pantailaratzeak arratseko 5etan izango ditugu.

Aparteko historiak Bilbon

ekaina
27 Edgar Alan Poeren sobera ezagunak ez diren hiru erla-toak habiapuntutzat hartuz, hain ezberdin diren hiru zuzendari europarrak, Federico Fellini, Roger Vadim eta Louis Malle hain zuzen, 1968. urtean osatutako "Historias extraordinarias" izeneko filmea, astelehen honetan Bilboko Fas zine klubak aurkeztuko digu. Elkarrekoizpen honek hiru atal azaltzen dizkigu: "Toby Dammit", "Metzengerstein" eta "William Wilson" izenekoak, Terence Stamp, Jane Fonda, Brigitte Bardot eta Alain Delon aktore-aktoresek parte hartzen dutelarik. Bistaratzea: San Vicente kaleko aretoan arratsaldeko 7,30etan.

Lekeitioko Zinema eta Bideo Bilera

Ekainaren 30 eta uztailaren 1 eta 2an zinemarena, eta ekainaren 27, 28 eta 29an bideoarena, ospatuko dira Lekeition topaketa hauek. Filmeen arloan hiru sail hauek izango ditugu: Argumentu, Dokumentala eta Animazioa, bideo esparruan berriz: Argumentu, dokumental eta gai aske. Bilera honen helburua euskal zine eta bideogintza zabaltea bada ere zenbait sari banatuko dira besteak beste: "Zilarrezko antzarrak" eta metalikozko sariak.

Superman eta txekor bat

ekaina
28 Donostiako kultur etxeetako ekaineko zinema programaketari amaiera emanez, aste honetan bikote xelebre hau ikusteko parada izango dugu. Izan ere asteartez, arratsaldeko 7etan eta "Urteko zine zikloa" sailaren barruan Berlangak zuzendutako "La vaquilla" izeneko luzemetraia Alzakokan, eta Oken-dokan, egun berean goieko 11etan "Haur zinea"ren esparruan "Superman" filme artxiplazaratuta ikusgai izango ditugu.

musika

Donostiako Altza auzoan, ekainaren 27an Amaia Zubiria eta Pascal Gaigne eta uztailaren 1ean Benito Lertxundi, bi kantaldietan izango ditugu gaueko 10,30etan pilotalekuan. Dohain.

Larunbat honetan, ekainak 25, Ordiziako Plaza Nagusian gaueko 10,30etan Imanolek kantaldi bat eskainiko digu.

Donibane Garazin, astelehen honetan, ekainak 27, "Oskorri" taldea entzungai izango dugu, iluntzeko 10etan "La Natura" antzokian.

Egun berean, hilak 1, baina Abitainen (Iparraldetik gertu xamar) "Jotakie" eta "Herzainak" kontzertuan ari-tuko dira gaueko 10tan.

Uztailaren 2an, larunbarekin, Mungiako "de la Cerveze-ra" deritzan enparantzan Ruper Ordorika eta "Zarama" kontzertuan ari-tuko dira gaueko 10etan.

Elgetan bi entzukizun

Alde batetik ekainaren 25ean, "Delirium Tremens" taldea gaueko 10,30etan entzungai izango dugu; bestetik uztailaren 1ean Duhaldek kantaldi bat eskainiko digu iluntzeko 11etan.

Datorren ostiralean, uztailak 1, Urdanibia enparantzan eta iluntzeko 10etan, "M-ak" eta "Pota-to" taldeak entzungai izango ditugu.

uztaila
[1] Uztailaren lehen larunbatean Getxoko II. Habanera Musikaldiari hasiera emango zaio, bertako eta gonbidatutako taldeen kantak eskainiz hilaren 3a arte San Nikolas plazan.

Aierra eta Diman

ekaina
[2] Hilak bi dituela, eta besteak beste, bi kontzertu izango ditugu iluntzeko 11etan. Batetik Aierrako plazan "Hertzainak" taldea bere azken salda salmentan arituko zaigu, bestetik Dimako pilotalekuan "Delirium Tremens" taldeak entzungai izango dugu.

bertsoak

■ Ipazterren larunbat honetan, ekainak 25, Jon Azpillaga, Jon Lopategi eta "Altzalei" bertso-lariak plazan izango ditugu eguerdiko 12tan.

■ Hernanin ekainaren 26an Imanol Lazkao, Iñaki Murua, Gorrotxategi eta Sorozabal bertsoak izango ditugu Ezkiagako plazan eguerdiko 12etan.

■ Datorren asteazkenean, ekainak 29, Pasai San Pedron Xabier Amuriza, Jon Lopategi eta Iñaki Murua izango ditugu 7etan plazan.

Arbizun eta Tolosan

ekaina
[27] Hona hemen astelehen honetarako iragarriak ditugun bi bertso saio: alde batetik Arbizuko plazan, arratsaldeko 7etan, Manolo Arozena eta Pablo Jose Aristorena bertso-taldea izango ditugu. Bestalde Tolosan, Baserritar Egunaren ekitaldien barruan, Lazkao Txiki, Txomin Garmendia eta Peñagarikano bertxoka jardungo dira eguerdiko 12,30etan.

Uztailleko lehen bi saio

Batetik Andoainen, hilaren 1ean gaueko 11etan, Sebastian Lizaso, Lazkao Txiki, Iñaki Murua, Peñagarikano eta Jon Lopategi nor baino nor izango ditugu, Kale Txikiko plazan, Pello Urretabizkaia gai-jartzailea izango delarik. Biharamunean bestetik, Leaburun, Sebastian Lizaso, Iñaki Murua, Peñagarikano, Mañukorta eta Jon Lopategi, gaueko 10etan plazan, bertsotan izango ditugu.

antzerkia

uztaila
[2] Ordiziako Beti-jai pilotalekuan, uztailaren 2an, larunbata, iluntzeko 10,30etan, "Nuevo teatro de Aragón" antzerki taldeak "A la llegada jugaremos al ping-pong" izeneko antzespina auekeztuko du.

■ Asteazken honetan, ekainaren 29an, Loiolako kultur etxearen "Haur antzerki tailerra"k "El teatrillo de la luna" ipuinak taularatuko du arratsaldeko 6etan.

Kukubiltxo kaleak alaituz

Hauexek ditugu aste honetan "Kukubiltxo" taldeak plazaratuko dituen ikuskizuna: ekainaren 26an, Amoretoko plazan arratsaldeko 5,30etan bere "Zokozorromorria" kale antzerkia izango dugu. Hilaren 30ean berri, "Kalea 2002 ekspedizioa" izeneko kale aimazio-ko ikuskizunarekin izango ditugu arratsaldeko 7,30etan Mungian. Biharamunean bestalde, Orion bere "Zokozorromorria" berriro plazaratuko dute arratsaldeko 5etan.

dantza

**Ekaina 26 Euskadiko XII. Biko-
te Dantza Txapelke-
ta.**— Igande honetan 10 bi-
kote arituko dira nor baino
nor, Segurako pilotalekuan
arratsaldeko 6,30etan "Eus-
kadiko Dantza Askatuko
Txapelketa"ko finalean ira-
baztearren. Auzia hiru biko-
te galdakoztar, bi azkoitiar
eta Donostia, Soraluze, Ber-
gara, Antzuola eta Idiazaba-

latik etorritakoen artean ar-
gituko delarik, besteak bes-
te hauexek ditugu sariak:
Irabazleentzako urrezko do-
mina, txapela, txingola, ma-
kila eta 45 mila pzta; biga-
rren bikotearentzako ber-
riz, zilarrezko domina eta
38 mila pzta eta 3. bikotea-
rentzako brontzezko domi-
na eta 32 mila pzta.

arte

HUNGRIAR AR- GAZKIAK BIL- BON

Alde batetik Za-
rautzen, "Torre
Luzea" erakusge-
lan ekainaren 28
arte 11 argazkilar-
i madrildarraren
"Expo Foto 88"
izeneko bilduma
ikusgai izango du-
gu. Bestetik Bil-
bon, Alexandre
Trauner hungaria-
rren argazkiez
osatutako "Du-
blin-eko kaleetan"

izeneko bilduma
hilabete honetan
zehar Arte Ederre-
tako museoan
ikusgai izango du-
gu. Azkenik Do-
nostian, GKren
erakustaretoetan
hilaren 25 arte,
Gerardo Pauly-k
bere argazkiak be-
gibistaritzen ditu.

EKULAN- GINTZA GI- PUZKOAN

Zarautzen
Sanz-Enea erakus-

gelan "Euskadiko
III. Zeramika Bie-
nala" k bere atekak
zabalduko dizkigu,
uztailaren 7 arte,
euskal zera-
mi-ka-egileen lanak
plazaratuz. Donos-
tiako San Telmo
museoan berriz,
Juan Gorriti arte-
sauak bere eskula-
nak bistaratuko di-
tu, uztailaren 25
arte, "Sustraiak
aurkituz" izenbu-
ruean. Eibarko
udaletxearen kul-

tur aretoan bestal-
de, "Contrastes"
izeneko erakuske-
taren barnean zen-
bait eskulanak,
margolanak ar-
tean, hilaren 27
arte ikusgai izango
ditugu.

DURANGO, GERNIKA ETA DEUSTUN

Durangoko kultur
etxean, Martin
Diezen argazkiez
osatutako erakus-
keta eta Pablo Do-
nezar-en eskultura
bilduma ekainaren
26 arte bistaratu-
ko dira. Beste kul-
tur etxe batean,
Gernikakoan ale-

gia, Rafael Legor-
buruk margoez
burututako erakus-
keta ikusgai izan-
go dugu hilaren
bukaera arte.
Deustun berriz,
Presa arte gelan,
ekainaren bukaera
arte bistagai izan-
go dugu De La
Fuente margola-
riaren olioak.

HIRIBU- RUETAN

Iruñean ekainaren
28 arte Josep Co-
res margolari kata-
luniarraren pintu-
rak ikusgai izango

ditugu García Cas-
tañón erakusge-
lan. Bilbon berriz,
hilaren bukaera
arte Nikolai Tark-
hoff pintore sobie-
tarraren lanez osa-
tutako bilduma
ikusgai izango du-
gu. Donostiako
San Telmo mu-
seoan bestalde,
"Frankismoak Era-
gindako Biktimeki-
ko Omenaldia"
izeneko erakuske-
ta uztailaren 3 ar-

ikastaroak

● **Udako euskal unibertsitatea.**— Lehengo astetan adie-
razi genizuen bezala, uztailaren 18an hasita eta hilaren 30a
bitartean, ikastaro ugari ospatuko dira aurten ere Iruñeako
Larraona ikastetxean. Sailei dagokienez, aurten ere oso ma-
mitsuak eta ugariak izango dira, guztien artean 21 sail des-
berdin betetzen dituztelarik. Gogora arazi matrikula egiteko
epea ekainaren 28an bukatzen dela, beraz kontuz ibili
oraindik paperak bete ez dituzutenak, hau Gazteizko Axular
liburudendan, Bilboko UEUko bulegoan, Donostiako Elhuya-
rren, Iruñeako Auzolan eta Xalbador liburudendatan eta
Baionako Zabal liburudendan egin daitekelarik.

● Gero eta gutxiago be- har da euskara ikaste- ko.

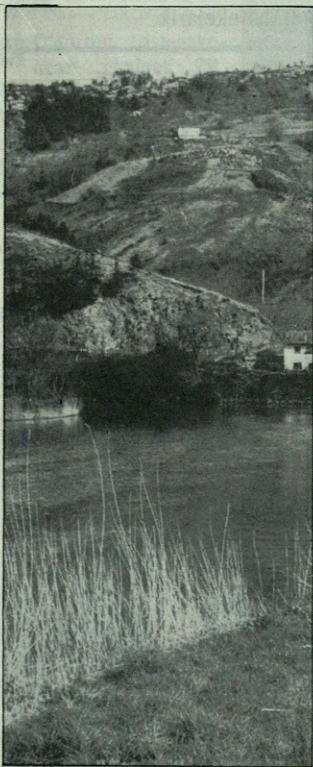
— Ekintza ugari antola-
tu dituzte aurtengo udaran
ere AEK-koek euskara ikas-
teko. Ekintza hauen artean,
eta nolabait betiko sistema-
tatik alderatuz, antolatuta-
ko bidaiak azpimarratu dai-
tezke, besteak beste Tx-
koslobakia, Hungria, Portu-
gal eta Pirineotara bidaiak
eginen direlarik. Bestalde,
maila guztietako ikastaroak,
kanpo eta barne ikastaroak
eta goi mailentzako ikastaro
berezia egongo direlarik.
Ikastaro guzti hauetarako
matrikula telefono hauetan
egin ditzazkeue: Donostia-
ko 283988, Bilboko
4241710, Iruñeako 220213,
Gasteizko 288922 eta Baio-
nako 33-59257609 telefo-
noetan.

● **Marrazki eta margolaritza ikastaroak.**— Sail honen barruan bi ikastaroen berri ematere gatzokizue. Alde batetik Bermeoko Sorgin Zulo marrazki ikastetxeak uztaila eta Abuzturako ikastaro bat antolatu du. Ikastaro honen matrikulazioa 3000 pezetakoa izanen delarik, izen ematea helbide honetan egin daitekalarik: Nardiztar Jon 27. Ikastaro hau 6 urtetik gorazko pertsonentzat dago eraturia. Bestalde, Donostiako Altzako kultur etxean, irekita dago dagoeneko margo eta marrazki ikastarorako matrikulazio epea. Ikastaro hau uztailaren 4tik 29ra ospatuko da, eta matrikulazioa 1000 pezetakoa izango da. Matrikulazio epea uztailaren 4an bukatzen da. Ikastaro hau 7 urtetatik 13 urterainoko umeentzat dago eraturia.

ihardunaldiak

Iruñeko Folklore ihardunaldiak.— Iruñeko Ortzadar euskal folklore taldeak aurtengo urriaren azkeneko egunetan ospatuko diren IV.Folklore ihardunaldiak antolatu ditu, "Festa tradizionala eta hiri-gizarte kultura" izenpean. Beste gai batzuen artean, eite soziologikoa, ekonomiko, politiko...aztertuko dira. Hauetako edozein gaitan interesaturiko ikerlariei dei egiten die Ortzadar taldekoek beraien lanak aurkez ditzaten. Egitaraua moldatzearren partehartzaileei irailaren 30a baino lehen lanen izenburua eta laburpena bidaltzea eskatzen zaie. Hauek idazmakinez idatzirik aurkeztuko dira, tarte bikoitzez eta DIN A4 orrietan, gehienez hamabost orrialdetakoa izanen direlarik. Informazio gehiago jaso nahi duenarentzat, ihardunaldien idazkaritza Ortzadar taldearen egoitzan ezarriko da: Iruñeko Descalzos kalea, 65 behe, tf. 948-223107.

Ibaiak eta itsasoak bizirik

Eguzkik (Euskadiko antinuklear eta ekologistak) antolaturik, ekainaren 25 eta 26an zenbait ekintza ospatuko dira gure lurraldeetan zehar. Besteak beste egun hauetarako antolaturik dauden ekintzak honako hauek dira: Arga ibaiaren 8.jetsiera, Urumea ibaiaren 7.jetsiera, Nerbioi ibaiaren 2.jetsiera, Zadorra ibaiaren 2.jetsiera, Laudiotik Bilboraino bizikleta martxa. Gure lurraldetako beste hainbat ibaien inguruan, oraindik zehatu gabe dauden beste hainbat ekintza ere antolaturik daude, hala nola, Oria, Urola-Deba eta beste hainbat inguruetan.

Iehiaketa

□ **Iruñeko literatur lehiaketak.**— Iruñeko udalak, euskaraz egindako literatur produkzioa eta bere egileak bultzatu nahirik, literatur lehiaketa hauek antolatu ditu. Lehiaketa hauek, olerki, narrazio labur eta komikien laugarren lehiaketak dira. Egileak beren helbidea Nafarroan finkatuta eduki beharko dute. Idatz-lanek gai librekoa izaki, honako baldintzak bete beharko dituzte: euskaraz idatzia egotea, jatorrizkoak izan eta argitaratu gabeak, egile berberak sail bakoitzean lan bakar bat aurkez-

tu ahal du, bere izenpean literatur edukinezko obrak argitaratu dituen egileak ezin izanen du bere lanik aurkeztu, elkar lanean argitaratu diren lanetan egindako partaidetzak ez dira mugapen honetan sartzen. Lanak Iruñeko udalaren erregistro ofizialean aurkeztu behar dira urriaren 20a baino lehen, informazio gehiago jaso nahi duenak erregistro berean lor dezakelarik.

jaiak

Santa Isabel Jaiak Zumarragan

Udaraz batera badatozkigu gure inguru geografiko zabalean ospatuko diren jai ugariak. San Juan jaiak joan zaizkigunez, aste honetan Zumarragan Santa Isabel jaiak ospatuko dira. Festa hauen barruan, ekainaren 26an umeen eguna ospatuko da, bertan ekintza nagusia arratseko 5,30etan ospatuko den umeen danborrada nagusia izanen delarik, danborrada honetan herriko ikastetxeetako haurrek eta Zumarragako musika bandak parte hartuko dutelarik. Ekainaren 30an, arratseko 7etan eta 8etan, Ispilla udal porikiroldegian, Fulbito txapelketaren finalerdietako eta finaleko partidua izango dira. Uztailaren 1ean ospatuko diren ekintzen artean, arratsaldeko 7etan Irrintzi dantza taldeak eskeiniko duen emanaldia azpimarratu daiteke. Uztailaren 2a izango da festen egun garrantzitsua, egun honetan Santa Isabel eguna ospatuko delarik. Ekintza ugari ospatuko dira egunaren zehar, baina behar bada azpimarratu beharrekoa goizeko hamaiketan ezpatadantzariak ospatuko duten ohizko dantza da. Aipaturiko ekintzez gain, ekintza ugari ospatuko dira egun hauetan Zumarragan, beraz pentsa daiteke jai giro ederra izango dela.

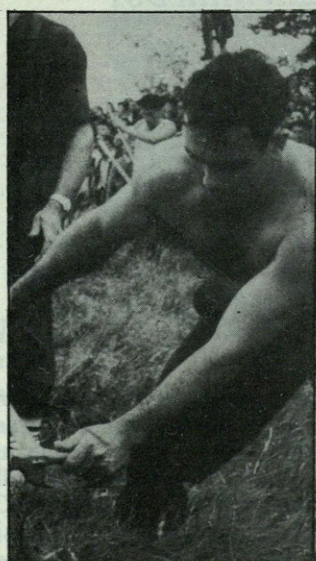
kirolak

■ Sokatira txapelketa Faduran.— Ekainaren 26an jokatu da Fadurako porikiroldegian sokatira txapelketako ekitaldi berri bat. Ekitaldi honetan 560 eta 720 kilotako tirariak hartuko dute parte. Pixu arinetan talde hauek arituko dira: Urra-txu, Harritzukuzubi, Gaztedi, Gohierri, Nuarbe eta Akelarre.

Berangoko idi probak.— Ekainaren 17an hasi ziren honako idi proba hauek Berangon, eta aste honetan egingo diren bi ekitaldiekin emango zaie bukaera. Ekainaren 26ean, arratsaldeko seietan, honako bikote hauek plazaratuko dira: Zubiaga, Altzubarren eta Lopategi. 27 plazaratuko direnak honako hauek izango direlarik: Barriola, Beitia eta Pedernales. Irabazleak 110.000 pezeta jasoko ditu. Proba hauek Bizkaiko Aurrezki kutxak antolatzen duen sari nagusirako baliagarriak dira.

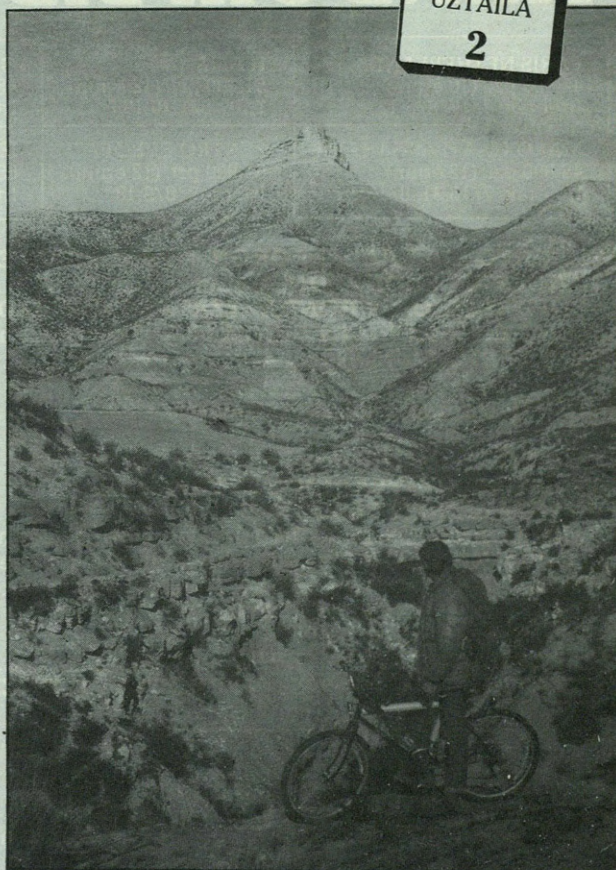

Billelan ere idi-probak.— Mungiako Billela auzoan idi probak izango dira uztailaren hamabost aldian. Zortzi egunetan zehar jokatzeko asmotan dira proba hauek. Dena dela ikusi egin behar da zenbatek izena ematen duten, horren arabera jarriko bait dira egunak. Adierazi izena emateko epea ekainaren 26an bukatzen dela. Balditzen artean aipatu behar dira, 1050 kilora iristen ez diren idi pareek hiru itzain eramatea izango utela, eta aipatutako pisutik 1100 kilo bitartean dabiltzanak berriz bi itzain eraman ahal izango dituzte. Eta pisu honetatik pasatzen direnak, bi itzain eta kiloko kilo t'erdiko zama erantsiko zaie. Proba hauek bi saritako baliagarriak dira: Bizkaiko Aurrezki kutxak antolaten duen sariketarentzat eta Lejartza-Ebro-Kubota Traktore etxeak antolatzen duen sari nagusirako.

Sega txapelketa Irunen

26 Ekainaren 26an Gipuzkoako sega txapelketako bigarren kanporaketa igande honetan jokatu da Irunen. Lehendabiziko kanporaketan Zelestino Aburuzak, Juan Maria Agirrezabalak, Sebastian Orbegozok eta Jose Gabilondok hartu zuten parte eta bigarren kanporaketa honetan honako segalari hauek izango dira: Domingo Bengoetxea, Juan Jose Galardi, Antonio Erauskin eta Martin Etxeberria. Finala Andoainen jokatu dute talde bakoitzeko bi aurrenek uztailaren hamazazpian.

■ **Arrola:** Plazaola-Urepel egun erdirako ibilaldia egingo dute Antzuolako mendigoizaleek ekainaren 26an

■ **Tabira:** Peña Sagrara (Europako gailurretara) egingo dute irteeraldia Durangoko mendigoizaleek ekainaren 25 eta 26an

■ **Aitzarte-Xabier:** Zuhatsu-Oteros-Mendoza bira egingo dute Donostiako mendigoizale hauek ekainaren 26an.

■ **Tabira:** Balmaseda-Sodupe, Bizkaiko birako etapa egingo dute Durangoko mendigoizaleek uztailaren 3an.

■ **Euskalduna:** Markina-Santa Eufemia-Aulestia bira egingo dute Andoingo mendigoizaleek uztailaren 3an

mendi ibilaldiak

57. orrialdeko KONTRAPASaren soluzioa

I. Esanekoa. II. Konortea. III. Deblauki. IV. Kartelak. V. Argudioa. VI. Oinazeak. VII. Igogailu. VIII. Dortokak. IX. Izendegi. X. Ausardia. XI. Errezena. XII. Ondoezak.

«Aitor dezadan nik ere egia. Zororik nagoelako naiz euskalduna, eta gainera zororik egoteko eskubidea daukadalak». (Gabriel Aresti, «Azken hitz bat Bilbazo». «Zeruko ARGIA», 67-VI-11).

TXINDOKI BIDAIAK

ESKANDINABIA, FIORDOAK ABIOIEZ
89.900 pzt. (10 egun)
Irteerak: 8/11,21

PARIS-NETHERLANDS 42.900 pzt. (10 egun) Irteerak: 7/17, 8/6,17	ITALIA 51.600 pzt. (12 egun) 7/16; 8/1,10,19	GREZIA-BULGARIA ABIOIEZ 65.900 pzt. (10 egun) Irteerak: 8/1,11,21	ATENAS-ISTANBUL ABIOIEZ 66.900 pzt. (10 egun) Irteerak: 8/1,11,21
MAROKO-ATLAS-SAHARA 45.900 pzt. (12 egun) Irteerak: 7/15,31; 8/13; 9/1	ZENTRO EUROPA 51.900 pzt. (12 egun) Irteerak: 8/2,18	ISTANBUL-KAPADOZIA ABIOIEZ 65.900 pzt. (10 egun) Irteerak: 8/1,11,21	ESKANDINABIA ABIOIEZ 84.900 pzt. (10 egun) Irteerak: 8/1,11,21

ZIRKUITO EDERRA MAROKON + TANGER-EN EGONALDIA (15 egun, P.E.).....	68.400 pzt.
TANGER-EN EGONALDIA (8 egun, P.E.).....	36.700 pzt.
TUNEZ BETIKOA + HONDARTZATAN EGONALDIA (15 egun, P.O.).....	76.250 pzt.
TUNEZ-EKO HONDARTZATAN BARRENA (15 egun, P.O.).....	51.600 pzt.
NEW YORK, Madrildik ateratako hegaldia.....	joana 49.250 pzt.
	joan-etorria 74.650 pzt.
MIAMI, Madrildik ateratako hegaldia.....	joana 64.650 pzt.
	joan-etorria 87.650 pzt.
EGIPTO, 12 egun (Nilo-tik barrena kruzeroa barne).....	109.900 pzt.
DRACULA KONTEAREN BIDEA, 15 egun, P.O.....	92.750 pzt.
NETHERLANDS ETA RHIN IBAIA, honen barrena kruzeroa barne (10 egun).....	72.500 pzt.
*MALLORKA, Gasteiztik hegaldia eta 2 izarretako hotelean egonaldia (15 egun).....	53.900 pzt.
**GRAN KANARIA, Gasteiztik hegaldia eta 3 izarretako hotelean, P.O., (15 egun).....	39.000 pzt.
***LANZAROTE, Gasteiztik hegaldia eta 3 izarretako aphotelean egonaldia (15 egun).....	43.800 pzt.
RIAS BAIXAS-ETAN BARRENA (8 egun, P.O.).....	43.250 pzt.
JUGOSLABIA, 12 egun, P.O.....	77.900 pzt.
EUROPA, ESKAINTZA BEREZIA (17 egun).....	109.000 pzt.
ESKANDINABIA OSORIK, FIORDOETAN KRUZEROA ETA GUZI (18 egun).....	164.400 pzt.

Irteera gehigarriak: Abuztuak 10,17,31 eta Irailak 7,14..... * 3.000 pzt.
..... ** 3.000 pzt.
..... *** 4.000 pzt.
Irteera gehigarriak: Abuztuak 3..... * 5.000 pzt.
..... ** 6.000 pzt.
..... *** 8.000 pzt.

General Etxague 14
20003 DONOSTIA
Tfnoa: 42.38.84-5-6

Legazpi 8
20700 ZUMARRAGA
Telf.72.37.76

Biteri 45
20100 ORERETA
Tlfn.52.45.12

Urdaneta 11
20240 ORDIZIA
Telf.88.72.00

HAR EZAZU
ASTERO
ZURE ETXEAN
BETE
TXARTELA
LEHENBAIT
LEHEN

NIK ERE HARPIDEDUN IZAN NAHI DUT

IZEN-DEITURAK.....
HELBIDEA.....
HERRIA..... D.P.....
HERRIALDEA..... TLF.....

KOBRAKETARAKO DATUAK

BANKU/AURREZKI KUTXA.....
SUKURTSALA.....
KONTUAREN ZENBAKIA.....

ARGIA. Ametzagaña, 19—20012 DONOSTIA

Crispin Batiz, euskal preso politikoaren aldeko mediku taldekoa

«Herreran gauez apendizitis batekin, kalean ez bezala, hil zaitezke»

Orain bi aste, orroialdeotan bertan, presoak gartzela barruan ez zirela hiltzen, hil egiten zituztela zioen Xanti Val preso ohiak. Tamalez, ezagutu eta asmatu egin du oreretar honek, Juan Karlos Alberdi Martiarena urnietarra Herrerak irentsi du. Jadanik, azken urteotan 6 euskal preso politikok utzi dute bizia gartzeletan. Han barnean zer gertatzen den jakin nahian, neurologo eta Estatu Espainiarreko espetxeetan barreiaturik dauden presoak zaintzera hainbatetan joan den Crispin Batiz-ekin aritu gara.

Crispinen eritziz, presoek elkarren arteko elkartzasunak superbibentzia ziurtatu die.

ARGIA.— Urteak daramatzazu presoak zaintzen eta laguntzen. Ongi ezagutzen dituzu presoek gora-beherak, zer egiten ari dira presoekin?

Crispin Batiz.— Presoekin egiten ari direna, estrategia baten barnean kokatu behar den prozesu bat da. Esperimentuak eguneroko oinarria.

Azken fase honi atxekiz, PSOerenari alegia, txinatarrek aspaldian asmatu zuen 'kaxoia beste kaxoi baten barnean' teknika erabiltzen hasten dira. Honela, preso guztiak espetxe batetan giltzapetzen dituzte beren ingurune guztiaz isolatuz, bai geografia mailan bai sentitartekoan. Neurri zuzenak dira baina, era berean, talde osoari aplikatuak.

Helburua: preso ale batzuk porrot egin dezaten. Horregatik edozein txatxukeria dela bide, 'behar bezala' tinko ez jartzea, patiorako bidean iladatik at ibiltzea edota edozein aitzaki nahikoa da isolatze zigorrak jasateko. Hasieran epe laburrekoak, gero luzexeagoak eta azkenik hilabetetakoak. Presoak landu behar dituzten garaian 'ikutuak' egon daitezke.

Guzti hau estudianturik dago eta aipaturiko lehen fasearen ondoren bigarrena etorriko litzateke, damuketena. Bien bitartean, Langraitzeko espetxearen kasua dugu, Espainiako kartzeletatik, beren eritziz 'ikuturik' zeuden hamalau preso horra igo zituzten; teknika honek ere, sistema bezala porrot egin zuenarik.

A.— Hala ere, beste metodo batzu ere erabiliko dituzte.

C.B.— Bai. Ordura arte Alcalá-Meco pasoko espetxea bazen ere, orain benetazko laborategi esperimental bihurtu dute: preso guztiak banaka estudiantuak dira, honela bakoitzaren egoera pertsonala, kondena urteak, familiarekiko harremanak... aztertutako izango dira, eta hirugarren fasea, sakabana-ketarena, datorkigu. Fase hau aurreko guztia porrotaren ondorioa da. Presoek esku artean zuten harma bakarra erabili zuten: elkarren arteko elkartzasuna. Erresistentzia metodo bat ezartzen dute, ez diote zigorrari ihes egiten, aurre egin baizik. Askotan, era horretan sistimak ezer ez duela lortuko ohar arazteko zigorrak probokatu izan dituzte. Nahiz Herreran lau modulotan zatituztik egon, elkartzasun harreman oso estuak dituzte eta 9 hilabetetako kanpoarekiko inkomunikazio ere eman izan da.

A.— Alcalá-ko espetxea laborategi esperimental bihurtu dutela aipatu duzu. Zein lan egiten da hor?

C.B.— Herrera kondena igarotzeko espetxea da eta erresisti dezakeen preso hantxe arituko da jo eta ke. Funtzionarioek ezer gutxi egin dezakete. Alcalá-koan aldiz, preso hilabete batez izaten dute, konduktismoa jolasten dute presoarekin. Paulov-en txakurrarekin bezalaxe, inposatzen den sistia

mara gutxi gora behera egokitzen den preso **'saritua'** izango da, eta espetxe horretan epe luzeago batez egoteko aukera ematen zaio, hospitalera irteerak onartzen zaizkio... gainera fase honetan inolako konpentsaziorik eskatu gabe. Baina sistimara egokitzen ez dena berehala Herrerara itzuliko dute.

“ Kanpotik laguntza eskeintzen zaiela sentitzeak jasaten dituzten eraso zientifikoak gailentzeko balio du. Kontrakoa heriotzea suposatuko luke ”

A.— Zein da orduan sakananaketaren funtzioa?

C.B.— Garbi ikusi dute preso talde osoaren kontrako erasoak alferrikakoak direla eta oraingo fase berri honetan zigor selektiboak ematea aukeratu da. Sakabanaketa egiterakoan, ez da kasualitatea egin den aukeraketa. Sakabanaketa ematerakoan, normalean lau presotako taldeak egin dituzte, talde hauetako presoak herrialde eta komando desberdinetakoak direlarik, modulo desberdinetan egondakoak, lehendik elkarren arteko inolako harreman pertsonalik gabekoak, adin eta familia arteko arazo desberdinekin, zigor kondena desberdinekin.

Lau metro karratuetan 40 urtetako Barakaldoko bat eta Baztango preso sartu berri den gazte bat, 8 urte kartzelan daramatzan beste preso batekin bizitzera behartuak dira. Eramatan dituzten espetxeetako errejimena ere aldatzen da preso talde sakabanatu hauen etorrerarekin. Beti 2. eta 3. graduako presoak dauden espetxeetara eramaten dituzte eta hauetan preso eta funtzionarioen errejimena lasaia aldatu beharra dago, **etarra** arriskutsuak ekarri bait dituzte. Funtzionarioak agresiboagoak bihurtzen dira, beti erne eta lasaitasunik gabe lan egin behar dute; preso komunek berriz, ezin dute lehengo faboritismoaz baliatu, alkohola murriztuko da etab. Honela, era askotako tentsioak sortzen dira.

Eta guzti hau gertatzen den bitartean, euskal preso hauek estudiantuak izaten jarraitzen dute. Hauetako norbaitengan ahulezia somatzen bada jorratuago izango da. Hone-tan lan garrantzitsua espetxeetako zuzendari, mediku eta ATSarena. Preso hauek doazen gartzeletako lehengo gizonezko medikua kendu eta emakumezkoa ipiniko dute, presoaren konfidantza irabazi nahian, presoari gizonezko medikua funtzionario hutsaren usaina gogoarazten bait dio.

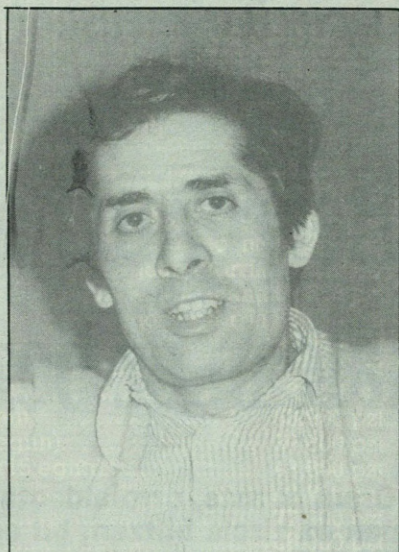
Eta hauxe da egungo egoera, presoak adaptazio fase batetan daude, aipatu dugun panorama beltz honi aurre egiteko fase batetan daude baina ni, etor daitekeen fase berri bati diot beldur, zeren Estatu Espainiarran espetxe asko dago.

Mariano Ferrer:

«edozein kartzelak heriotzera hurbiltzen»

Datu batek sortu digu galdera, azken urteetan hildako euskal preso politikoek. Beharbada, zinez objektibo izatekotan, zigor luzea duten preso gazteen bestelako taldeetan gertatzen diren heriotze kausak ezagutu behar genituzke. Datu hau falta dugularik, seguritate goreneko kartzeletatik baldintzez dauzkagun datuek aukera ematen digute, heriotze «natural» hori gerta dadin, inondik inora naturalak ez diren bestelako kausek ere eragin dutela pentsatzeko. Zein kausa? Seguritate-politikak, presoak galtzen duen eskubide bakarra kartzelatik kanpo bizitzeko askatasuna dela dioen ortodoxia printzipioa ahazten du. Edozein kartzela egoera nahikoa da berau sufritzen duena heriotzera hurbiltzeko, baina euskal presoena gehiago.

Hori horrela, geure buruari galdera bat egin beharko genioke: zerengatik da gaur egun egoera horren kontrako mobilizazioa, praktikan, euskal gizartearen sail bakar baten patrimonio kasik eskusiboa? Horrek «euskal gaia» edo «euskal arazoa» planteatu behar izatera eramango gintuzke berriz ere. Gehitxo llabur behar duten lerro hauetarako.

Hutsal eta antzu gainera, esplikatzan asmatuko banu ere. Nahiago nuke antzu ez den zerbaitekin bukatu: Juan Carlos Alberdiren heriotzeak erremediorik ez badu, itxarote zerrendan hurrena den heriotzeak, horrek bai, horrek badu.

A.— Euskal presoak Frantziar Estatu-ko espetxeetan jasaten duten egoeraren antzeko batetaz ari zara?

C.B.— Bai. Presoak banaka Estatu-ko gartzeletara barreiatzen badituzte, erabateko isolamenduan ezartzen badituzte, eta sensorial isolamendua gehitzen badiezu hiru hila-betetan erotzeko arriskua dago. Era honetan, 'rehen politico' hitzak zentzua hartzen du, zeren presoekin egin daitekeena erakutsiz, preso hauen erakundea presionatu nahi dute.

«Preso talde osoaren kontrako erasoak alferrikakoak izan direnez, sakabanaketari ekin diote».

A.— Guzti honen aurrean presoak erabiltzen duten erresistentziak, hau da, hainbat eta hainbat gose grebek, inkomunikazio grebak... zein eragin dute presoengan?

C.B.— Stress jarrai honek inseguritate sentimenduak pizten ditu. Norbera noizbait huts egingo duen beldur sentitzen da eta zenbait gertakari suertatzen bada gainera, modulo bereko baten gaisotasun larria edota lagun baten heriotzea, stress hori areagotu egingo da. Eta ez da gartzelaz kanpo aurki daitezkeen ihesbiderik barruan aurkituko. Sexualitate eta talde erlaziorik izateak asko laguntzen du, alkohola neurri batez edateak ansiolitiko eragina du, eta presoek ezin dute egoera normal batetan honelakorik egin. Egungo guztiak berdin-berdinak dira, oso monotonoak, sexual erlazioak daudenean, baldintza lotsagarri eta aberrante batzuetan egiten dira, talde erlazioak inposaturikoak dira ez aukeratutakoak, kirola egitea ia ezinezkoa da eta gelditzen zaien gauza bakarra autoerrelajaio teknika da, tartean introber-sioaren arriskua dagoelarik.

Presoa bizirik eusten duena kanpoan mobitatu dezakeen zerbait gertatzen denean da. Kanean esanahi bat duen gauza batek barruan intentsitatez handitu eta denbora handiago batez bizitzen da. Eta ez gauza handiak gertatzen direnean soilik, herriko futbol taldearen fotoa jasotzeak izugarri poz dezake preso, edota postal bat jasotzeak, sinbolismo handia lortzen du pareten bestaldean. Kanpotik laguntza eskeintzen zaiela sentitzeak jasaten dituzten eraso zientifi-

koak gailentzeko balio du. Kontrakoa heriotza suposatuko luke.

A.— Zeintzu dira egoera hauetan presoek sikikoki dituzten 'gaisotasun arruntak'?

C.B.— Gartzelean daraman denborak eta bakoitzaren nortasunak markatzen du guztia. Behin gartzelan denbora bat igaroz gero, lehen bi urteetan edo, presoek 'kartzelitis' deitzen diotena ematen da: depresio fenomeno bat da, presoak beherantz doala sentitzen du, ahulezia garaian huts egin dezakeelaren beldur da eta intelektual lana asko jeisten du, lo egiteko erritmoa hausten zaio, urduritasuna jabetzen da eta agresibitate inkontrolatu batetarantz doa. Betiko eguna pasa eta zeldan sartzerakoan antsietate krisiak izan eta ez du txaboloan sartu nahi izaten.

Hau pasa ondoren normalizatu egiten dira, batez ere preso berriak sartzerakoan errefrentzia berriak dituztelako eta egoera berriari adaptatu direnez ongi dabilta. Zortzi urte kartzela bete ondoren erorialdi berri bat jasaten da, antsietatea baino depresioa jabetzen da. Bera bazterrean eta ezertarako balio ez duela pentsatzen da. Hau psikologia aldetik guztiz normala da, horko inor ez bait da arraro.

Baina egon dira eskizofrenia mailako 4 edo 5 kasu. Gartzelatik kanpo, edozein adin eta edozein baldintzatan milatik kasu bat onartzen bada bostehun preso talde batetik kopuru hori izatea alarmantea da. Eta badaude diganostikaturik gabeko zenbait kasu ere bai.

A.— Gartzelak eragindako gaitzak ere zabalduak izango dira.

C.B.— Honelako populazio gazte eta indartsu batetan dauden tumore gaiztoen kopurua kezagarria da. Hodgkin bat, beste bizkar hezurreko linfoma bat izatea, Joseba Asensio hil zuen tuberkulosi kasua gertatzea, perone-buru sarkoma, umetoki kartinoma, Josu Retolazaren melanomak ematea eta azken egunotan Juankar Alberdiren eta beste bi presoek bihotzekoa hain populazio urrian ez da batere normala. Hain patologia larriak honelako populazio batetan emateko, sorginen kontutan edota gaitzak eragiteko posibilitateren batetan pentsatu beharrekoa da.

“ Ez dute hiru hilabetetan bostehun ero gartzeletan izan nahi baina presoekin egunero-egunero zirikatze lan bat egiten ari dira ”

A.— Zein eragin du erabateko isolamenduak?

C.B.— Sensorial isolamendu batek depresio taula bat ekartzen du berarekin, azkenik presoak sikotizatzen direlarik, hau oso larria izanik euskal preso politikoei ez da horrela eman, isolamendu moeta hau beste zigor guztiekin batu bait da. Ez dute preso

«Kanpotik laguntza eskeintzen zaiela sentitzeak jasaten dituzten eraso zientifikoak gailentzeko balio du».

Joxe Mari Elosua:

«gure presoak estermintzen ari dira»

Heriotza hauen aurrean esan behar dena esanda dago. Ez orain, aspaldi bai. Esternio espetxe bat zer den argi eta garbi eta milaka aldiz gainera esplikatua izan da, bai espetxeratu beraiengatik, bai beren senideengatik, bai Amnistiarik Aldeko Batzordeetatik, abokatuetatik, eta abar... Bi karakteristika nagusik definitzen dituzte: 1. -Ihesak ebitatzeko seguritate neurri izugarriak, bai pertsonalak eta bai materialak.

2. -Presoak fisiko eta sikikoki suntsitzeko neurriak: senide eta abokatuekiko harremanen murrizketa, erregimen militarra, jipoiak, humilazioak, aislamenduak, santzioak, e.a.

Bi karakteristika hauei zera gaitzitu behar zaio: espetxe guztietan sanitate eta administrazio neurri efikaz batzuren falta. Muestra bezala, nahikoa dugu azken gertakizunari begiratzea, Juan Carlos Alberdirekin gertatu dena begiratzea, ikusteko, 1.- Sanitate aldetik, ez bakarrik neurri prebentiboak, baizik eta kuratiboak ere huts egiten dute (nahiz hilik gertatu baino 20 egun lehenago Hospital Penitentiarioan egon ez zaio beharrezko analisirik, txekiorik eta abar egiten. Gaiorik gertatzen denean berriz, atenditzen duena bere kidea da -Konstantino Kastejon— suertez sendagilea,...

2.- Neurri administratiboan aldetik, eta bizi duten isolamendua berriz nahiko ongi adierazten du zerak: bere beste moduloetako kideek irratiz jakiten dute zer gertatu den lehen moduloan, ...Komentariorik ere ez du merezi.

Azken finean, nik uste dut, oso argi dagoela eta Eukal Herria guztiak badakiela

bat gela txuri batetan sartu eta argi berarekin hortxe mantendu. Gure presoek Alcalán adibidez, guztia berde eta txuriz margoturik dakusate; bi minutuz han egoten dena ez da ezertaz konturatzen baina egunero 24 orduak han igarotzen dituenak erreferentzia guztiak galtzen ditu.

Funtzionarioek badakite jipoi bat erantsi eta gero, erantzun gogor bat jasoko dutela eta isolamenduarekin ere, presoek garbi erakutsi dute, ez dutela etsiko. Epe luzera datoz arazoak. Ez dute hiru hilabetetan bostehun ero gartzeletan izan nahi baina presoekin egunero-egunero zirikatze lan bat egiten ari dira.

A.— Aipatzen duzun stress horrek zer ekar dezake?

C.B.— Preso hauek egunero jasaten duten stress egoera limite honek, logikoki, bihotzeko bat jotzea eragin dezake. Hau ekidin daiteke leku zibilizatueta egiten diren txeko arrunt batzurekin. Presoek eskubidea dute eta funtzionarioek obligazioa, sanitario laguntza egoki bat batzuk izateko eta besteek emateko; ez da inolaz gertatzen. Ez di-

gainera, espetxeetan ez direla giza eskubideak errespetatzen, nahiz Espainiar estatua, zuzenbidezko estatua dela aldarrikatu.

Guztiok jakin arren ordea, badirudi zenbait indar politikorentzat, arazoa giza-eskubide arazo baino, politikoa dela, eta presoak ezker abertzalekoak direnez, badirudi espetxe hauen arazoa ere ezker abertzalearena dela bakarrik. Duela urte batzuek PNV (EAKoak tartean zirela), EE, eta abarrek noizean behin espetxeetara begiratzen zuten. Orain ez. Nahiz justu orain eta egiten duzen galderan ematen dituzten datu berak zera adierazi: Esternio -kalifikazioa ez dutela espetxe hauek beren erabilera politiko bat egiteko jaso, baizik eta bertan gure presoak estermintzen ari direlako.

Inoiz Historian eta Herriaren aurrean zenbait alderdik bere jarreraren ardurari frente egin beharko diete.

“Hain patologia larriak honelako populazio batetan emateko, sorginen kontutan edota gaitzak eragiteko posibilitateren batetan pentsatu beharrekoa da”

ra inoiz sistematikoki txkeatuak izan, obligazioa egonik arren. Eta preso batek eskatzen duenean, beti berant eta, baldintza kasikarretan eta gaizki txkeatuak izan ohi da.

A.— Sanitario ikuspegitik zein azpiegitura dago espetze moeta hauetan?

C.B.— Kasuren batetan nahi izan arren, medikuek ezin dute ezertxo ere egin, ez bait dute baliabiderik. Beste gehienek ia sinbolkoki lan egiten dute, hamarrak baino lehen gutxitan etortzen dira espetxeetara eta gehinetan eguerdiko hamabiak baino lehen joaten dira. Arratsaldeko errefuertzoa berriz, ‘behar denean’ soilik joaten da. Gose greba bat edo txapeo fuertea dagoenean, piska bat beldurturik gehiago arduratzen dira: goizez bederatziz terdiak aldera joan eta ordubata aldera ospa egiten du. Arratsaldekoak ordu-bietan etorri eta seirak arteko egon ohi da. Asteburuetan atentzio eza erabatekoa da eta arratsaldeko seiretatik hurrengo goiz arte presoak bakarrik daude. Ezin dute gaiso jarri.

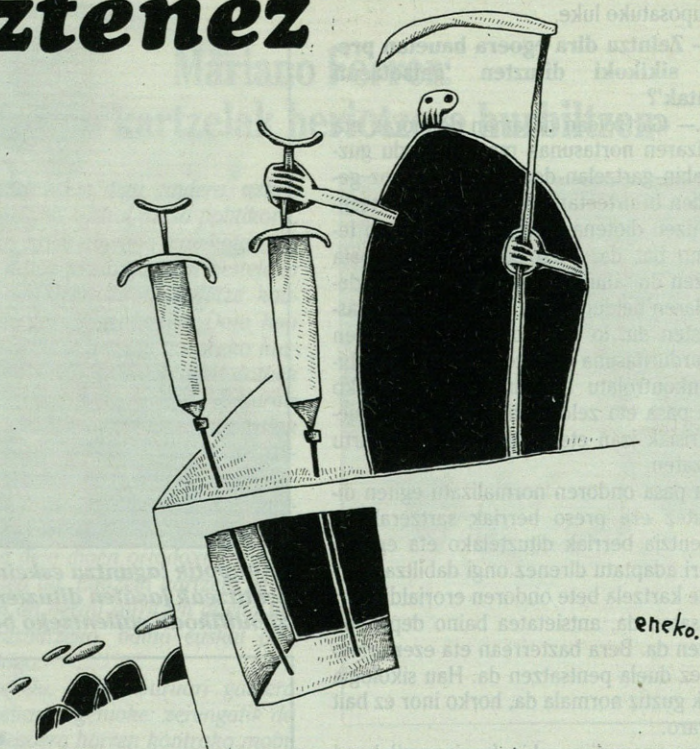
Kasu gutxi kenduz, mediku hauek sistemaren kolaboratzaile fidelak dira. Medikufuntzionarioak dira. Guk preso bati tratamendua jartzen diogunean, mediku hauek horren kontrola daramate eta presoaren benetakoa egoera jabetu eta zuzendaria informatu beharra daukate. Preso hauek era honetara ‘oso zainduak’ daude.

A.— Zuk zerorrek esan duzu presoek zerbait ordutan ezin dutela gaiso jarri.

C.B.— Eta halaxe da. Edozein infekzio txatxu okerrera joan daiteke. Gripe batekin hasi eta neumonia larri bat sor dakizuke, edo eztarriko infekzioa duzulakoan lasai zaude baina infekzio horren sortzaile neumokoko edo honelako germen bat bada, sei ordutan meningitis-ak garbitzen zaitu. Edo edozein den epeetan tratatzen ez bada, hil zaitezke konplikatur gero. Kalean honelako gaitzek, lehenago edo berantago, garaiz harapatzen dira baina barruan heriotze arriskua suposa dezakete. Herreran apendizitis bat gertatuz gero, goizeko hamarrak arte ez dago medikurik, gero ibilgailu egoki bat ekarri behar da, ezin da edozein hospitalera eraman, Carabanchelgo hospitalera soilik eta hori jokuan asko ipintzea da. Juankarren kasuaren ondoren zalantza hori gelditzen zaigu, zeren gaur egun bihotzekoak jotako gazte batek posibilitate handiak bait ditu aurrera ateratzeko.

Iñaki ZUBIONDO

eztenez

Joxe Ramon Beloki: «hildakoen» zerrenda osoa, bestela ez zait iduritzen»

Zuzen, hots zuzenbidez, analizatu eta ulertzeko problema, ezinbesteko da nerezat aurreko atzera eta bera osotasunean ulertuz hastea. Hau da, lehenik urte hauetan kartzelatik zerraldo, edo antzeratsu, atera diren, dituzten, preso guztiak, politiko zein komunak, zenbatuz hasi behar da. Ondoren bakarrik hasi behar da bereizketak egiten: zeintzuk hil direnak, kantzerrez, sidaz, edo beste gaitzen batez; nork bere burua urkatu duen; nor kartzelako «lagunaren» labainkadak erahil duen; nor funtzionarioaren baten kolpe; nor droga kutsatua edo gehiegizko dosia hartzeagatik hila suertatu den; kartzela bateko ez dakit zer kondizio material edo bestelakoek zer nolako eragina izan duen bakoitzaren kasuan; etab.

Konplexutasun eta osotasunean aztertzen ez bada kartzelako egoera, hau da, danok dakizkigun jeneralitateetan gelditzen bada analisisa, orduan neretzat, behinik behin, oso interes murrizta dute analisi horren ondoriek, aldeztu aurretik frogatu nahi dena frogatzeko baizik ez bait dira sarri izaten.

Hau guztia esan beharreko iduritzen zait azken urteetan kartzela «hildakoen» zerrenda egiten hasi eta bakar batzu baizik kontutan hartzen ez direnean. Ez zait zuzen, zuzenbidezko, iduritzen.

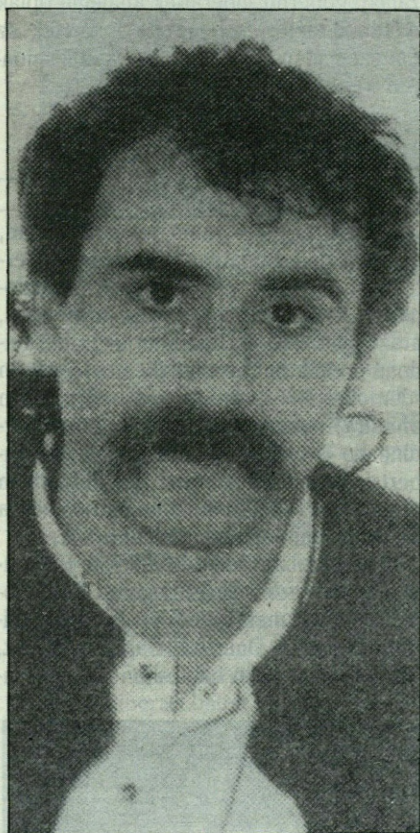
Hau honela, berriz, zer esan, guztiok dakigunaz aparte, gure arteko eta Espai-

niako gartzelen egoerez? Nik neuk ez askorik. Kartzelako egoera zein kalamitoso, pertsonaren ukakor eta suntsitzaile den, hori jakina dago. Irakurri besterik ez dago Eusko Jaurlaritzak berriki Komunitate autonomo barruko kartzeleaz argitaratutako ikerketa edo, egunotan bertan, egunkari batzutan Yeseriasko emakumeen kartzelaren egoeraz ezagutzera, ia egunero, hau edo bestea dela medio, irakurtzen den hainbat notizi anker eta asaldakorak. Hor dago, nere iritzirako, problemaren kakoa. Gizarteak, oro har, ba du zer salatu, zertaz lotsatuz gain. Baina, sarri, nahiago dio arazoari sahietetik, hobe sahietetatik, —asko bait dira, bakoitzak bere gustokoa aukatzen duelarik bere buruaren zuriakarako egin.

Eta bitartean, noski, kartzeletan jendea «hiltzen», guztion lotsakizun eta salakuntzarako.

Juan Karlos Alberdi Martiarena, agur, adiskidea

«Zer naiz bada? Pentsatzen dudak gauza. Eta zer da pentsatzen duen gauza? Dudatu, ulertu, baieztatu, ukatu, nahi duena eta nahi ez duena, irudikatu ere egiten duena, eta sentitzen duena».

Heldu berriak ziren Herrera-tik Juan Karlos Alberdi-ren azterketak. Oraindik begiratu gabe neuzkan, heriotzaren berria jakin dugunean. Letra txiki oso txukunean, eskuz idatzia, Descartes-en **Meditazio Metafisikoen** araketa bat. 19 foliotako lan arretatsua, Descartes-en arrazoi-idea urratsez-urrats jarraituz. «Zer naiz bada». Platon-en hiru elkarrizketaren laburpen azalpenak, **Oturuntza**, **Fedon** eta **Protagora**. Sobreak ekainaren 7ko mataseilua du.

87ko martxoan idatzi zidan Juan Karlos-ek lehenengo gutuna, filosofia egiteko asmoarekin. «*Estoy leyendo a Platón*», esan zuen. Erdaraz idazten zuen: «*Te escribo en castellano para que llegue esta carta en un tiempo razonable*». Halere, bi hilabetetik behera inoiz ez zen pasatzen, nik haren kartak hartzeko eta hark nireak. «*De todas formas me interesaría, trabajar en euskera, aunque preveo que no va a ser fácil con determinados temas*». Beti J.K.A. sinatzen zuen. Gutunak beti erdaraz egin behar izan dizkiogu elkarri, baina berak lan denak beti euskaraz egiten ditu.

Euskara ondo, oso ondo menderatzen zuen (euskal Filologia eginda zeukan). Nabarmen erakusten zuen lan bakoitzean, hiztegiez eta baliatuz, bere kabuz ere soluzioak asmatzen ahaleginduz, interes handiarekin lehiatzen zela, terminologia filosofikoa garatzen. «*Las condiciones actuales y no actuales son duras y difíciles en las cárceles 'democráticas' y ya son muchos años, pero se hace lo que se puede*».

Eskolan ez da samurregia izaten, ezin izan daiteke erraza filosofia gartzelako bakardadean ikastea. Elkarrizketa filosofikoaren premia nabaritzen zuen. «*Muchas veces me gustaría poder escribirte, pues las dudas y kezka, ue tengo con un tema que me gusta, por la filosofía, son muchas*». Baina gutun bidez zaila da gai bati buruz egiazki elkarrizketatzea. Oraintxe hartutako lan batean, ere **Protagora**-ren komentarioa, «hitz idatziaren pasibitateaz, hitz mintzatuarekin gonbaratuaz», mintzo da **Fedro**-ko pasarte bati aludituz. Sarrioinandia ere horrelako zerbaitetaz ari da azkeneko liburuan. Beharbada gartzelako esperientzia berezi bat dago. Baina beste edozein momentutan bestelako arrazoiak izaten ziren, elkarrizketa moztzen zigutenak. «*Tu carta tardó más de lo debido, pues hizo un viaje largo hasta llegar al hospital*». Bi hilabete

egon zen, belarriko operazio bategatik.

Gartzelan bezala hospitalean, borondate indar gogor batekin jarraitzen zuen ikasten («*en lucha con la miseria que nos rodea*»). Kosta egiten zitzaion, filosofiako gaiak euskaraz ematea, baina bihoztoi eta gustora egiten zuen: «*También irán en euskera (hurrengo lanak), que aunque me está costando, más que nada por el tiempo que lleva, lo hago a gusto y pienso que tiene que ser así*».

Ez al zen absurdua, elkarri erdaraz hitzegiz beharra?

Orain, irratiak, hil egin dela. Komentariorik gabe geratzen naiz. Hitzik gabe. Paperak biltzen hasten naiz, familiari entregatzeko. Irekitzen ditut, hil baino lehentxeago eginak izan behar dituen azkeneko idazlanak, eta hotzikaraz gelditzen naiz. **Fedon**-en komentarioan idatzi duen lehenengo frása irakurri: «*Sokratesen helburu nagusia, Fedon obran, heriotzaren filosofia, ongi hiltzeko teoriaren taiuketa izan da*». Ez daki batek, zer pentsatu.

Agur, adiskidea.

JOXE AZURMENDI

Ipar eta Hego, hamaika tratatu txar

«Iparraldeak»

erregimen gogorrak nahiago ditu

Badirudi Mendebalde ari dela poliki poliki bere sistema ekonomikoaren krisitik ateratzen. Mendebaldeko populazioek, behinik behin, beren bizi-maila, nekez bada ere, gorago eta gorago heldu dela ikusten dute. Azken 22 urtetan, Frantziako familia baten erosteko-ahala %66az emendatu da. EEBBetako familia batena, hondar hamasei urtetan, %20an emendatu da.

Desarrollo honek badiu bere iritsi ezinak, gizarte «klasista» batek dakartzan baitaezpadako mugak: EEBBetan, populazioaren bosteko aberatsenak irabazien %43,7a eskuratzen du, bosteko pobreenak %4,6a. Lehen saileko familia batek 1970an baino 10.000 dolar gehiago kobratzen ditu orain. Bigarren saileko batek, orduan baino 1.750 dolar gutxiago ('International Herald Tribune', 88.3.8).

Errealitateak ez arrazoinik ematen 'liberal'ei

Gutxi garatutako estatuekiko okerrago da. Iparralde-Hegoalde harremanetan desajuste gero eta handiagoak gertatzen ari dira. Batetik, Hirugarren Mundua zorrak —eta bestek— makurturik dagoenez, ezin dio «Lehen» Munduari behar lukeena erosi, ez bait du pagatzeko sosik. Bestetik, estatu industrialduak, etxeko «krisi»aren eraginez eta beren produktuak babestu nahirik, murriztu egin dituzte Hegoaldetik inportaketak. Hortaz, Hegoaldeko estatuek ezin ditzakete beren manufaktura esportatu. Eta lehengaien prezioak jeitsi eta jeitsi ari dira. Panorama iluna. Mende-

baldeko geroz eta nabarmenagoko «bazerketa» soziala ez da deus, gizarte horiek erabat baztertzen dituen errealtatearen ondoan.

Europar libereak kableak jaurtikitzen dituzte, Hegoaldeak ez dezan aldegin, ez dadin diktaduretan amildu, alditan txit borondate onez, ez dadin —martxa honetan gertatzen ari den lege— Hegoaldeareta gehiago pobretu. Errealitateak, zoritxarrez, ez die arrazoinik ematen. Aurtengo otsailaren 2ko 'International Herald Tribune'-n: «Ezerk ezin du izkutatut Latinoamerikako herrialde gehienetan basaki suertatzen ari den ekonomiaren gain-beherakoa».

Brasil, ekonomiari dagokiola munduko zortzigarren potentzia dena baina golko-raino zorpetuta (116 mila milioi dolar), «biziki arriskuan dagoen demokrazia dugu» ('La Croix', 88.2.17). Beste horrenbeste Uruguay eta Argentina, «demokrazia» berriak halaber eta halaber Mendebaldetik inongo mesedezko traturik jasotzen ez dutenak. Frantziakoa eta Espainiakoa bezalako gobernu «liberal»ek ahalegin tipiak egiten dituzte, esan bezala lokarriak ez daitezen eten, herri horiek kapitalismoaren trena ez dezaten galdu.

'Demokratak' berriz esku-zangoz loturik

Zeinek zer eta noraino, lerro nagusitan, EEBBek determinatzen dute ordea —bertako eta Europa eta Japongo transnaziionalen onespenez noski. Eta horientzat, arazo globalak eztabaidatu —eta deskuiduan orekak hautsi— litezkeen erregimen «demokratikoak» baino, erosoagoak izan ohi dira erregimen «fuerteak», egoera burdinezko eskuaz kontrolatzen dutenak, inbertsio pribatuak babesten eta bideratzen dituztenak, etekinen joan-etorri libre aise asko baimentzen dutenak.

Bestetan, balirudike EEBBek ere ez dutela zeharo kontrolatzen egoera. Hala nola, Washington bitarteko guztiez eutsitako Napoleón Duarte El Salvador-ekoak, martxo amaierako hauteskundeetan, zeu-

Lehengo urteko Tokyoko bilkurako argazkia.
Oginahiaz gainezka, Mundu Pobreaki altxabideak aurkitzen lagunduko diote.

Erregimen fuerteak nahiago ditu Iparrak, inbertsio pribatuak babesten eta bideratzen dituztenak.

kan gehiengoa galdu egin zuen parlamentuan, bera baino eskubitarrago direnen faborean. Halabaina, irudipen faltsoa litzateke berorri, egiaz iparramerikarrek Ertamerikako bake prozesu globalak porrot egin dezan nahi luketela oso garbi ari bait da azaltzen.

Demagun, bestalde, Cory Aquino batek erreforma sakonagoak egin nahian dabilela Filipinetan. Nolatan ekin, baldin eta, esate batera, hango lurren %90a hango populazioaren %10aren esku baldin bada, eta interes handiak baldin badaude gauzek bere horretan segitu dezaten? (Gure «liberal» baten galdera, hortaz: nola galerazi, bada, irla haietan gerrila komunistak operatzen segitu dezan?)

Eta, gainera, etxe barruko langilegoarekin hain era ajolagabe zikinean jokatzen duten gobernamentu horiek, zer dela eta kezkatu beharko lukete urruneko populazioen geroz eta jasangaitzagoko depauperazioaz? Gainera Thatcher-i buruz 'Newsweek'-eko A. Sampson editoria listak zioena: «Komentziturik dago [Thatcher], industria berloratu dadin, desberdintasun sozial are handiagoak direla beharrezkoak». Eta Iparraldeko populuak problema orokor hauetaz arduratzen ez direlarik...

Karitatea badugu, tximinoak ez daukana

Mendebaldeko interes ekonomiko handiek «diktaturak» gurago dituzte. Horregatik inoiz ez dituzte Hegoafrika, Txile

edo Israelgo erregimen (topikoki) higuin-garriekin lokarriak —zilbor-esteak— etengo, etenez gero berak hilko bait lirateke. Eginen dutena, aldiz, karitatea da. Claude Julien maiatzeko 'Le monde diplomatique'-n honetaz mintzatzen zen, eta zera zioen, izaki humanoen mundu-herrian, animalien erresumakoak garenez gero, «hobekien egokitutakoak» nagusitzen direla, baina gurean berezitasun batez, esan nahi baita, guk nagusitasuna urrikalmenaz leguntzen dugula, lanik ez dutenei diru xehe batzuk emanik, gose diren herriei gurean saldu ez daitezkeen jaki laguntza mehe batzuk helaraziz.

«Eskuzabaltasun horrek eraginik —diosku Claude Julienek— atzeratutako herriei debelopa daitezen laguntza bat eskaintzen zaie. Sekulan tximinoek ez zuten halako kontzientzia maila iritsi: horietarik zenbaitek, taldean gehiegi direlarik, masa-suizidio bidez ziurtatzen dute superbibentzia. Indignaturik, gizaki liberal modernoak ez du inondik ere horrelako irtenbide salbajerik onartzen. Onginahiaz gainezka, ez ote zen 1970ean herri azpi-desarrolatuei bere Barne Produktu Brutoaren %1a ematera konprometitu?»

Gauza da, hori ere ez dutela betetzen Iparraldeko estatuek. Kapitalen isuria, Iparretik Hegora gabe, Hegotik Iparrera doa, gure gaurko egunean. 1986an, Latinoamerikak, industrialduriko estatuei, hartu zien baino 25,6 mila milioi dolar gehiago ordaindu zien.

ANA BISKARRO

Toronton, Reagani omenaldia

Kapitalisten tontorra izan berri da Toronton. Zazpirik handienak. Dolarrari buruz aritu dira. Bata bestearekiko tirabira xeheak arakatu dituzte. Perspektibak ere bai. Eta zorra: «Hirugarren Mundua» itotzen duen kanpoko zorren arazoa. «Pobrenei zorra arintzeko asmoz», noski, James Baker EEBBetako Diruzaintza Idazkariak esan duenez. Bilkura honetara pozik doazke gure herrialdeetako handikiak, eta handik pozik datozke. Izan ere, badirudi Mendebaldea ari dela poliki poliki bere «krisi»tik ateratzen. Indizeak badira, hori konfirmatzen ei dutenak. Petrolioaren gatazkak, berrikuntza teknologikoak eta (Korea bezalako) produktore berriak ez dira nahiko izan, agi denez, «gure» «progresoa» geldierazteko. Zerbait laga behar izan dugu, noski, bidean. Langabeziak hainbat familiaren bizitzak suntsitu arazi ditu. Gure inguruan pobrezia «poltsa» handi batzuk finkatu dira. Kulturalki, nahiko degradaturik gaude. Eta halaz ere, gizarteak —telebistari begira— kontent ematen du. Geure bizi-mailari eutsi diogu eta, nolaz edo halaz, «aurrera goaz», beste batek esan zuenez. «Krisia», orok dakigunez eta inork salatzen ez dugunez, Hegoaldea ordaintzen ari da. Guretzat, gauzak ondo doaz. Torontoko bilkura prentsaren aurrean aurkezteko egin zuen bere hizketaldian, James Baker-ek, tontor honek Reagani bere aliatuen partez omenaldi bat egiteko balio izango zuela espero zuela komentatu zuen, izan ere 1981eko Otawa-ko gisa bereko tontorrean, presidentearen programak beste partaideen artean «eszeptizismo eta hala-holako burla» sortu zituen, orain berriz denek onartu bide dute, Reaganek proponentzen zuelarik ezen «merkatu libre»a eta gizarte irekiak ekonomiaaren hazkuntza eta munduaren desarrolloa sendoa eragiteko biderik hoberenak ditugu».

Pablo Sastre

Dionisio Usarraga hernaniarra...

60 urtez sarean harrapatuta

Erretiratuta bizi da Dionisio, etxean errieta egiten dioten arren, saregile gisa sosa batzuk ateratzen dituela. Bereari eutsi nahi dio. 12 urterekin hasi zen aitaren atzetik Hernanitik Goizueta bitarteko erreka bazterrak korritzen. 72 urte ditu orain eta hortxe dabil amuarrain txingak, esku eta bizkar sareak, erretelak, garbantzuk erosteko boltsak, izoki sareak, karramarroetarako butroiak eta beste egiten. Aspaldiko kontuak maiz etortzen zaizkio burura, eta berak dioen bezala, nahiago luke Añarbe inguruan aparte biziko balitz.

«Gu ibiltzen ginen bezala gauza polita zen. Añarbera joaten ginen, Goizuetara, Mandegira, Okilaira... mendiz batetik bestera, bordatan lo egiten, egun batean joan eta hurrengoan buelta». Amuarrain, aingira eta izokien atzetik beti ere. Egun ez da arrantzara joaten. Sareak egitearekin nahikoa duela dio, hezurak gogortzen ari zaizkiola eta horrezaz gain, errekek asko zikindu direla eta ez dagoela ibiltzerik. Garai batean bai, etxetik lau pausotara...

Sareak, boltsak, gerrikoak, denetarik

«Beti aitaren atzetik aritzen nintzen zakurra bezala —gogoratzen digu zale-tasuna nondik datorkion galdetu diogunean—. Arrantzalea zen eta bere sareak egiten zituen harek». Aitak irakatsiko zion ofizioa beraz, gero berari gustatu nonbait, eta horretan darama 60 urte. Etxe ondoko eskola batetako burdinsarean erakutsi digu guri daukan artea. «Itsasorako sareak ere egiten ditut baina gehienbat errekatan ibiltzeko eskatzen dizkirate». Etxera etortzen zaizkion mandatuaren arabera aritzen da

denetarik egiten. Gerrikoak ere bai portzierto, «garai bateko gerrikoak. Go-goan dut 15 pezetatan saltzen genituela

lehen, orain berriz 2.500etan». Aspaldiko kontuak dira horiek Dionisio!

«Garai batean kotoia besterik ez zegoen sareak egiteko», jarraitu da burura datozkion bezala esaten, «ez zegoen nailonik orduan, kotoia zen dena». Materiale diferenteetan lan egiteko aukera du aldiz egun, eskatzen diotenaren arabera hain zuzen. Azken hilabete honetan 4 sare egin dituela aitatu digu, azkena 5 metro luzean eta metro eta 20 zabaleran dituen. Eskuartean erakutsi digunak bi pieza ditu bata bestearen barruan dihoazenak. Enbutu modukoa dena zulo batetan amaitzen da arrainari sare luzera paso emanez, non ja eska-perik aurkitzen ez duen. Aro batek ematen dio gorputza guztiari, berun pusketak erasten dizkiolarik ur azpian mantentzeko. 35 edo 40 kilotako kabi-da duela adierazi digu.

“*Garai batean
kotoia besterik ez
zegoen sareak
egiteko. Ez zegoen
nailonik orduan.
Orain berriz
denetarik dago*”

‘Hura zen hura bizimodua’

Amuarraina frango ikusi du honezke-
ro sarean trabatuta Dionisiok. «10 kilo
ere harrapatu izan dut. Aingira berriz,
14 kilo gehiena. Orduan gustora! inon-
go nekerik gabe pardela beteta etxera
mendiz mendi». Arrantzaleen kontu
guztiak ezagutzen ditu, bai ederki, Goi-
zueta eta Añarbe inguruko erreka baz-
terrak goitik behera arakatu dituelarik.
Egindako balentria guztiak kontatuko
balitu! «Hura zen hura bizimodua...»,
bota digu behin eta birritan. Eskasia go-
gorra batetik eta nahi adina arrain ing-
uruetan bestetik. Jakia seguru. Orain
berriz, ea nor ikusten den sarea hartuta
arrantzan. Apenas. Ez du afizio haundi-
rik somatzen Dionisiok. Bakar batzuk
eta hola... Saregileak ere gutxi, ingu-
ruan batez. «Nik mutil gazte bat ibili
nuen ikasle bezala. Harek ikasi zuen
eta egiten ditu sareak baina bere beha-
rretarako».

Erostunik ez apenas

Sosa batzuk aterako dituzu ba honta-
tik Dionisio?: «Batzuk etortzen dira
oraindik eroatera eta gustoa ematen du
eskatzen duzuna ordaitzen bait dute.
Beste batzuk berriz, ez dute ikusten bi-
zimodua hontatik ateratzen dudarik»,
luzatu zaigu kexati samar. «Gero zera,
dendatan saltzen ibiltzea alferrikakoa

“*Dendetan saltzea
alferrikakoa da. Erdi
prezioan eman behar
duzu eta honela ez
dago bizitzerik, beti
besteen kupelak
asetzen*”

Bi pieza ditu sareak, bata bestearen barruan dihoazenak. Enbutu modukoa dena zulo batean amaitzen da arrainari sare luzera paso emanez, non ja eskaperik ez duen. Aro baten ematen dio gorpuzta, berun puskak erasten dizkiolarik ur azpian mantentzeko.

da. Erdi prezioan eman behar duzu. Horrela ez dago bizitzerik, beti besteen kupelak asetzen». Erakusketetan saltzen dela dio. Azkenekoz Erreteriko Euskal Artesaugintzan egon zela gogoratzen du. «Askotara joaten naiz, oso giro polita sortzen da. Eta horrela...».

«Begira, behin Añarben gertatutakoa kontatuko dizuet —jarraitu da bereari helduz—. Goizeko laueta jaiki nintzen bezperan utzitakoak jasotzera. Kafes-
nea hartu eta erreka ur freskotan aurpegia garbitu ondoren sareak utzita-
ko lekura ttipi-ttapa nindoala hara non somatzen dudan zakur bat. Hala uste nuen nik behintzat. Gero konturatu nintzen muturra gertutik ikusita: Basur-
dea! Haren letaginak! Zuri-zuri jarri

nintzen. Nik atzera egiten nuen eta ba-
surdea berriz, usainka-usainka, neregana. Haundia zen, 70 bat kilo izango zituen. Halako batean harri batzuk hartu eta bota nizkion ezkutatu zen arte. Eder-
rak pasa nituen! Orduan neri labana sartuz gero ez nuen odol tantarik bota-
ko».

17 urterekin hasi zen Añarbera joa-
ten Dionisio. Gustora joango litzateke orain ere, «orain joatekotan bizitzera», argiro esan digunez. Hango parajeak asko estimatzen ditu, eta kaleko bizi-
modua berriz gutxi. «Eta horrela... Sa-
soi batean hamaika bazter nahastu di-
tugu bai!».

LOREN ARISTI

Bizkaian eta Gipuzkoan inmigranteek
beren eguna ospatu berri dute

Inmigrazioa Euskadin, geldirik dagoen fenomeno

Azken mendean Euskadi migrazio gunea izan da, hau da, haseran bertako jendea hemendik ateratzen zen, gehienak Ameriketara. Baina industrializazioaren etorrerarekin Euskadiren izaera moldatuz joan da, lehen fase batean fenomeno emigratorioa geldituaz, bigarrenean gunea inmigratorioa bihurtuz, eta azkenik, hirugarren fase bat ere ematen ari da gaur, inmigranteen emigrazioarena hain zuzen.

Mende honen haseran, hazkunde ekonomikoa, industrializazioa e.a. zirela, Estatutik Hego Euskadira inmigratu zuen jende askok, gehienak Bilbo eta

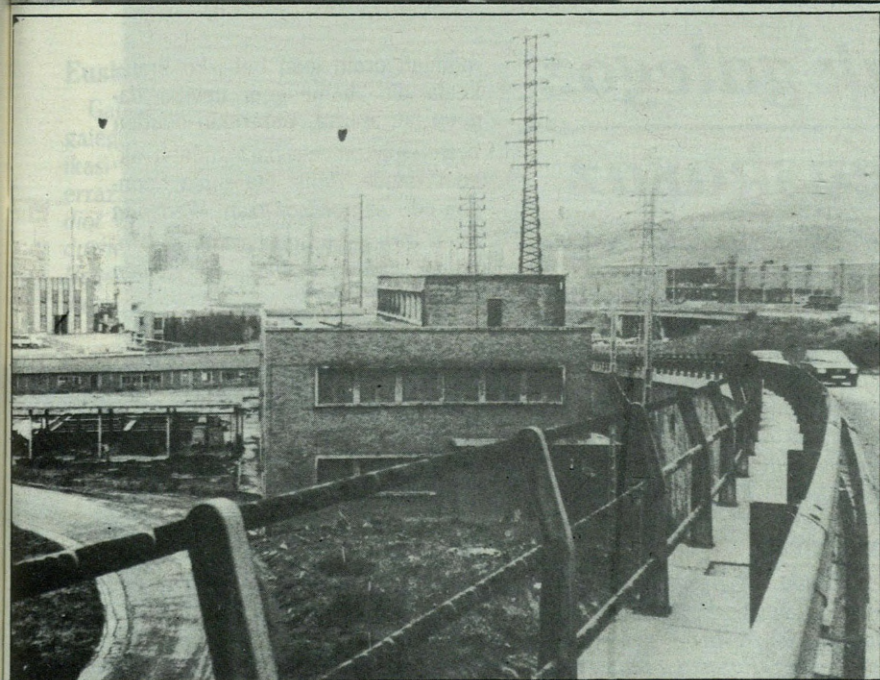
inguruan kokatu zirelarik. Haseran famili batzu etorri ziren, geroago hauen herritakoak beraien pausoak jarraituaz, eta hemen lan aukera gehiago zegoela

ikusiaz, gunea berdinean kokatu ziren batzu. Adibidez Zamorako Toro hiriko familia ugari Gernikan bizi da.

Prozesu hau mende osoan zehar eman da neurri handi edo txikiagoan, eta batez ere 1960-1970 tarteko inmigrante kopurua oso altua dugu, nekazaritzaren krisia eta Euskadiko enpresen indartzea direlarik honen arrazoi nagusiak.

Bestalde, azken hamarkadan orokorra izaten ari den krisi ekonomikoa dela eta, eta langabezi tasa gero eta handiagoa izanik, aurkako fenomeno ematen ari da Euskadin esan bezala. Hau da, bertan kokatutako inmigranteak jatorriko herrira itzultzen ari dira.

Andaluziatik datozen gehientsuenak Araba eta Nafarroan kokatu dira, gaztelaniarrak batez ere Bizkaian, extremeinoak Gipuzkoa eta Araban eta Galziarrak Gipuzkoa eta Bizkaian.

Inmigrazioaren kokapena probintzien arabera

Bizkaia eta Gipuzkoa inmigrazio probintziak dira, Araba ere, baina hemen beranduago eman da indar handiz izan bada ere. Nafarroari dagokionez, bertakoen kanporatzerik ez da ia ematen, ez

eta etorrerarik ere. Azkenik, Ipar Euskadin oraindik industrializaziorik ez da eman, bertako gazteak Frantziara joaten direlarik lan bila.

1970 urteko datuak hartuaz adibidez, Hego Euskadiko populazio autoktonoa milioi terdikoa bazen, immigratuak zazpirehun bat mila ziren. Hauetariko er-

**“Gaur egun
migrazioa desagertu
denez etxe regionalen
norabidea aldatu
behar dela diote,
bestela hemendik 15
urtera asiloak
bihurtuko lirateke
eta”**

dia baino gehiago Gaztela-Leondik datoz; hau da inmigrazio garrantzitsuena Extremaduraren aurretik, eta gero Andaluzia eta Galizia ditugu ere.

Zifrei dagokionez, Hego Euskadiko % 70 bertan jaioa da, eta gainontzekoa immigratua, Bizkaia delarik kopuru handien jasan duena, hain zuzen ere % 36a hemen kokatu da, gero Araba dugu % 31rekin, Gipuzkoara % 28a etorri da, eta azkenik Nafarroan % 16a bildua da.

Inmigranteak Euskal Herriko zein probintzietan kokatu diren ikusteaz gain, interesantea da hauen jatorria jakitea: Andaluziatik datozen gehientsuenak bai Araban eta bai Bizkaian kokatu

**“Langabezia tasa
gero eta haundiagoa
izanik, aurkako
fenomenoa ematen
ari da egun Euskadin,
bertan kokaturiko
inmigranteak
jatorriko herrira
itzultzen ari
direlarik”**

dira, aragoarrak Nafarroan, gaztelania-
rrak batez ere Bizkaian, Araban eta Gi-
puzkoan, extremeinoak Gipuzkoan eta
Araban, eta azkenik galiziarrek Gipuz-
koa eta Bizkaia hartu dute kokaleku-
tzat. Adibidez Gipuzkoan Pasaiko Trin-
txerpe eta Bizkaian Ermua guztiz adie-
razgarri ditugu galiziarren etorrera ja-
san dutenen artean (Trintxerpe, askok
Galiziako 5. probintzizat hartzen du).

Etxe Regionalak aldatzeko bidean

Handia izan da esan bezala, migra-
tzaileen munduā eman den aldaketa
azken urteotan (beraien herritara itzul-
tzen dira...) eta aldaketa hau etxe regio-
naldetan ere nabaritzen ari da.

Textuingurua nolabait aztertuz,
esan behar da etxe hauek duela 20 bat
urte sortu zirela, hau da, migrazioak
Euskadin indar handia zuenean. Baina
Gipuzkoako Etxe Regionalen Elkarteko
presidente den Jose Antonio Vilaboak
dioenez, gaur egun migrazioa Euskadin
desagertu egin da, beraz, etxe regiona-
len norabidea aldatu beharko litzateke,
«bestela hemendik hamar hamabost ur-
tetara asilo bihurtuko lirateke eta».

Izaera aldatzeko ideia aurrera era-
man nahi dute elkarteko partaideek, ta-
berna edo zentru hauek sortzeko ze-
goen nostalgia sententzia gaur zeharo
aldatzen ari delarik.

Gipuzkoako Etxe Regionalen Elkar-
tea duela laupabost urte sortu zen, «ho-
nen arrazoia guztien aldetiko lanaz gu
eta gure kultura Euskadin integratze
nahia da. Beti saiatzen gara euskal kul-
tura etxe regionaldetan sartzen».

Aurrean esandakoaren arrazoia hona-
ko hau litzateke: Euskadin bizi diren
kanpotar gehienek hogeitaz inguru
daramatzate bertan bizitzen eta hauen
seme eta kasu askotan emazteak eus-
kaldunak dira. Beraz, integrazio arazoa
eta «*nostalgia*ren zapaitza» kontzep-
tuak nolabait aldatuz doaz. Jadanik ber-
tako hiritartzat hartzen dute heuren bu-
rua, zergak hemen ordaintzen dituzte,
hemen bizi dira, semeak euskaldunak
dira e.a. Bestalde, ez dituzte erroak gal-

**“Kultura
euskaldun bat dago
batetik, eta bestetik,
gurasoen kultura
kontserbatzea da
azken finean
belaunaldi
gazteengan espero
dutena”**

Aitonamonak galegoz eta ilobak euskaraz

Barakaldon Galiziako Etxeagatik
galdetzean konturatu gara etxe mo-
ta honetako kopuru handiaz. «*Hor
behean dago*» diosku batek, «*ez, hor
salmantinoena dago, han zamora-
noena eta hor ondoan nafartarrena,
baina badaude egon...*». Barakaldo
etorkiek eratutako herria da, ia ia.
Industrializazioaren aurretik, eta ga-
rapen urte basatiak baino lehen, lau
etxe baino ez zeuden, Casildak kon-
tatzen digunez, «*larogitabi urte di-
tut, eta nire senarrak berrogeitabost
urtez egin zuen lana Garai Handie-
tan. Plaza hau ez zen existitzen, ez-
ta kale hauek, auzoak. Kanpotarrak
etorri zirenean egin ziren hemengo
etxe guzti hauek*». Galegoak konta-
tuz bakarrik, 74.000 bizi dira Hego
Euskal Herrian, eta horietatik
54.000 Bizkaian.

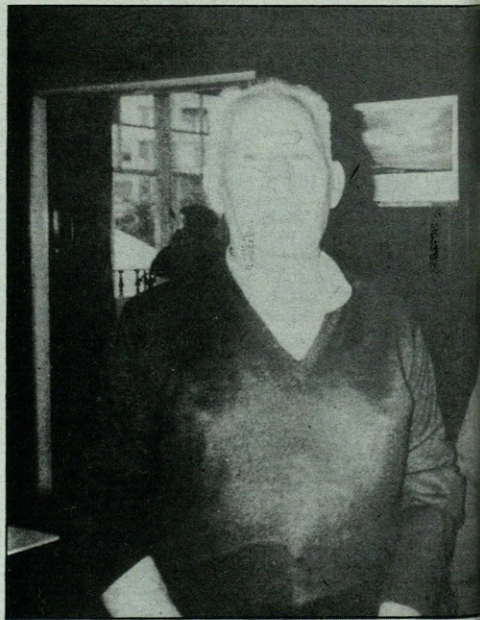
Neguro etorri eta azkenean gelditu

«Gu orain hogeita zortzi etorri gi-
nen hona. 1955an hasi nintzen etor-
tzen ni, urtero, gure herrian lana

amaitzen zen sasoietan, eta udan
berriro bueltatu. Horrela zazpi urtez
egon nintzen. Gero familia ekarri
nuen. Orain denak daude hemen ez-
konduta, eta inork ez du itzultzeko
asmorik». Felix da mintzo dena.
Emaztea ondoan du, pozik, «herri
honek oso ondo hartu gintuelako.
Lanik ez genuen eta hemen eman zi-
guten. Orain gure etxea dugu, eta
familia, eta han ez dugu ezer, ezta
etxerik ere».

Jatorrizko herrian etxerik baldin
badute, langabezia garaian itzuli
izan dira batzuek, baina gehienak ez
dira joango. «*Horiek gu baino hobe-
to bizi dira. Hona etorri zirenean de-
na eman genien, lana eta etxea lor-
tzeko aukera. Orain, guk ere lanik
ez daukagunean, heuren lortzen du-
te erreazago guk baino. Deitura eus-
kaldunak edukitzeak ez digu ezerta-
rako balio. Euskaldunak ez digute la-
nik eman nahi, denak ETakoak ga-
rela esaten dutelako*». Casilda da ho-
nela mintzo zaiguna. Ez ditu make-
toak gorrotatzen, baina etorri ziren

moduan orain joan beharko lirate-
keela dio, hemengoei uzteko da-
goen lan apurra. Berarekin dauden
beste emakumeak, barakaldotarrak,
ados daude, nahiz eta suhia Leon-
goa edo Zamorakoa izan. «*Pertsona
onak dira, ez dugu ezetzik esaten,
baina horiek ez doaz, ez. Hemen
gaude integraturik*».

Industrializazio basatiak langileak esijitzen zituen kanpotik. Halaxe etorri ziren urrea egitera asko, etxeak nonahi eraiki zizkielarik, hemen eta han kutsadura artean.

du nahi eta taberna edo zentru hauen iraupenaren aldekoak dira, «*semeei erro hauek eta beren esanahiarengana-ko interesa nolabait pizteko*»

Belaunaldi gazteak aztergai

Etxe Regionalen ardura garrantzitsubat da belaunaldi berrien parte hartzea.

Euskararen bidez integratu

Galego haien ilobek ez dute burua galegotzat jotzen. Askok euskara ikasi dute eta horren bidez lana errazago lortu dute. «*Nik ilobari ez diot ezer ulertzen euskaraz egiten duenean, baina ondo iruditzen zait. Hogeitazortzi urtetan hitz bakarra ikasi dut, 'agur y ta'* nire lankide ba-

tek beti esaten zuena. A, eta «*zorionak ere badakit zer den*». Hizkuntza-
ren kontutan bertakoak dira itxien agertzen direnak. «*Bai, gu hemen-
goak gara, baina nire semealabek ez dute euskara ikasi nahi izan. Ko-
meni zaiela esaten diet nik, baina, ez dute nahi*».

Inmigrante denak ez ziren gazte-
tan etorri. Badago egon beste migra-
zio mota bat gutxitan hartzen dena
kontutan. «*Hirurogeita hiru urte ni-
tuela etorri nintzen, orain hogeitazortzi
urte baino gehiago. Emaztea hil zenean
etorri nintzen hona, semealabengana.
Emaztea hil ez bazen, ez nintzen
inoiz etorriko*», negarguraz
diosku Desideriok, lurraren kolorea
aurpegi eta eskuetan itsatsirik gelditu
zaiola. Gauza bera diosku Felix—
ek Cáceres—eko herri txiki ba-
tekoa denak. «*Hemen bizitzea ez da-
go txarto, baino hobeto nengoke ni-
re herrian, etxean, emaztea hil ez
balitz*».

Cáceres-eko herri txiki batetik etorri eta bertan egin dute bizitza osoa. Harrera ona eduki dute; ez dira kexu.

Orain arte bezala jarraitzen badute «*gurasoen asunto*»tzat hartuko dute egiten dutena (galegoak beren gaitarekin, katalanak sardana...), beraz, etxe guztien izaera aldatzeko buruzko adostasuna lortzen bada, gazteen jarrera aldatuko dela deritza J. Antonio Vilaboak. «*Gazteen parte hartzea behar beharrezkoa da Etxe Regionalen patrimonioa Euskadin gelditu dadin. Galiziak, Extremadurak, Catalunyak... ez dute laguntzarik eman eta bertan gelditzea nahi dute federakundeko partaideek*».

Hitz gutxitan esanda duela hogeitazortzi urte etorri zirenen semeak, bai euskaldun, galego, extremeño edo katalanak, bertan jaioak dira eta bizitza bertan egin dute. Honen ondorio antzerako bat ataraz, honela dio J.A. Vilaboak: «*Kultura euskaldun bat dago batetik, eta bestetik gurasoen kultura kontserbatzea da azken finean Etxe Regionalek belaunaldi gazteengan espero dutena*».

Izaera aldaketaruntz

Azken bi asteburutan ospatu berri diren Etxe Regionalen jaialdiak lirateke federazioaren funtzionamendu berria adierazten hasi direnak.

Azkenik eta amaitzeko, ondoko konklusioa azaldu digu elkarte honetako presidentek: «*Etxe Regionalak ideia batetan oinarritzen gara, batez ere Euskal Herriak jasotzen dituen herrien lan bateratu baten aldekoak gara integrazioa eta laguntasuna bultzatuko ditugularik*».

ANE MUNOZ
NEREA BELLO
LAURA MINTEGI

TELESFORO MONZON

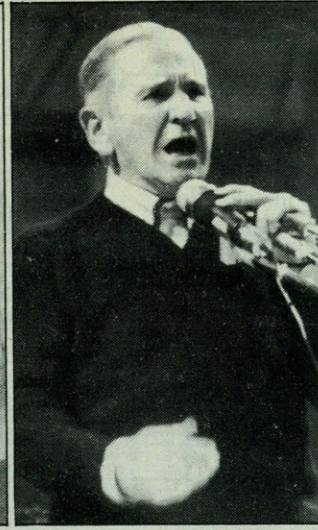
Hitzak eta Idazkiak

«Nere bizian, asko gizon balio haundiko ezagutu ditut. Gutik naute, Monzonek bezanbat lagundu, nere biziko jokabideen garbiki ikusten eta sakontzen» (Piarres Larzabal).

«Ez nuen behin ere ikusi edo entzun murmurika edota esamesa gaiztotan, nahiz eta gizagaixoak gorri-gorriak aditu eta irentsi. Horra hor egiazko gizatasuna» (Julen Madariaga).

Monzon egiazko askatasunaren izpiritua da; lau haizetara zabaltzekoa, erosotasun eta atsedenarekiko loturak apurtzekoa, gaur egungo borroka gazteei dagokielako peptsakera galgarrian lokartzea urteen poderioz...» (Alfonso Sastre).

«Nik, benetako politika egitasunean oinarritzen dela sinisten dut»

«Biharko Euskal Herria euskalduntzen ez badugu, Euskal Herriaren hizkuntza, mintzaira, hizkera, bene benetan, beheko mailetik hasi eta goiko mailetaraino egiten ez baldin badugu, esan dezakegu hori ez dela Euskal Herria».

«Neretzat, bere lanaren merezimendu garrantzitsuena ez datza poetika teknikan, Monzonek ematen duen bere izpiritu egoeraren aitormenean baizik, gure herriak nozituriko astindu gogorretan, XX. mendearen lehen erdikadaren azkenetan suertatutako gertakarien kausaz. Orduan dator bere ahotsa beste poetenekin tartekatzerara, eta beraiekin batera, gure herriarren ahots bihurtzen da» (Jesus Maria Leizaola).

«Kultur arloan, non dihardudan lanean, kolaboratzaile kementsua izandu da Telesforo Monzon, giza mailan bihotz handiko gizona zen bezalaxe» (Jose Migel Barandiaran).

INFORMAZIO GEHIAGO NAHI BADUZU
BETE EZAZU TXARTEL HAU ETA
HELBIDE HONETARA BIDALI:

JAIZKIBEL KULTUR ZERBITZUAK
Posta-kutxatila 3.175
DONOSTIA

Izena
Abizenak
Kalea Znb.
Herria Herrialdea
Telefona
.....

ARGIA

"TTARTTALO" ren laguntzaz

K O M I K I A

109. zenbakia

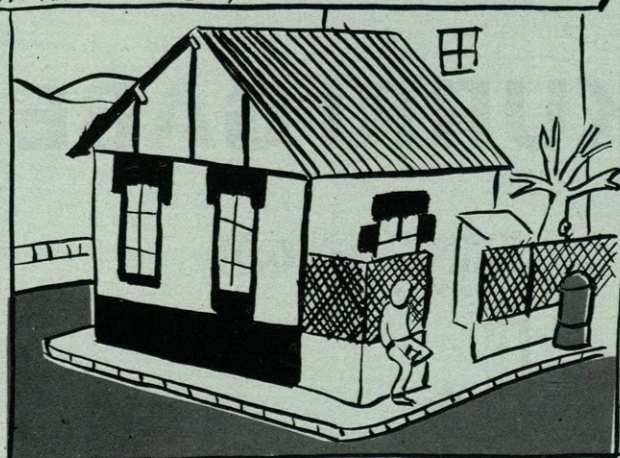
BOKARTA

-MORALI TA MATRI-

AZTARNA ARISKUTSUA

5. ATALA. BAHITZAILEEK MARLOU
ANDOAINGO GAZTETXEAN GORDETA
DUTELAKOAN HARA ABIATU DA

HURRENGO EGUNEAN ANDOAINGO GAZTETXEAREN AURREAN...

POLIKI POLIKI HURBILDUKO
NAIZ. MOZORRO HONEKIN EZ
NAY INORK EZAGUTUKO

TIKI TIKI

ERNE
BOKARTA

KLOK!!

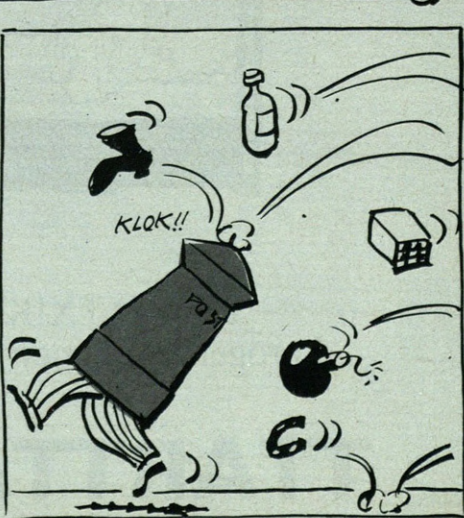
HOR
DAGO
ATEA!!

TIKI..TIKI..

LAGUNOK!
BISITA
DAUKAGU!!

?

KLOK!!

G!!

ZINKUNEGI
O P T I K A

NEGUI

HERNANI, 4 - 20004 DONOSTIA - Telf. 42 06 24

I C O

**kirolzaleen
zerbitzutan**

m

miner

donostia

☎ 271050 eta 270447

EZ UTZI IRAKURRI GABE

LITTLENEMO
WINSOR MCCAY

LITTLENEMO
WINSOR MCCAY

NEMO TXIKIAREN ametsak ezagutzen al dituzu?
Larogei urte dituen komik honek, beste larogei urtetan irrifar
eta goza araziko dizu

TTARTTALO Argitaletxea

EZ DUT USTE
IRABAZIKO DIDAZU-
NIK CORTO MALTESE...
KOLOREKO ESKILARA
DAUKATX.

SINESKAITZA! BAINA...
NEUK IRABAZTEN DUT...
BOST BATEKO...

EZINEZKO DA!
LAU BATEKO BAINO
EZ DAGO BARAJA
BATETAN.

JOKALARI
BIZITZA
OGAAN EZ DUT
HORRELAKO
ESKURIK
IKASI.

DEITU DIDAZU,
CORTO MALTESE?

CAYENA, MILNER ABOKATUARI
KARTETAN IRABAZI DIOT...
ETA BAPATEAN GOGORASTU
DUT ZURE LAGUN BAT
SAINT LAURENT-eko
KARTZELAN HIL ZELA
BERE ERRUZ...

ORDUAN, PENTSATU DUT
MILNER ABOKATUA URTEMA-
GAKO OFARI GISA HARTZEA
GOGOKA IZANGO ZENUELA.

URTEMAGAKO
OFARI PARREGABEA DA
CORTO. EKAINAREN 18AN,
NIRE URTEGUNEAN DES-
KARTATUKO NAIZ
HORREKIN.

EKAINAREN 18A! ZEU ZARA
BOCA DORADAREN BAKARREKIDAN
ETENGABE AGERTZEN ZEN GE-
MINIS NAMASTAI-
LEA. URREZKO
ERREGEA GAINDI-
TZEN DUEN KOPA-
KO SOTA...

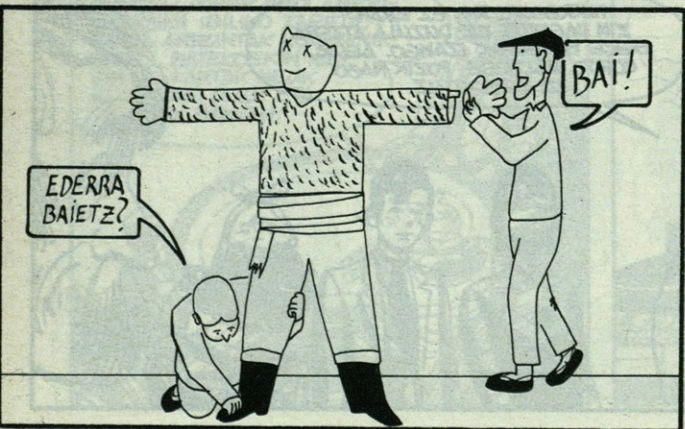
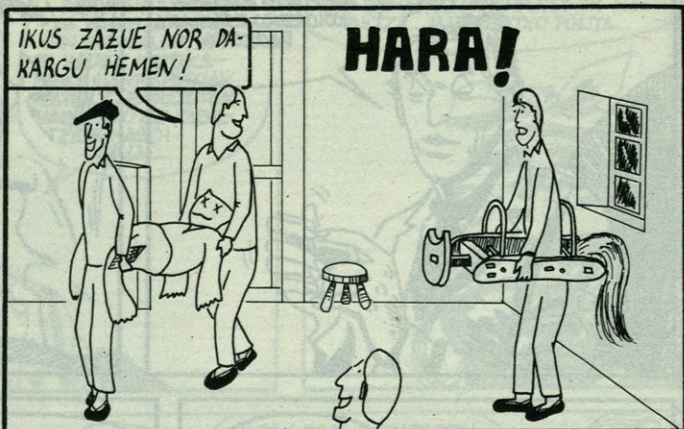
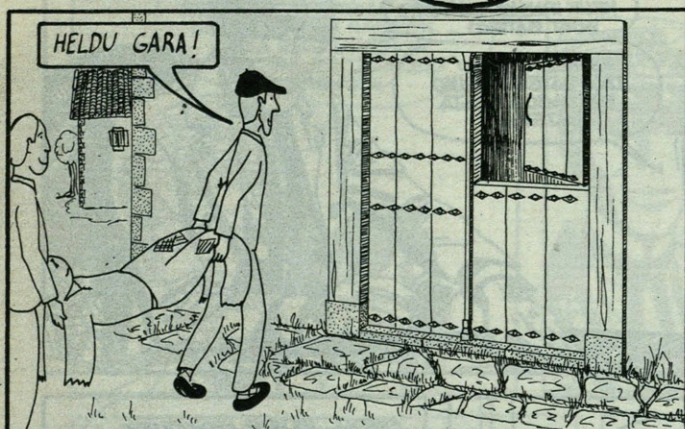

EZ DUT EZERTXO ERE
ULERTZEN. BAINA AXOLIK
EZ BAZAIZU HOBE IZANGO
DA NIRE OFARIAREKIN
EGUNSENTIA BAINO LEHEN
ALDE EGITEA.

EDERTO CAYENA... SEGURU
ZAUDE HORREKIN BAKARRIK
JOANDA?

PARREGURERIK EZ EMAN!
ZIN DAGIZUT EZ DUZULA ATZERA
BERE BERRIRIK IZANGO. AGUR,
CORTO MALTESE, POZIK NAGO
ZU EZAGUTUZ.

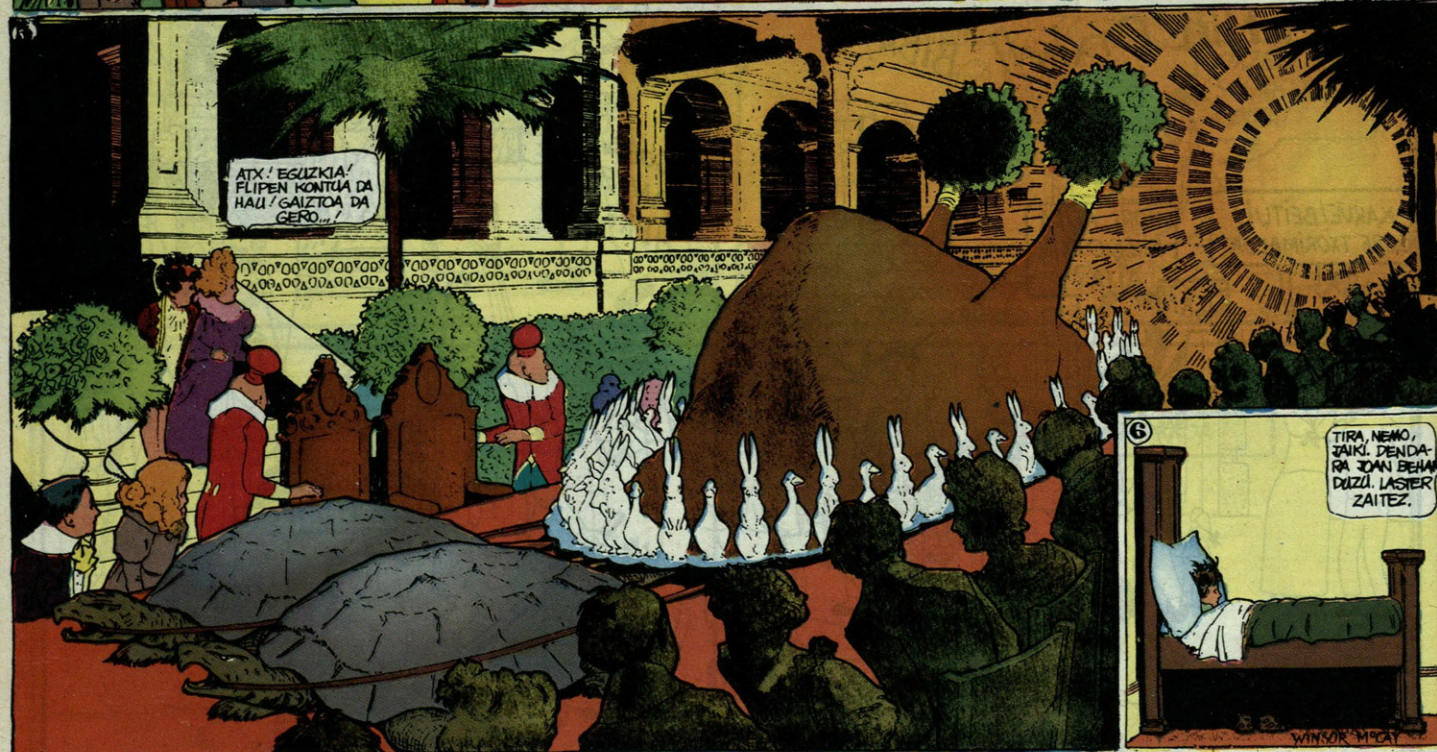
...ETA HALAXE BETE ZEN TXORIMALOAREN AMETSA LANTZ HERRIAN, BERE IHAUTERIKO MIEL OTXIN PERTSONA-
IAN BIHURTUZ... INGURATUA ETA MAITATUA ZEN, ZORIONTSU... BI EGUNETAKO BAKARRIK BAZEN ERE...

1 LITTLE NEMO IN SLUMBERLAND

AFARIA ESIN
NAHI DUTE NI
GABE. DENA
DEBAGERTARA-
ZIKO DIZU.
ERAKUTSIKO
DIZIT BIDEA.

TIRA BA.
HARTU ZA-
MALKOA ETA
IKUSIKO
DUGU ZER
ESIN DEZA
KEPAN.

Diruaren banaketa dela, umearen ardura noren eskutan utzi...

Dibortzioaren gora beherak, bizitza berri baten ateetan

Edozein kontratu dagoenean, oso zail, nekeza eta garesti gertatzen da apurtzea. Gizarte hau familia eta ondasunetan oinarriturik izaki, banaketak lehendabizi eta dibortzioak gero, eredu tinkoekin haustea eskatzen du. Banaketaren tunelean sartzen dena ez da derrigorrez jabetzen, zein ka-tramilan, zein matazatan, zein anabasetan sartzen den. Bidea ezbeharrez, korapilo ez eta etsipenez josita dagoenaren duda-izpirik ez dago.

Bananduta dagoenak, etsipenez edo bakardadeak eraginda, nonbaitera jo dezake Bizkaian. Badago Klub bat bananduta dauden bikotearen partaide soil bat onartzeko asmotan eraikita: Club Mixto de Separados de Bizkaia. 1978 geroztik funtzionatzen du eta berrehun bat kidez osatuta dago gaur egun.

Bilboko kale estu batetan daukate lokala. Hurbildu bezain pronto ongietorria eman zidaten, banandu berria nintzela eta kide berria nintzelakoan. Ostirala arratsa zenez, jende ugari sartzen ari zen, bertako dantzaldira parte hartzera etorria. Bakoitzak txintxo-txintxo sarrera ordaintzen zion Floreni —bertako zuzendaria bera—. «Hasieran, kide bakoitzari, hilabeteko frogatik igaro ondoren, eta benetan gustatzen zaiola ziurtatu ondoren, 5000 pzt eskatzen zaio, eta gero, hilero, 1000 pezeta», adierazi zidan berak. Beste inongo dirulaguntzarik ez omen dute jasotzen.

“Hurrek dute egoera hau sarritan jasaten, amak edo aitak haurrak bestearen armatzat erabiltzen bait dituzte”

Maite U., lau urte ezkondu pasan ondoren dibortziatua

«Hasieran kristoren inpotentzia nabari nuen»

Maite U., beste pertsona asko bezala, dibortzioari aurre egin behar izan dion 31 urtetako emakumea dugu. 1982an, lau urte ezkondu zera matzararik eta bost hilabetetako haurrarekin, separatzea erabaki zuen. Erabaki garrantza eta hainbat gauza aldatu dizkiona. Inpakto psikologikoa gain, famili bat osatzetik bakardadeari aurre egin beharrera salto handi bat nabari da.

ARGIA: Noiz eta nola erabaki zenuen separatzea?

MAITE U.: Egia esan ezkondu eta berehala huts bat izan zela ohartu nintzen. Sakondu gabeko erabakia izan zen ezkontzea eta lehen urterako komunikazio osoa galdua nuen senararekin. Gogorrena jendeari zergaitia ulertaraztea zen, senideek eta lagunek ez bait zuten ulertzen nire arrazoiak. Denek ea jo egiten ninduen, edo beste batekin zebilen e.a. galdetzen zidaten. Inork ez zuen ulertzen arazoa horixe zela, ezer ez zegoela, kontaktorik ere ez. Baina separatzeo gogoaren benetako bazeen ere, astetik astera damutu egiten nintzen. Semearekin pentsatzen jarrita edo batipat aspektu ekonomikoari begira, ez nintzen pausua ematera ausartzen. Beti, semeak jasan behar izango duen kolpea edo dirugabeziak emanen dizkizun atsekabeak dituzu buruan bueltaka eta ez dizute lorik egiten lagatzen.

ARGIA: Zer suposatzen du separatzeak?

M. U.: Nik lehenengoz kristoren inpotentzia nabari nuen, ze haurra oso txikia bait zen, ezin nuen lanik egin eta dirurik ezak guztiz mugatzen ninduen. Prozesu legalaren kostua oso handia da eta bestalde senarrak dirurik bidaltzen badizu ere, beti nolabaiteko dependentzia dakar. Emakumearen kasuan, argi nabari den gauza bat oinarri ororen birmoldaketa da. Orduarte, sendian bizi izan zara eta ez duzu diruataz ze arduraturik izan eta bapatean bakarrik aurkitzen zara arazo guzti hoiekin zer egin ez dakizularik. Gutxienez, nire kasuan, semeak ez zuen inolako traumarik pairatu. Beste dibortziatu eta ama ezkongabeen zirkulu itxi bat osatzen bait genuen eta haurrak beraiekin aldetik eta emakumeok guretik elkar laguntzen ginen. Hala eta guztiz ere, haurrak zerbait ez-

berdina somatzen du eta zenbait arazo izan ohi ditu. Ni bezala beste batekin bizi bazara, semea gauditutik beharreko egoera bortitz baten aurrean kokatzen da eta batzutan biolento jartzen da. Horrelakotan aitarengana oporretara bidaliko dudala esan eta berehala lasaitzen da. Nik uste berak badakiela bere aitak bera bi astetik behin ikusiaz nahikoa duela.

ARGIA: Legal aldetik zer nolako mogida eduki zenuten?

M. U.: Semearen asuntoataz ados geunden. Jakina ni geratu nintzen berarekin eta berak bi astetik behin ikusten du. Ardura hontaz biok konforme ginenez oso ondo eraman genuen, baina ondasun banaketan etorri ziren etorri beharrekoak.

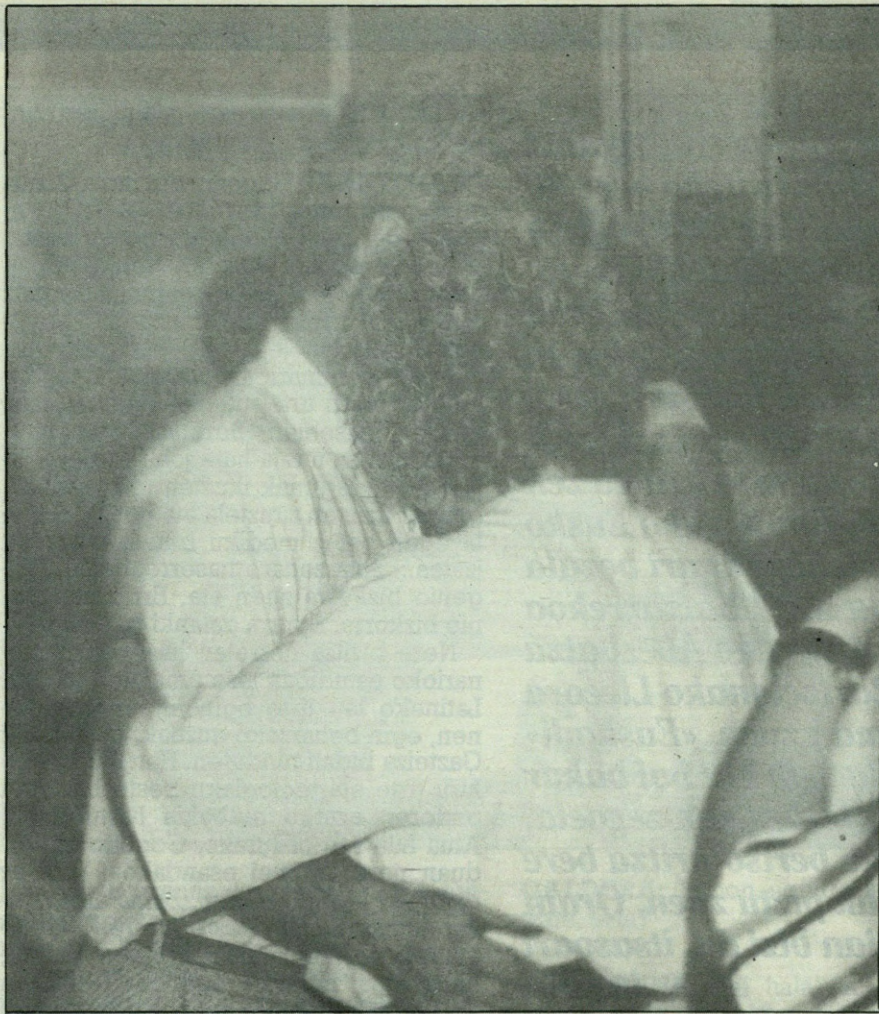
Berak taberna bat zuen eta nik hori eskuratzeko posibilitaterik baneukan. Orduan senarrak nik hori egin ez nezana, legalki bere eskutan uztearen truke, semea mantentzeko hilero 24 mila pezeta emango zizikidanaren hitzarmena sinatu genuen. Bost hilabetetan zehar ordaindu zidan eta gero nominarik ez zuenez eta dirua kontrolatzeko ahalmenik gabe, ez nuen sosik ikusi gehiago. Lege aldetik, zor zidan dirua

zela eta, hauzira eramateaz mehatxatu nuen. Hala, beste hilabete pare batean ordaindu zidan, noski gero pixka bat lasaitzean, berriz halako ohitura txarrak utzi zituen.

Benetan indargabe sentitzen zara, senarrak zor dizuna ematen ez dizula salatu arren, badakizulako ezer gutxi lor dezakezula eta. Hauzitegian ordainduko ez duen multa bat ematera behartuko dute asko jota. Azken finean, haurrak sufritzen ditu gurasoen arteko istiluak eta nik ez nuen nahi diru arazoengatik semeak kristoren bronketan ikus gintzan. Zorionez abokatuen dirutza berak ordaindu zuen, baina arrazoiak oso ulergarria da. Erlazioak moztu genituenean nik ez nuen berarentzat inolako etxekolanik egiten eta hala, ezinean, etxetik aldegin eta separatzioa bideratu beharrean aurkitu zen.

ARGIA: Jendearengan zein jarrera berri somatu zenituen? M. U.: Pilo bat. Askotan senideek frakasatu bezala ikusten zaituzte. Lagunek aldiz, nahi gabe, bata edo bestearen aldeko jarrera hartzen dute. Bapatean, batzuk askoz ere xamurragoak dira zurekin eta beste batzuk komunikazio minimoa planteiatzen dute. Honez gain, egoera-erlazio berriagatik denek izaera edo objektu berri bat bezala ikusten zaituzte. Lagun guztiak zurekin ligatu nahian hasten dira. Eta nik une haietan ez nuen gizon bat ezta argazkitan ikusi nahi.

Club Mixto de Separados de Bizcaya: dibortziatuek dituzten penak ahazteko kokagune aproposa.

“Emakumearen kasuan argi nabari den gauza bat oinarri ororen birmoldaketa da”

Bakardadea uxatzeko kluba

Klub honetara datorrenak jende berria ezagutzeko aukera galanta duela, eta batez ere daukan stressa eta bakardadea ahazteko, zion presidenteak. «*Banandua dagoenak beti uste du bereak ez duela irtenbiderik eta nik uste dut aitzitik bizi berri batetarako ahalmena daukala*», baieztatzen zuen. Bestalde klub honen betebeharrak asistentzia helbideak zabaltzean eta aholkuak ematean datza. Horretarako sikologo samarra izan behar dela luzatu niot eta baietz, «*neu hein batetan sikologo ona*

naizen arren, profesional baten falta somatzen dugu». Nolabaiteko terapia bat daramate, agian familia berri bat eraikitzearena, pertsonari segurtasun berri bat lortzeko aukera eskeini eta maitasun berriak ezagutzeko parada sortzen delarik klubean.

«*Nik esaten diet, kontuz ibiltzeko, ez dezaten itsumustuan beste bikote bat osatu. Har dezatela denbora ongi aukeratzeko kontseilatzen diet*». Florenen aholkua zera zen: «*Egunen batean beste bikote bat osatuz gero, ez dezala porrot egin*». Elkar ezagutzeko klubak ekitaldiak antolatzen ditu, soziedade haundi baten itxura hartutako lokal erraldoian batipat: gimnasia, billard, jokoak, ostiral arratseko dantzaldiak eta larunbate-tako irtenaldiak besteak beste.

Derrigorrez kausa bat eduki behar

«*Dibortzioak ez balu hainbeste kostako hainbat bikote banatuko litzateke!*», azpimarratzen zigun Florenek. Izan ere, honetan aditua den Bracho abokatuak dioenez, dibortzio tramite batek bederen 90.000 pezeta balio du.

“Banandua dagoenak beti uste du bereak ez duela irtenbiderik eta nik uste dut aitzitik bizitza berri batetarako ahalmena duela”

1981eko uztailaren 7ko legearen arabera Estatu espainolean dibortzioa lortu nahi izanez gero, derrigorrez kausa bat eduki behar da. Egoitzaren abandonua 30 egunez, alkoholismoa, bortxakeria, infidelotasuna izan daitezke, eta kausarik ezean, abogatuak asmatu beharko.

Baina dibortziara iritsi baino lehen, banaketa dago. Brachoren hitzen arabera, hiru banaketa era daude, 'de facto' delakoa, banandu eta kito, «*zu bazoaz eta ni banao eta agur benhur*», legetik igaro gabe, baina dibortziarako 5 urte pasa behar direla kontutan hartuta. Konbenio baten arabera da bigarre-na, abokatu edo notario baten aurretik pasa eta kito, baina dibortziarako bi urte itxaron behar. Hirugarrena, banaketa legezkoa, legetik igarotakoa alegia, urtea igaro eta dibortzioa eskatzeko eskubidea sortzen duena. Hirugarren mota honetan gauza batzuk ez dira batere argi geratzen: pisuaren erabilpena dela, umeen ardura eta bisita-eskubidea dela edo lan egiten duenak besteari zor izango dioen kopurua dela, besteak beste.

Haurra armatzat erabiltzen denean

Emazteari ezinbestekoa zaio lan bat bilatzea, nahiz eta teoriarik senarrak kopuru bat hilero ematera behartua den. Dibortzioaren legearen makaltasunik handiena diru hau ez ordaintzekotan, senarra behartzeko arma-faltan datza. Eta oso senar urri dira, 10etatik bat, lege hau betetzen dutenak. Horri erantsen bazaio burokraziaren geldotasun zein inefikazia, interesatu askok eta askok bere kasa eramaten dute arazo hau.

Bestalde, haurrek dute egoera hau sarritan jasaten, amak edo aitak haurrak besteari kontrako armatzat erabiltzen bait dituzte, nahiz eta denak bat datozen haurrak ez direla nahastu behar, baina...

**B. ARTOLA
E. MADARIAGA**

Teodoro Hernandorenak gauza asko ditu esateko bere 90 urtetan. Apaiz ikasketak egiten hasi zen baina ez zituen bukatu. Ez zuen inoren mende egon nahi. Albaiteritza egitekotan Zaragozara joan zen gero, medikuntza egin zuelarik bertan. Dentista egingo zen aurrerago. Gipuzkoako Eusko Gaztediko lehendakari bezala Gipuzkoa Buru Batzarrekoa izana. Gipuzkoako Abesbatza sortu eta Bartzelonako Liceora eramane zuen. «Euskadi» pelikula egin ere bai bakar bakarrik. Herbestean zegoela, Iparraldeko bertsolaritza bere errautsetatik piztu zuen. Orain Hondarrabian bizi da, itsasoari begira.

Teodoro Hernandorena: «Ni ez naiz jaio inoren mende egoteko»

GALDERA: Ze nolako giroa bizi izan zen nuen txikitan etxean?

ERANTZUNA: Nere aita pratikantea zen eta ama maestra. Zizurkilera bizi ginen. Etxean ez zen sekula euskaraz egiten. Nik dudana euskara kalean ikasi nuen, lagunekin. Orduan gauza hauek ez zeukaten inongo indarrik, abertzaletasuna sortu gabea zegoen.

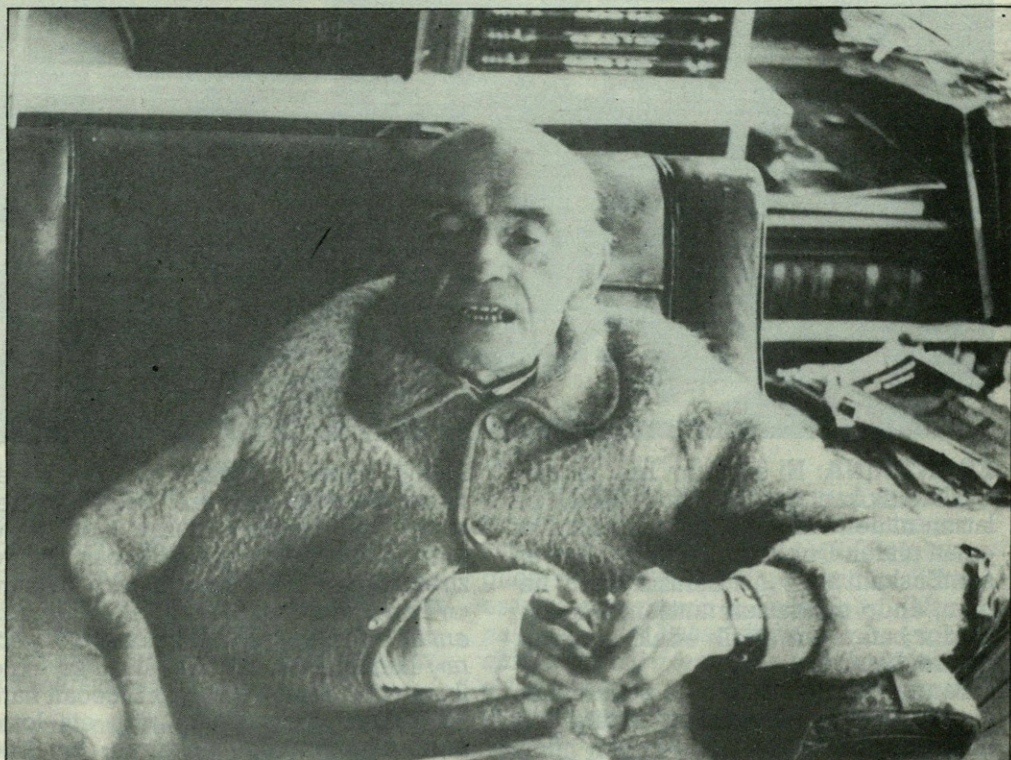
GALDERA: Apaiz sartu nahi izan zintuen aitak, ezta?

ERANTZUNA: Gogoan dut nola Zizurkilgo ordungo parrokoa etorri zen, ohean gaiso nengoela, gure ama bisitatzen. Neregaitik hitzegin zion, Andoaia-nera joan behar nuela, gai nintzela apaiz ikasteko... Hilabete batzutan berak eman zizkidan lekzioak, eta gero Andoaingo seminarioan esaminatu ninduten bederatzi urte nituela. Segituan hasi nintzen klaseetan. Berehala esan nien aita-amari ez nuela hara joan nahi, ze Billabonako lagunak ikusten nituen beste gauzak ikasten zituztela eta posible zutela egun batez mediku izatea, ingeniari izatea... Aita zeharo haserretu zitzaidan, genio bizkorra zuen eta, Errioxako genio bizkorra. Egurra galanki jaso nuen!

Nere bizitza horretan hasi zen. Seminarioko estudioak aise eramaten nituen. Latineko lau urte egin nituen Andoaia-neren, egin beharreko guztiak, eta handik Gazteiza bidali ninduten. Han filosofiako hiru urte eta teologiako beste bat egin ondoren uzteko erabakia hartu nuen. Ama hila zen ordurako. Gogoan dut orduan nere lagunei esandakoa: «*nik ez dakit zer egingo dudana, baina argi daukat ez naizela jaio beste inoren mende egoteko*». Atauna aldegin nuen etxetik, nere ama maestra egondako herrian adiskideak nituen eta. Edozertarako prest nengoen, lan bat, edozer gauza, nere gisa bizi nahi nuen. Aitak karta eskribitu zidan etxera bueltatzeko aginduz. Etxean argi utzi nituen gauzak: «*Ni ez naiz hona diru eske etorri. Jatekoa eta ohea emanez gero nahikoa dut. Batxileratoa egingo nahi dut eta ez dizut sosik eskatuko, lagunek eta, utziko dizkirate liburuak*». Nahiko lasai hartu zituen.

GALDERA: Medikuntza ikasketak egin zenituen segidan...

ERANTZUNA: Batxileratoa bi urtetan bukatuta. Billabonako medikuak ezagutzen ninduen eta harek kontseilatu ninduen. «*Egin ezazu albaiteritza. Egundoko bizimodua daramate horiek, aizu!*». Halaxe joan nintzen Zaragozako beteriari eskolara. Baina ez zitzaidan gustatu eta medikuntzara pasa nintzen berehala. Lagunek uzten zizkidaten liburuak. Nik ez nuen tutik ere baina ez zitzaidan ajola oraindik. Sasoi hartan eman zen Bilboko kontua: Basurtoko ospitalean zegoen nekekin ikasten aritutako Gotzon Irigaraik hara joateko animatu ninduen. 500 pezetan kobratzen zuela hilean zioen. Orduantxe ikusi nuen nere bizitzako zailtasunak bukatu zirela. Bialdu nuen nere dosierra hara eta zai geratu nintzen ikasketak li-

**«Nik politika
modu batean
sentitzen nuen
eta bakarrik
egiten nituen
gauza guztiak»**

bre bezala eginez. Ez nintzen behin ere eskolara joan! Orduan oso zaila zen horrela aprobatazea e!

Bigarren urtean, maiatzean, aprobatuak neuzkan ordurako tokatzen zitzaizkidanak. Gehiago ezin nuen! Basurton hasi nintzen lana egiten gainera. Nik karrera bukatu behar nuen ahalik eta azkarren. Bost ajola zitzaidan suspentsoak. Gogoan dut bigarren urtean 5.ºo asig-natura batera aurkeztu nintzela. Politia izan zen hura: irakasleak ez ninduen esaminatu nahi eta erretiratzeko agin-tzen zidan. Ni berriz hantxe aurrean ja-rrita, geldirik. Hirutan ere esan zidan erretiratzeko baina nik banekien ezin ninduela esamina egin gabe bota. Hala-xe esan zidan halako batean: «*eta gero esaten dute goizeroko txokolatea bezala egiten ditugula medikuak...*». Suspendi-tu egin zituen beste guztiak, nik baka-rik aprobatu. Beno, berak ederki ze-kien nahi zuena galdetu zezakeela ze primeran erantzungo bait nion.

GALDERA: Eta dentista bukatu zenuen.

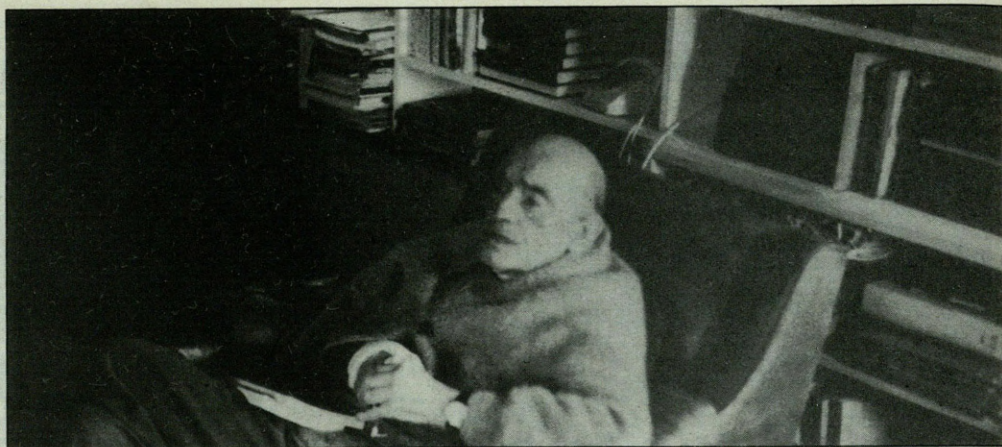
ERANTZUNA: Billabonan bururatu zi-tzaidan dentista bezala jartzea. Bost urte neraman ja herriko mediku bezala eta esan nion nere buruari: «*zergatik ez dentista egin? mediku bezala gutxi ira-bazten dut baina mediku eta dentista bezala seguraski ondo ibiliko naiz*». Eta hala, bi urtez Madrilén egonda burutu nuen karrera.

GALDERA: Bilbon egingo zinen aber-tzale, ezta?

ERANTZUNA: Bai hala da. Zaragozan egin nintzen euskaldun eta Bilbon aber-tzale. Gotzon Irigarai eta Justo Garatek egin ninduten abertzale. Hara! Garai hartan sortu zen Eusko Gaztedia. Go-goan dut oso gutxi eztabaidatzen genu-e la gure artean. Hitzegiten genuen baina haserretu gabe. monarkiaren aldaketa etorri zen, eta hasi ziren politika egiten. Nik orduan zera esaten nion nere burua-ri: «*Begira, ezin daiteke abertzale izan zerbait egin gabe aberriaren alde. Be-har dut apuntatu partidu batean*». Duda-tan ibili nintzen PNVra joan edo ANVra. Bilboko lagunak ezkertiar samarrak zi-ren. Donostian ere banituen ezkerrean zebiltzanak... Bat edo bestea utzi egin behar nuen eta azkenean PNV hartu nuen eta Eusko Gaztedian apuntatu. Sar-tu eta handik bi edo hiru egunetara hiru gazte etorri zitzaizkidan Eusko Gaztedia-ren lehendakari izan nahi nuen galdez-ka. Nik ezetz esan nien, ez nuen nere burua prest ikusten eta. Bi edo hiru egu-netara etorri zitzaizkidan berriro eta ez zidaten beste erremediorik utzi. «*Hartu behar duzu*» zioten.

GALDERA: Ze lan egin zenituen Eusko Gaztediko Gipuzkoako lehendakari be-zala?

**«Eskubitarra-
ez ziren gizon
zintzoak,
politiko
normalak,
kriminalak
ziren eta
haiekin nahi eta
nahiez gerra
behar»**

ERANTZUNA: Ni segituan hasi nintzen Euskaditik kanpora lan egiten. Lanak bi-latzen nituen kanpoan, nik e! Hitzaldiak eman nituen Dublinen, Buenos Aires-en eta, Euskadi zer zen adieraziz. Gero, he-men, ondo moldatzen nintzen denekin, ez dut batere errietarik eduki inorekin, batere, batere...

Banuen nik pentsamendu politiko bat. Orduko garaia eta gaurkoa ez dira ber-dina e! Nik uste dut ondo egiten nuela ze batetik eta bestetik eskatzen bait zi-daten joatea. Gogoan dut behin batek esandakoa: *«Leizaola gizon jakintsua izango dugu baina guk nahi dugu zu etortzea txarla ematera»*. Nik neukan ga-rra piskat, jendeak ni nahi ninduen. Hala ere Altzeta tolosarra izan da guk eduki dugun hizlari haundiena bezala jatorre-na. Harekin ez nuen ezer preparatu be-harrik, segitzearekin nahikoa nuen.

Artetxe eta biok hartzen genituen era-bakiak. 1934a zen eta Donostian aberri eguna egitea tokatzen zitzaigun. Orduan prestatu genuen Euskadi-Europa eta ho-ri dena... Eta orduan etorri zitzaidan bu-rura projektu haundi hura. Neri bakarrik okurritu zitzaidan. Donostiako Orfeoiean kantatzen nuela, bertako jende hobere-na hartu eta zera proposatu nien: *«Guk Gipuzkoako Euskal Abesbatza egin be-har dugu, ezin gaitezke Donostiako Or-feoiaren mende egon»*. Orduantxe hel-du zen Donostiara Olaizola, Italian kanta-tzen aritu ostean. Orfeoiko zuzendari be-zala jarri nuen. Gipuzkoako Abesbatza martxan jarri genuen segituan, lehenda-bizikoz, Donostian, *«Txanton Piperri»* kantatuz. Oso ondo atera zen.

Guridik *«Amaia»* egina zuen ordurako. Bilbon estreinatu zuen eta Gernikan kantatu baina ja ez zuen inork gogotan hartzen obra. Baztertua zegoen. Sasoi hartan ere iritsi zen Donostiara Altube izeneko tenor polit bat, oso polita. Pro-batu genuen eta oso ondo. Konbentzitu

nuen Olaizola Donostian bota behar ge-nuela, eta baita egin ere. Oso ondo ate-ra zen, oso kritika ona izan zuen. Nere hitzak Guridirekin geroagokoak izango ziren. Berari aitatu nion halako batean: *««Amaia» Europako teatrorik hoberena eman behar dugu: Bartzelonako Liceo-ra»*. Ikaratu egin zen. Badakizu ze exito ikaragarria izango zen guk Liceoan han-ka sartzea! Bartzelonara joan eta lortu nuen astebeterako alokatzea. Jo! 9000 pezeta ziren. Oso merke iruditu zitza-i-dan. Banituen lagunak dirua zutenak eta haiengana jo nuen dirua biltzeko. Inoiz ez partiduairengana. Ederki kostata eta inongo laguntzarik gabe, bakarrik kasik, lortu nuen azkenez Liceon kantatzea. Izugarrizko arrakasta izan zen hura eta gero bueltan Altsasutik aurrera denak zai... Hura zen hura festa!

GALDERA: Aitzol zurekin eraman ze-nuen orduan, ezta?

erantzuan: Aitzoli bakarrik pagatu nion biletea nik. Jo! Aitzol hiltzeak abertza-leek genuen gizonik haundiena galtzea izan zen. Badakizu euskararekin zer bo-rroka ibili ditugun... hura bizi izan bazen ez genuen borrokarik izango. Egin ez beharreko gauzak egin ditugu hura hil zelako. Penagarria, penagarria... Aitzol horrela, gaztetan fusilatzea. Bazekiten ze egiten zuten Aitzol fusilatzean, bazeki-ten bai!

Orain ez du inork aipatzen Aitzol. Or-duan beti nere alde ateratzen zen. Nik politika gaietan ez nuen behin ere sar-tzen eta deskuidoan eritziren bat nere kontra ateratzen baldin bazuen, zera esaten nion: *«aizak! ni lehendakaria nauk eta hi berriz apaiz sinple bat nere aurrean. Ixildu hadi eta egin ezak nik agindutakoa! Apaiz kontutan nahi duana egin ezak baina besteetan ixilik egon hadi!»*. Nahikoa zen, sekula ez nuen be-re kontra egin. Nik eritzia hartuta ba-nuen ez zidan Aitzolek ezetz esango.

GALDERA: Harez geroztik pelikula bat ere egin zenuen: «Euskadi».

ERANTZUNA: Baina ze gauza den e! nik politika modu batean sentitzen nuen eta bakarrik egiten nituen gauza guztiak. 1934ko Aberri egunerako kasu, Bartzelonatik fotografo bat ekarri nuen, partiduari sosa bat ere eskatu gabe, dena nere kontura. Total, fotografoa nerekin ibili zen egun pare batez Aberri Egunekeo festetan. Fotografiak oso onak zirela ikustean etorri zitzaidan burura, «*zergatik ez dut pelikula bat egiten? Propaganda egiteko aproposa da*». Zailtasun haundiak bilatzen nituen hala ere, ze soinua erantsi behar bait zitzaion eta hori arras zaila zen. Euskadiko Orkesta-ko zuzendaria zen Jorda eta beste musik-ko batzuekin hitzegin nuen filmea giro-*tzeko* asmoz. Aitak Donostiak asko lagundu zidan musikarekin. Campion-en hitzak Euskal Herriaz mintzo zirenak bilatu zizkidan. Oso ederra zen, «*arrazari buruz, pertsonalitateaz...*».

Nik nahi nuen adierazi Euskal Herria-ren bizitza, zer zen Euskal Herria. Hemendik Santarderra bitarteko fabrika guztiak harrapatu nituen, gero arrantza... Agirre lehendakaria Bartzelonara etorri zen diskurtso bat letzera ere. «*Zure pelikularekin diru asko gastatzen ari zara, partidua arruinaatzen ari zara...*», esan zidan partiduko batek garai hartan. Eta ez zen egia, ez bait nuen partiduko sosik erabili. Halaxe bukatu nuen pelikula. Exito totala! Donostiako eta Bilboko emanaldiekin bete nuen egindako zuloa, teatroak gainezka betetzen ziren! Dirua frango egin nuen pelikularekin!

GALDERA: Nola sortu zen gerra zibila zure eritziz?

ERANTZUNA: Eskubiarekin istiluak genituen, karlista eta integristekin. Ezkerrearekin ez. Beti nagusi ginen. Gure askatasuna eskatzen genuen, eta hori gauza batean biltzen da, fueroetan. Hori zen gure zentrua eta horrekin nahikoa genuen. Orain gauzak bide beretik doaz baina ETA daukagu... Askotan pentsatzen dut ETA ikusita, Altzetak bere gogorkeriaz esandakoetaz, pistolarik gabe e!. Hil zizkiguten guri adiskideak Eibaren, Donostian, ezkertiarrek. Eskubiarekin aritzen ginen hala ere, ze haiek ez ziren gizon zintzoak, politiko normalak, ziren kriminalak! eta haiekin nahita ta nahiez gerra behar.

Ezkerrarekin ere bagenituen kontuak. Bazegoen lokale bat Donostian partidu guztiek erabil zezaketeena. Hau honela,

ni Gipuzkoako lehendakaritza hartu nuen garaian, errepublikan, ez ginen etxetik ateratzera ausartzen. Ezkerrak berriz, sozialista eta komunistak, herriko etxeko lokalea erabiltzen zuten trankil askoan. Eta nik nerekin, «*eta gu zergatik ez gara joaten lokale horretara hitzaldiak ematera?*». Ez ziren atrebitzen gu-retarrak. Lotsagarria iruditzen zitzaidan hura. Total, alkatearengana joan eta bai-mena lortu eta Montzon eta Altzeta ekarri nituen bertara. Dena puntaraino betea egon zen lokalea. Izugarritzko jendetza.

GALDERA: Apaizek ere hitzegingo zuten geroago...

ERANTZUNA: Nik sartu nituen apaizak lokale hartan hitzegitera. Behin hitzegin zuten eta nahikoa. Aitzol eta biok hitzeginen geundela okurritu zitzaidan. Zera esan nion: «*apaizak ez dakizue eginkizunak nola egin behar diren. Nik bazekiat elizara etorriko ez diren mutil gazteak, erlijioan hitzik ere ez dakitenak, apaiza ikustera sekulan joango ez direnak, nien biltzen diren. Esaiok Aita Onaindiari hura joan behar duzuela hitzegitera, han izango duzue aukera dotrina predikatze-ko*». Halaxe egin zen saio hura ere.

GALDERA: Gerra garaian, herbestean zinela, Iparraldeko bertsolaritzari egundoko bultzada eman zenion. Eta nola?

ERANTZUNA: Euskaldun kutsurako, sentimendurako, oso gauza ona litzatekeela ere Iparraldean ere bertso kanporaketak antolatzea esan ohi nien Euskalzaleen Biltzarrekoei. Ez zidaten kasurik egiten. Ni Donibane Loitzunen bizi izandu nintzen herbesteratuta. Hango euskaldun batekin hamaika eztabaida izan nuen: «*zu beti berdin Hernandorena. Zertarako nahi dituzu? Tabernan irri egin arazteko bakarrik balio dute. Gainera zure herrian badaude baina hemen ez dago bertsolaririk. Nahikoa duzu!*» esaten zidan. Ederki, pentsatu nuen, «*neronek bilatuko ditut bertsolariak. Gure Euskal Herriak hazia eman behar badiu hemen ere bai*». Horretarako Iparralde osoa korritu nuen, Hendaiatik hasita Iratiko mendietan barrena Zuberoa azkeneraino korrituz. Aetzen bilatu nuen Mattin. Eta gero berari galdetu nion, «*besterik ezagutzen al duzu? ze batekin ez dut ezer egiten, zortzi behar ditut gutxienez hasteko. Deskuidoen norbait bilatzen ba duzu esaiotzu...*». Eta halaxe batetik bestera galdetuz eta galdetuz Xalbador bera Urepelen aurkitu nuen arte.

LOREN ARISTI

«Guk askatasuna eskatzen genuen, eta hori gauza batetan biltzen zen: fueroetan. Hori zen zentroa. Orain ere gauzak bide beretik doaz»

Nazioarteko San Antonio irristaketa zirkuitoaren edizio berria ospatu da

Nafarren ahaleginen gaineratik, italiarrak irristaketan nagusi

Duela bi asteburu, Nafarroan abiadura irristaketa bi froga oso garrantzitsu burutu ziren, lehena autonomietako kopa eta bigarrena nazioarteko San Antonio zirkuitoa, lehenean Asturias, Nafarroa, Catalunya, Baskongadak, Madril eta Valenciako taldeek parte hartu zutelarik, bigarrenean berriz, Italia, Frantzia, Portugal, Nafarroa eta Estatu Espainiarreko selekzioek.

Irristaketa froga berezko inportantzia gain, Nafarroan dagoen irristaketarekiko zaletasun handia adierazgarri nabarmenak dira, zeren alde batetik parte hartu zuen irristakari kopurua begiratzuz nafarrek ghiengoan zuten eta ez

bakarrrik Nafarroako selekzioari dago-kionean. Estatu Espainiarreko selekzioa zortzi jokalarik betetzen du lau nafarrek direlarik, zera Arantza Arbeloa, Natxo Sáez, Felipe Sáez eta Sergio Ugarte hain zuzen. Beste aldetik, oso

adierazgarria da nazioarteko zirkuitoan nafar irristakarien parte hartze handia bai Estatu Espainoleko ekipoa bai Nafarrokoan.

Herrialde honetan irristaketa talde edo klub asko dago, Txantrea, Amaia, Lagunak, Ada, San Jorge eta Tegui San Antonio bera. Gainera hemengo irristakari maila kalitate handikoa dela esan beharra dago, hor dugun selekzio espainolaren froga eta duela hiru asteburu Asturiasen ospatutako Estatu Espainoleko txapelketan lortutako domina kopurua: urrezko hamairu, zilarrezko hamazortzi eta brontzesko hogeitazuzen ere.

Nazioarteko zirkuito honen kutsua

Ez da gaúrkia Nafarroan dagoen irristaketarekiko zaletasun hau, ez, duela 32 urte hasi zen San Antonio zirkuitoaren txapelketa egiten. Garai hartan, 1976an, San Antonio eskolaniaren ikasleek hasiera eman zioten gaur egunean nazioarteko zirkuito oso garrantzitsua den honi. Hasiera hartan laisterketatxo batzu burutu zituzten garaiko irristailu pisatuekin, burdinez eginkoak, batzutan gorpilak zurezkoak ziztutelarik. Batzutan ere, balaztak hokei irristailuetatik kendurikoak ziren.

Hala ere, giro alaitu batetan ospatu ziren lehen froga hauek, non antolatzaileen imaginazioak ez zuen pentsatuko aurrerantzean izango zituen ospe eta iraupena.

Emakumezkoen abiaduraren probaren une bat. Bigarren Arantza Arbeloa.

Urtez urte oztopo ugari izan bada ere, irristaketazaleek gaudituz joan dira gaur egunean kalitate eta nazioarteko maila handiko froga honek, aurtan 32. edizioa egin duelarik.

Aurtan hoberenak italiarrak

Aurtan zalantzarik gabe italiarrak izan dira zirkuitoaren garaile bakarrak, zeren eta burutu diren froga gehienetan lehenak suertatu diren. Hau dela eta, Italiak duen maila eta tradizioa nabari geratu da. Gure herrialdekoen maila neurtzeko aukera ezin hobe izanez, eta uztailan ospatuko diren Europa mailako txapelketan Nafarroaren maila nola doan argiro ikus dadin.

Igandeari dagokion nazioarteko lehen dabiliziko froga eguerdiko hamabi terdietan ospatu zen, zera 1.500 metrotako erloju kontrako bat italiarrak ziren Grotti Dino, Sergio Salino eta Luca Dagnolinio 3 minutu segundu bat eta 6 ehuneko denbora batez garaile suertatu zirelarik, bigarren postua Estatu Espainoleko Natxo Sáez, Felipe Sáez eta Sergio Ugarte eskuratu zuten 3 minutu 2 segundu eta 21 ehuneko denborarekin, hirugarrena berriz Frantziako taldea gertatu zen 3 minutu 3 segundu eta 41 ehuneko lortuz. Laugarren postua Nafarroarentzat eta bostgarrena portugaldarentzat.

Italiar neskek beren superioritatea, indarra eta teknika ere adierazi zituzten egindako frogetan, non 5.000 metrotako amerikana errelebo frogan lehenak suertatu bait ziren, bi jokalarik bakarrik izan arren, hirugarrena Erromako aireportuan gaisoturik gelditu bait zen. Iriskari hauek, Patricia Biagini eta Paola Biaceantini, izugarritzko laisterketa burutu zuten non azken bi itzuli arte laisterketa osoan Arantza Arbeloa nafarra eta Estatu Espainiarreko beste bi iriskari aurreko postuetan joan ziren, baina astiro-astiro Italiakoek lortu zuten postu hauek bereganatzea borroka handi batez, azkenean garaipen argi bat eskuratu zutelarik, ikusle guztien txalo beroak jasoz.

Emakumezkoen bigarren froga abiadurako 5.000 metrotakoa izan zen, bertan ere izugarritzko indarra duen Patricia Biagini lehen dabiliziko postua bereganatuz, bere taldeko kidea den Paola Biacentini-ren laguntza konbinatu baitan.

Gizonezko 5.000 metrotako abiadura eta erreleboetan italiarrak irabazle hutsak suertatu ziren izugarritzko lasaitasun batez. Lehengoan frantziarrek gogor ekin zioten baina italiarren guardia gaintetik ezin kenduz. Superioritateak ematen duen patxadaz Dino Grotti lehen dabilizkoa iritsi zen helmugara 10 minutu 30 segundu eta 80 ehunekoe-

kin. Jarraian Alain Negre frantziarra ailegatu zen eta hirugarren Natxo Sáez nafarra. Laisterketa honetan borroka handi eta gogor bat ere burutu zen, zeren eta korrikalari guztiak kalitate handikoak ziren. Erreleboetan bestalde, emaitza bera lortu zuten Italiakoek, lehenak suertatuz.

Italiako talde honetako gaitasun adierazgarrienak indarra, teknika, konpenetratzailea eta izugarri lasaiak direla argi eta garbi azpimarra daiteke.

Italia 'onenentsuetariko'

Estatu Espainoleko ekipoko den Arantza Arbeloa nafar iriskalari ospetsuak zirkuito honekiko eritzia eman zizun, Italiako maila altua aipatuz, «zirkuitoa oso interesgarria izan da, batez ere, gure helburua neurtzeko zeren eta datorren udan jarraiki konpetitu behar izango dugu Italiako antzekoen iristalariekin. Aurtan hauen superioritatea nabaria izan da, baina kontutan hartu behar da ere, halako nazioarteko probak guretzat berriak direla». Italian, dirudenez, irristaketarekiko tradizio eta zaletasuna ez da berria, honela dio Arantzak, «haiek kutsua dute gu berriz ekipo gazte bat gara, selekzioko gehienok oso gazteak gara, zeren zaletasuna denbora luzean geldirik egon da gure lurraldean, orain berriz indartzen ari gara eta gazte askok praktikatzan dugu kirol hau. Bestalde, azpimarratzekoa da italiarrek datorren astean dauzkatala beren txapelketak eta horregatik prestatuagoak daudela. Guri, aldiz, hilaite oso bat falta zaigu bertako txapelketa burutzeko».

Italiakoek emakumezko errelebo frogan eskuratutako garaipena aipatzekoa dela uste du iriskari nafar honek, «Paola eta Patricia pasara bat eman digute, nahiz eta bakarrik bi izan eta gu hiru, hauek hoberenak dira, dudarik gabe».

Arantza Arbeloak Nafarroan dagoen zaletasun handia adierazi zizun eta horregatik hemen ospatzen direla halako nazioarteko froga nagusiak.

Autonomietako Kopa

Duela bi asteburu Autonomietako Kopa ere ospatu zen, bertan Baskongadak alde batetik, eta Nafarroa bestetik zihoztelarik. Asturias, Nafarroa, Baskongadak, Catalunya, Madril eta Valenciak parte hartu zuten, gizonezkoen kategorian Catalunya lehena suertatu zelarik eta Nafarroa emakumezkoetan, behinik, gure artean dagoen harrobia adieraziz.

MARTA DIEZ

EUSKAL HERRIKO HISTORIA

AGOTAK, JUDUAK ETA IJITOAK EUSKAL HERRIAN

Alicia Stürtze

ZIENTZIA ETA NATURA

EUSKAL DINOSAURUAK

Alfonso Martinez Lizarduikoa

HARPIDEDUN IZATEKO TXARTELA

	HARPIDEDUN IZAN NAHI DUT
EUSKAL HERRIKO HISTORIA Sailean	
ZIENTZIA ETA NATURA Sailean	

Izen - Abizenak

Helbidea Tf.

Herria Post. Kod.

Herrialdea

KOBRATZEKO DATUAK

BANKUA/AURREZKI KUTXA

SUKURTSALA

KONTUAREN ZENBAKIA

**Harpidedun izateko
ondoko txartela ebaki eta bidali
sobre batetan ondoko
helbidera:**

GAIAK Liburu saila TXALAPARTA ARGITALDARIA

Zabalbide 68-Behea A
Telf.: 412.23.00
48006 BILBO

Literatura eta emakumea aztergai mahai-inguruan

«Jakin»ek bere garaian egin zuen bezala, «Literatura» aldizkariariak antolatutik, zenbait ponentzia aurkeztu ziren «Emakumea eta literatura» gaiari buruz hilaren 13an Donostian. Bertan aztertu zena, literatura bereziki femeninoa esistitzen ote den ala ez, edota zein pundutaraino autore bakoitzak uzten duen eginiko obran bere arrasto maskulino ala femeninoa.

Nerea Azurmendik emakumeak kazetaritzan duen papera ukitu zuen; Luisa Etxenike, Arantxa Urretabizkaia eta Lurdes Ortiz literaturan emakumea izateak suposatzen duenaz luzatu ziren; Maite Gonzalez Esnal testuen irakurketa desberdinetaz ihardun zen; Carmen Larrañaga berriz, emakumea eta bertsolaritzaz. Mintzaldi hauek aldizkariaren hurrengo zenbakian agertuko dira.

Aste honetan

Iparraldeko kultur etxeak kinka larrian
(46. orrialdea)

«Bap!» taldeak lehen diskoa kaleratu
(48. orrialdea)

Urmeneta nafarra zendu ondoren
(50. orrialdea)

Xabier Montoia, «Narraztien mintzoa»z
(51. orrialdea)

Kulturaren Aste Borraستا
(52. orrialdea)

Munduaren zabaletik kultura
(54. orrialdea)

EUSKAL ADARREN AURRERAKADA NABARMENA NAFAR INSTITUTOETAN

Nafarrek EHUrako bidea zaila bi gobernuen borondate ezaz

Horrenbeste muga ezarri nahi zaien arren, nafar ikasle euskaldunak bidea egiten doaz, eta badirudi urteoro zailago ukanen duela nafar administrazioak euskal hezkuntza beren nahietara makurtzeko.

«Euskararen egoera EHUn» lemapeko jira izan da Euskal Ikasleen Koordinakundeak antolatu duena UBI —COU— ikasten duten ikasleei zuzendua eta Nafarra luzatu dena aurten, apirila eta maiatz. Erabat argigarria izan da honako jira hau euskal ikasleek institutoetan pairatzen duten egoera eta orohar nafar ikasleek EHUrak abiatzeko aurkitzen dituzten oztopoak ikusteko.

Nafarroan euskal adarra duten institutoak bost dira, eta batek ere ez du UBI maila euskaratua. Institutoetako euskal adarraren sorrerak erdal ikasleen jarrerak argitu ditu: irakasle elebazarren lanpostuak kolokan izaki,

korporatibismokeriara atxekitu dira.

Bestalde, Nafar Gobernuaren hezkuntz politika ez da prezeski nafar ikasleak EHUrak abia daitezen aldekoa.

PSOE eta UPNk egitura administratibo zehatz bat erai ki dute nonbait —selektibitate, «trasladuak»...—, nafar ikasleak OPUsera edo Zaragozako Unibertsitatera joatea beharturik aurkitu daitez. Gobernu horrek erizpide politikoekin banatzen bide ditu bekak, eta EHUrako bidea oztopatu. Eusko Jaur-laritzako Hezkuntz Kontseilariak eta UPV/EHU berak ere ba omen dute erru honen zatirik, zer argiturik arazo honetan.

Berrehundik gora irakasle auzitegira

UPV/EHUn kontratu administratiboa duten 225 irakasleren izenean aurkeztu zen hilaren 17an demanda Bilboko Lan Auzitegiaren aurrean lan kontratua eskatuz, zeina demandatzaileen alde aterako balitz Administrazioaren diskrezionalitatearen menpekotasunean dautzan irakasle goaren estabilitatea suposatuko lukeen. Irakasleri koordinakunde honek enplegu estabilitatea erreibindikatzeko du eta funtzionariatu eredu desberdina dozentziara iristeko bidean.

Frankismoaren azken garaietatik datorren burruka luze hau, funtzionariatu oposizioetatik ez iragatean —egitura hierarkiko eta zentralizatuak dituen konnotazio politikoak direla eta—, oinarritzen da.

HAZPARNEKO EIHARTZEA KULTUR ETXEKO ORDEZKARIEK DIMISIOA AURKEZTU OSTEAN, BERTAN BEHERA GELDITU DA

Kontseilu Orokorraren laguntza murrizteak Iparraldeko kultur etxeen segida oztopatu

Egunotan erabakiko da Akitaniako Kontseilu Orokorraren aurrekontu gehigarriek Iparraldeko euskal kulturgintzaren faboretan gertatuko ote diren. Bienbitartean, Baionako Kultur Etxea auzitan ipini dute euskal elkarteek, eta Hazparneko Kultur Etxea gelditu egin da oraintsu.

Ipar Euskal Herrian lau kultur etxe daude gaur egur bata Baionan kokatua eta Pariseko gobernuaren iniziatibaz sortua —*Centre Culturel du Pays Basque*, bere burua Euskal Herriko Kultur Etxea bezala ere izendatzen duena—, eta beste hiruak *Barnekaldekoak* bezala ezagutzen ditugunak: Atharratzeko *Uhaitza* (Zuberoa), Izurako *Haize berri* (Donapaleuko eskualdean) eta Hazparneko *Eihartzea*.

Barnekaldeko hiru kultur etxeek hiru egoera desberdin bizi dituzte. *Uhaitzak* laguntza bereziak lortzen ditu, batez ere Zuberoako herri kontratuarengandik, diru zama garrantzitsua eskuratzen duela bere biziarazteko doia lortuz. Bigarren, *Haize Berri* amore emana du, eta ez dio lehentasunik ematen permanente baten edukitzeari bere idurikatzeko. Eta hirugarren, *Eihartzea* kultur etxea, Hazparneko elkarteek zuzentzen dutena, permanente bat edo bi dituela zentruak bere nortasuna eta bizi kulturala begiratzeko.

«Eihartzea»ko administrazio kontseiluak dimititu

Hazparneko Eihartzea, herriko dozena bat elkarteren batasunak osaturik, arazo ekonomiko larriak jasaten ari da. Bere funtzionamendu egokirako beharrezko dituen dirulaguntzarik bereganatzea ez du lortu, eta zorretan sartua da, Kontseilu Orokorrak —Hegoaldean diputazioa legez izendatzen dena— ez

bait dizkio 30.000 libera berterik eskaini 1988. urterako, hain zuzen iaz jasotakoaren herena.

Gauzak horrela direlarik, hainbat batzarre nagusiren ondotik Eihartzeako administrazio kontseiluak bere dimisioa aurkeztu du, permanente bi langilek ere beren lekua utzia dutela. Dena den, oraindik erabakitze dago orobat etsiko duten etxeak itxiz, edota elkarteek udalari eskatuko dioten dirulaguntzen kontu egin dezan. Hemendik aurrerako batzarrei segimendu berezia eskaini beharko diegu.

Bestalde, ezin ahanzi Kontseilu Orokorra aste honetan bildu dela berriz aurtengo aurrekontu gehigarriaren bozkatzeko, balitekeelarik publikoki Eihartzea kultur etxeak jasaten duen problematika aipatuko dutela. Ostera, lehen esperantzarik baldin bazegoen, iragan den larunbatean Baionan burutu zen Euskal Herriko Kultur Etxearen batzarre nagusiaren ondotik itxaropenak kasik deusera murriztu dira, ezen haustura gertatu bait zen alde batetik zuzendaritza politikoa eta bestetik euskal elkarten batasunaren artean. Gainera, Euskal Herriko Kultur Etxea desagertze biden ote den ere aipatzen da egunotan.

Pizkundeak Baionako Kultur Etxeari ukapena

Orain dela lau urte Euskal Herriko Kultur Etxea sortzearekin batera moldatu zen Piz-

Hazparneko Kultur Etxea: Eihartzea.

Eihartzeako administrazio kontseilaritzak bere dimisioa aurkeztu du.

kundea, Baionako instituzio horren barruan euskal elkartearen boza bateratuki entzun arazteko —Ramuntxo Camblong, Jean Haritschelhar eta Jacques Abeberry-ren bitartez—. Gisa honetan, pasatu den ostiral arratsean Pizkundea federakundearen bilera burutu zen Euskal Herriko Kultur Etxearen batzarre nagusi egunaren bezperan, bertan euskal elkarteek zernola jokatuko zuten finkatu eta ikusmolde bateratu bat adieraztearren.

Biharamunari begira erabakitako taktika honokoa izan zen: euskal elkarteek inondik ere ez zutela onartzen ahal Euskal Herriko Kultur Etxearen jokaera, ez diru mailan ez ekintza mailan. Arrazoen artean eman zituzten, iaz euskaldun ez ziren ekitaldi eta ikusgarri ugari muntatu zituela, eta horietan hainbat diru galdu dela, hain zuzen Barnekaldeko kultur etxeek eskatzen duten eta (antza denez) jasoko ez duten dirulaguntza kopuruaren pareko suertatu dena.

Horrez gain, Pizkundek salatu nahi izan zuen, Euskal Herriko Kultur Etxeak eratzen dituen aktibitateetarik ehuneko 25a baino ez dela izan euskarazko animazioa.

Euskal Herriko Kultur Etxea desagertuko ote?

Centre Culturel du Pays Basque delakoa bost urtetako funtzionamendurako izan

zen sortua instituzio frantses legez, eta aurren bukatzen da epe hori. Horren arauera, ekainaren 18an ziren erabakitzeak Administrazio Kontseilurako elkartearen ordezkarien izendatzea eta Norabide Kontseiluaren eraberritzea.

Baina Pizkundek batzarre nagusiaren bezperan euskal elkartearen ukapenezko boza erabaki zuela medio, Euskal Herriko Kultur Etxearen bai diru kontu bai aktibitate txostenaren kontrako gehiengo boza nagusitzea lortu zuen, gisa honetan bertan behera geldiarazi zuela batzarrea eta

kolokan jarri Kultur Etxearen etorkizuna.

Baionako udaleko, Akitaniako Kontseilu Orokorreko eta Pariseko politikariak —horiek bait dira zuzendariak gaur egun— erabaki beharko dute ea Euskal Herriko Kultur Etxeak bere horretan jarraituko duen ala ez. Crenet jaunak erabaki du bederen gauzak oro berrituko ikusi beharko direla.

Pizkundek ipinitako baldintzak

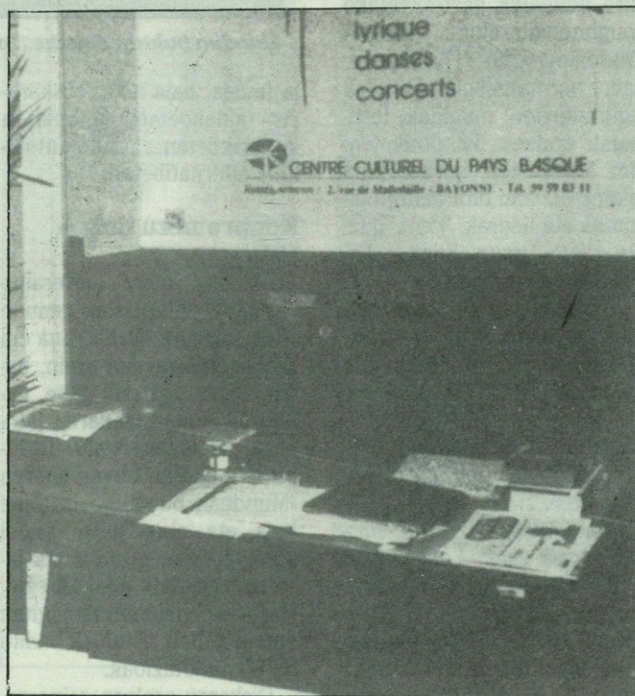
Batzarre horretan bertan, euskal elkarteek azpimarratu

nahi izan zuten, hemendik aurrera Euskal Herriko Kultur Etxe batetan parte hartzeko hainbat baldintza bete beharko zirela. Horien artean: aktibitateak ehuneko 70ean euskaldunak izan daitezzen, bertako zuzendaria elebiduna izan dadin, eta Norabide Kontseiluak —boikotaren ostean batere funtziorik bete ez duena— benetako boterea ukan dezan.

Laburbilduz esan genezake, orain dela bost urteko egoera berera itzuli direla kontuak, esan nahi bait da, harremanik ez dagoela gehiago euskal elkartearen eta politikako kargudunen artean. Haustura beraz, burutua da berriro. Politikoen eskutan eta beren borondatearen menpe geratzen da orain euskal elkarteekiko harremanak behar bezala bideratzeko asmoa. Nahi badute Pizkundeari beharko dute negoziaketa bidea zabaltzea. Eta ezezkotan, Euskal Herriko Kultur Etxea desagertu egingo litzaiteke, Crenet jaunak ziur aski Baionako Kultur Etxe soil bihurtuko lukeela. Hala balitz, Pizkundeari izateko arrazoi funtsezkoa ere galdua legoke neurri horretan.

Akitaniako Kontseilu Orokorrak Paben burutuko duen aurrekontu gehigarriaren eztabaidaren ondoren jakin ahalko dugu zertan amaituko diren arazoak eta etorkizuneko deliberazioak.

GORKA ARRESE

Euskal Herriko Kultur Etxearen etorkizuna kolokan dago.

BASATI DISKAETXEAK EKOIZTURIKO PLASTIKOA
KALEAN DAGOENeko: «...BIDE HUTS ETA ETXE HUTS»

«Bap!» hard-core taldearen bapateko mendeku kalkulatu

Eneko, taldearen ahotsa, Drake kitarra, Txanpi bateria eta Andreu baxua. 84.ean hasi ziren gogotik, musikaz askorik jakin gabe: odolean zeramaten. Euskal Herriko gaztetxe gehienak parkurritu ondoren galanki aurreratu eta urte hauetako lanaren saria erdietsi dute diskoa zertzearekin.

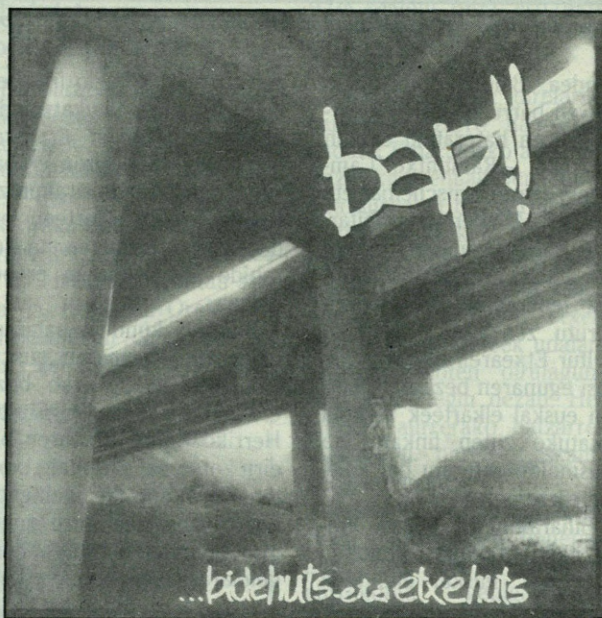
Tolosako ganbara batean entsaiatuz hasi ziren, lata batzu eta anplifikadore eskas batekin. Kontzertu pilo bat eman duten arren hasierakoetaz ongi asko gogoratzen dira: Trintxerpeko gaztetxearen okupazioan debutatu zuten; lehenengoetarikoa zen... Alde horretatik behintzat, nahiko eskarmentu badute.

Estreinu diskografikoa estraineiko maketarekin batera etorri zen: mila ale agortu eta eskakizunik eduki arren ez zuten gehiagorik atera. Horrek eman zien nahiko entzutea urte hauetan zehar harat honat jotzen ibiltzeko. «Discos Suizidas» etxearekin egin zutenaz berriz —«Condennados a luchar»—, hobe omen ahaztea diote laukotekoak. Duela ez asko «Atzera begira» kanta «Egin»en 10. urteurreneko «Bat, bi, hiru...» diskaren barne inkluitua izan zen. Azkenean, beren gustoko «Basatiek» ekoiztu die «Bide huts eta etxe huts». Kolo-retsua izateak ez dio seriota-sunik kentzen azalari.

Auto-antolatzearen alde

Nahiz taldearen izenean zein pertsonalki, «Bap!»ekoek oso binkulaturik ibili izandu dira betidanik gaztetxeetako mugimenduarekin. Batipat Andoaingoaren hastapenetan, hor ahalegin handiak egin zituzten: mugidak, festibalak eratzen, kanpotik jendea karreatzen, horko 'alma mater'-ak izan dira heuren lagunak eta heurak. 'Peña' guttia, diote Drake, Eneko, Andreu eta enparauek.

«Gaztetxeetako inguruko jende pilo bat ezagutu dugu, festibal onak eta txarrak, bai gure aldetik bai besteenetik, denetatik egon da. Antolaketazun handietan jo dugunean, jeneralki ekipo handiekin jotzen duzu eta ez gara oso ondo moldatzen horietan, probarik egin gabe, e.a. Gehiago gustatzen zaigu gaztetxeetan-eta jotzea, soinu geure erara jartzen dugu, errazago da». Badiardi mugida huetan leporaino sarturik ibiltzera kondenaturik dagoe-

Mundua bukatu daiteke... autobia milenaristez beterik.

la taldea, hala nola, euskara-ren aldekoetan, autobiairen kontrakoetan... auto-antolaketan alternatibetan.

Konpromezu tinkoa

Maketa atera arteraino «Brigada anti-plasta» genuen «Bap». Gerora «Babarruna eta aza popularra» eta orain, bada, «Bap!», besterik gabe. Lehen lp. honen izenaren jatorriaz galdetzen diegu. Txanpiren mendiko birramonaren «Munduak bukatuko du bide huts eta etxe huts» esaldi apokaliptikoa gustatu eta jasotzea, besterik ez dute egin. Hartara erreibindikatu egiten dute nolabait. Tituluak baditu bere konnotazioak.

Diskaren azalean gaineraz, autobia nabar baten azpikoa

ageri zaigu ingurune berdea eta azula hautsiz. Autobiairen aurkako borrokara eta maskaradara loturik dau dela badakigu. Nonbait, elkarriketaldi batean zioten konpremezuaren islada legez. Ahoa irekitzen du Drakek. «Nik ez dakit konprometituak garan ala ez. Zenbait emanaldien bidez mugida jakin batzuetan esku hartzen dugu. Hortik aparte gure gauzak ditugu, bat igoal dago autobiairen kontrako koordinadoran... Eraginik badute elkarren artean. Jende berbera gabiltza manifa, festibalak eta gainantzekoetan. Alde horretatik ikusten da konpromezua, konpromezua badugu». Ez dute teorizatu gehiegi horretaz agian, baina ekin-tzetan harrapaturik dauzka.

«Nahi genuena da»

Nahiz eta ez izan heuren bururen produktore, «Bap!»ekoek diskoaren bukaera arteko prozesu guztia segitu dute hastapenetan dagoen «Basati» zigelukoekin bat. Tartean sartzeaz, Enekok dionez, «Basati»koekin diskoa egitearena aspaldiko adiskidetasunagatik izan da, eta beraien aldetik taldearen segimendua. Disketxea egin nahi zuten lagun horiek eta guk berriz, diska. 'Rip'-ekoen diskarekin ireki zuten saila eta beno, bigarren lanzamendua geurea izan zedila proposatu ziguten. Ordituk gaurra eginik dago jada. Oso ondo eramaten garelara-eta, familiar bezala».

Diska egiterakoan lagun-tzaile eta lagun mordoa ukan dute eta eskaintzak ez dira gutxiago. Halaere ahaztu zaizkienak ugariago omen. Beraiek jartzen dute soinua, baina «Bap» askoz jende gehiago dela baieztatzen digute.

Grabaketari dagokionez, I.Z.ren estudiotan burutu da, teknikoa Kaki Arkarazo izan delarik. «Egunero gauza berak errepikatzen aritzea pisua da, baina pisuago izan zitekeen estudio honetan eta tekniko honekin egin ez bagenu. Bapo. Oso-oso gustora, txintxo portatu dira eta akabatua ere gustatu zaigu. Produktua dezentea da gure ustez, nahi genuena da», adierazten digu Enekok.

Hitzak eta hitzen soinuak

Lehen maketaren xedeak bete ziran. «Condenados a luchar» eta «Egin»ekotan ez zen posible izan gehiegizkorik. Oraingoa bestelakoa da, asko irabazi du lanak, kalitatearen mesedetan, beren ohizko linea 'hard-core' eta haustailetik betiere. «Musikal-ki denetarik gustatzen zaigu, kanta suaberen bat ere badugu. Saxo bat eta txalaparta sartzeko aukera izan dugu eta teklak, bonbo edota tronpetak sartzekoa izan bagenu ere aprobetxatuko genukeen. Zuzeneko kontzertuetatik zerbait urruntzen gara disko honekin, zuzenean soinua

irregularra izaten da». Hurrengorako «rap»a agintzen digute.

Hainbat talderekin batera diska osatu badute ere ez dira batere konkursozale. «Sekula ez zaigu okurritu ere egin. Ez eta pentsatu ere. Pasa egiten dugu. Pentsatzen jarritz gero 'bazofia' batzu dira. Bestalde, gu ez gara sartzen banaketa zirkuituetan. Hori zerrikeria bat da, dena jaten dute» gisa honetako kalifikatioak dabilzkie hitzetik hortzera.

Baina «Bap!»ekoek ez dira mugatu soinu kontuetara ba-

kar bakarrik. Diskoaz gain bikain diseinaturiko koadernotxo bat opari tankeran sartu digute zorroan. Kanten letrak eta hautatutako grafikoak daude bertan, giro berezi hori ilustratzen. Bat edo bi izan ezik osoro euskaraz. Horretan ere aurrera jo dute, erdia euskaraz izatetik ia osoa izatera. Taldearen bilakaeraren ondorioztat jotzen dute euskararena, «Hasiera batean letrak gureak ziren, azken honetan beste jende batenak ere badira. Postura hau hartu dugu, gaineraz nahiago dugu hitzak egitera-

«Egiten dugun musika gure 'ostia-txar' guztiak azaltzeko da. Jendearekiko identifikazio batzu sortzen dira».

koan euskaraz egitea erdaraz egitea baino». Ezin zitekeen beste era batera izan.

'Ostia-txarra' azaleratu, mendekua kalkulatu

Mezuen izenburuak aski esanguratsuak dira gure ustez: «Ez dut ezer esan nahi», «Plastikozko janariak», «Naturara eskubidea», «Ezereza» —antiklerikala—, «Azkeneko anarkista», salaketa dariona, «Tturrukuttukuttu» Leizarango autobiak, «Atzera begira» egoera politiko latzaz, «Ume kakatzu» eta jostailu belikoak, «Engainuzko hitzak» sistemarenak, «Armiarma sare» isolamendua, «Mixe-ran» nazka-nazka eginda egoteaz eta «Arabiarak judu» sionismoa erasotuz.

Hitz korrosiboak, direnen artean, izan dituzte andoaindarrak, «guk ikusten dugunaren arabera, errealtatea uste dut dela. Hitz politik egiten ez gara saiatu —izan-go da denbora horretarako ere—. Ederrak izan litezke nahiz hitz gogorrak esan. Izan ere jeneralki, guk egiten dugun musika ere gure 'ostia-txar' guztiak jendeari azaltzeko da. Jendeekiko identifikazio batzuk sortzen direla», pentsatzen du Drakek.

Aurrekoak espontaneoak baziren azken hitzok landuagoak bide dira. Ordu pilo bat sartzearen beharra ikusten dute bai letren zein musikaren lantzen. «Espontaneitatearen aldetik betikoak gara. Dena dela, hau ez dugu lan gisa hartzen, gustoko lan bezala baizik. Hori bai, gauzak ongi egin behar direla pentsatzen dugu, festibalak egiterakoan berdin. Oraindikan azpiegitura falta handia somatzen dugu toki askotan».

Diskoa egiterakoan ahalik eta ongien, landua egiten saiatu dira eta espontaneitatean galdu ez badute ere mengaizoa kalkulatzeari irabazi dute. Gaztetxe eta gune alternatiboetan makina bat buelta eman beharko dituen biniloa ziurrenik.

MIKEL ARAMENDI

HITZ EDER ASKOAK DENEK BERETZAT HERIOTZEKOAN

Ahal guzia lagundu zuen Urmenetak urteetan barna nafar instituzioetatik

Gipuzkoa aldean Jose de Arteche bezala, Nafarroan Urmeneta zen instituzioetan giltza euskal kulturarako. Ez bakarrik baimen bilatze aldetik, behin baino gehiagotan Urmeneta bera bait zen hainbat ekintzaren bultzatzaile. Diario de Navarrak eta bestek isilpean gorde dute hori guztia.

Miguel Javier Urmeneta iruinsemea arlo anitzetan bere printza utzitako gizona genuen. Hilabete honetan hilik, nafar guztiak ibili dira gorespentetan bustitzen, bakoitzak komeni zitzaiona aipatuz. Iruñeko alkate izanik, Diputazioan kargu garrantzizkoak edukirik, gaztetan militar ibilirik, Aurrezki kutxan egindako lana ere istimatua izan da.

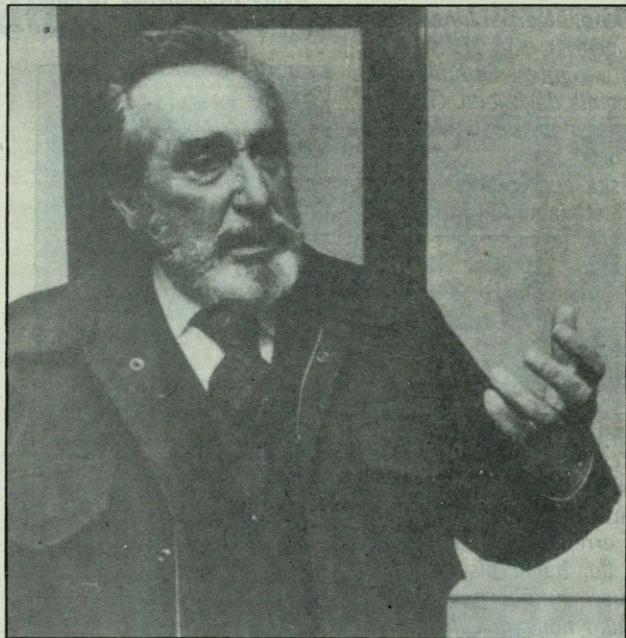
Guzti honen erdian euskal kulturari eman dion laguntza dugu interes bizikoa guri dagokigunerako. Familia aberzalekoa, gerran reketeekin joatea tokatu zitzaion eta gero Ameriketara militar lanean, baina aita hil eta, etxera itzulita euskararen aldeko lanetan abiatu zen. Oraindik kargu publikorik ez zeukalarik, herriz herri euskaraz zekiten haurrei sari partitzen ihardun zuen 1966. urtea arte. Guri Urmenetari buruzko datu hauek eman dizkigun Jose Mari Satrustegik ere ordu haietan ezagutu zuen Luzaiden.

Principe de Viana aldizkariaren sortzaile

Jose Mari Satrustegik horrela gogoratzen ditu urte haiek: «berak eskatzen zigun

ahalik eta argiena eta herriak ulertzeko moduan idaztea, berak zioen, euskara jakintsuentzako hizkuntza bilakatzen zenean, hori izango zela ardi hilaren inguruan artzainen bilera bezala». Euskararen arazoa herrian txertatzea zuen helburu. Behin kargu publikoetan sartu zelarik, Urmenetak euskararen aldeko lanetan segitu zuen tinko, baina orduan ez zen bera agertzen, beste batzu ziren agerikoak, baina Satrustegik dioen bezala: «azpitik berak ibiltzen zituen hariak, eta Diputazioan berak ateratzen zituen gauzak aurrera, *Fontes Linguae Vasconum* eta *Cuadernos de etnografía y etnología de Navarra* lekuak».

66tik aurrera haur euskaldunen sarien ondoren, euskal festa moduko haiek indartzea beharrezko ikusi zuen, 10 urtetan zehar girotzen ibili ta gero, izan ere, ordura artean gaizki ikusita bait zegoen euskara bezala euskalduna Nafarroan, hona Satrustegiri zenbaitek esaten ziotena: «lehen euskara mintzatzegatik kartzelara joan behar genuen, eta orain sandu egin behar gaituzue? Jendea

Euskara ikasten eta Euskal Herria Irratia bultzatzen ziharduen Urmenetak besteren artean.

harrituta gelditzen zen Diputaziotik euskara gorde behar zela esaka norbait zetorrela ikusita».

Urmenetak ahozko hizkuntza istimatuagatik ere, hizkuntzaren finkapena idatzitaikoan zekusan, horra zergatik sortu zituen idazleentzako sariak.

Madrialek ordezkari zatzat nahi zuen Nafarroan

Madrialeko Gobernuak Nafarroan ordezkari jarri nahi zuen Urmeneta, baina honek lau baldintza jarri zituen Francoren garaian: 1)amnistia orokorra. 2)ikurriñaren onespina. 3)autonomia eskuratzeko segurtapena eta 4)Estatuko segurtasun indarren kontrola. Ez dago esan beharrik nolako erantzuna bildu zuen.

Ikastolen sorrera garaian ere lan handia egin zuen, eta legeztapenen zain ibili gabe, aurrera egin zuen, moztu artekoa ere zerbait izanzen zelakoan. Eta ez hori bakarrik, eskola publiko zenbaitetan euskarazko ordu erdi bat sartzen saiatu bait zen pauso sikologiko handia ekarri, izan ere eskola bait zen euskararen etsairik handiena Nafarroan, eta horrela zertxobait aldatzen hasten zen. Kargua utzi baino lehen herri euskaldunetara mediku eta sekretario euskaldunak igortzeko lege bat onartu zuen Diputazioan, baina ondorengoek beldurrak zokoratu egin zuten legea.

INAKI CAMINO

«NARRAZTIEN MINTZOA» KALERATZEAR SUSAREN ESKUTIK

Xabier Montoia: «Niretzat, liburu bat konzepzio eta denboraldi konkretu bat da»

Nolabait idazleen eskuetan dauden argitaletxeak dira oraindik ere poesiari begirune berezia eskeintzen diotenak. Eta egun plazaratzen diren idazleatarik poesigintzari loturik jarraitzen dutenak gehienak ez baldin badira ere, Xabier Montoia bere hirugarren liburua kaleratzear dago jada.

Xabier Montoiarekin lotu genuen solasaldiak elkar hizketa itxura baino tertulia giroa hartu zuen, ezen «Narraztien mintzoa» bere hirugarren liburuari buruz ez ezik orokorrean poesiaz ere mintzatu bait ginen luzaro samar.

Xabier Montoiak erabiltzen dituen irudiak ez dira oso ohizkoak euskal literaturan. «Nik erabiltzen ditudan gaiak poesian beti eta leku guztietan erabili izan diren gai nagusiak dira, beste era batean adieraziak agian. Gaiak gauza bat dira, eta beste bat irudiak. Gai nagusiak dira, zer esango dut... denbora. Hori da gai nagusia. Eta gero maitasuna, noski, eta baita amorrua edo gorrotoa ere. Gizakiarengan eragin handiena daukatenak. Hizkuntza eta gizarte guztietan gai horiek nagusiak izan dira betidanik. Baina ez bakarrik poesian, nobeletan ere gai horiek erabiltzen dira gehien bat. Gai iraunkorrak, alegia».

Montoiak ez du uste direlako konstante horiek historian zehar gehiegi aldatzen direnik, «maitasuna, adibidez:

maitasuna gutxi gorabehera beti berdintsua izan da, nahiz eta gero, hori bai, ohiturak eta usadioak aldatu egiten diren. Baina funtsean, maitasuna maitasuna da, eta gorrotoa, gorrotoa».

Prosarik ere idazten omen du, baina argitaratzeko orduan poesia hautatu du adie-

razpidetzat, egunen batean narratibari heltzeari ukorik egingo ez dion arren. «Literatura osoa artifizio bat da berez. Orduan, barrango amorru hori kanporatzeko era ezberdinak daude, eta sentimenduok adierazteko efektua hainbat bide eta lekutatik lor daiteke. Poesia adierazpide bat da, eta era berean ipuina edo nobela. Ni poesiaz mintzatzen naiz aproposago».

Poesian tradizio desberdinak daudela aipatzen zuen, baina «poesia poesia da, tankera ezberdinak baldin badaude ere idazterakoan. Poetikotasuna dela-eta, halako gaitzespen balioak erabili ohi dira. Esan nahi dut, hala nola, prosa poetikoa gaitzetsi egiten dela, ba ez duelako ematen ez gatza ez berakata; zer ote da? Nik katego-

riak azpimarratu nahi izate horiek ez ditut sekula ulertu».

Aurreko bi liburuen sintesia

«Narraztien mintzoa», Susa argitaletxearen eskutik daskarkien bere hirugarren poesia liburua aurreko biren sintetizat jotzen du. «Anfetamina» eta «Likantropo»-ren artean bazegoen amankomunean zenbait gauza, baina baita ere desberdintasunak. Hau horien sintesis bat da, haruntzago joateko betiere».

Liburua burutu zuela laster urte bete egingo du, nahiz eta bere gauzatzerako —Durangoko Azokarako iragarrita— atzerapenak gertatu diren. Bienbitartean ordea, ez du ezer idatzi. «Badago egunero idazten duen jendea. Eta gero zer argitaratu aukera bat egingo dute. Nik ez dut horrelakorik egiten. Niretzat liburu bat konzepzio eta denboraldi konkretu bat da, eta poema solteekin ezin dut liburu bat osatu. Denbora behar da fruituak ontzeko. Zerbait burututzat jotzen dudanean —nahiz eta inoiz erabat ez bukatu—, nik jada ezin dut bide horretatik berriro pasatu eta erreplikatu. Bide hori ezagutzen dut nolabait. Eta liburu bat idazten badut, horrek aldaketa kualitatibo bat ekarri behar du».

Literatur kritika, euskal poesiaren tradizioa, bere literatur erreferentziak, ingelesezko poesiagintza eta beste hainbat kontutan murgildu ginen grabagailuak biraka jarraitzen zuen bitartean, garagardo eta kearen konpainian berriketan.

DAVID ZUAZALDE

Paperetan idatzia

EUSKAL EGUNKARIA

Eusko Jaurilaritzak ez zuen egunkari hori egin nahi eta, beraz, inork ez egitea nahiago zuen ezker abertzaleak egitea baino. Eta horrek esplikatzeko du azken urte luze hauetan euskarazko egunkaririk zergatik ez dugunaren arrazoia. (...) Orain dela gutxi Eusko Jaurilaritzak euskarazko egunkari publikoa egitea erabaki omen du. Euskarazko egunkari hori merke egiteko gauza den indar politiko bakarra, ezker abertzalea, behar bada animatuko da, bere kasa eta subentziorik gabe, argitaratzea. Eta arrisku horren aurrean egunkari publikoa egingo dute.

Luis Nuñez, («Eguna», 88-VI-16).

LIBURU ARGITALETXEAK

Oso ongi iruditzen zait euskal kulturaren mundu ahul honetako produktua zuzpertzeko eta promozionatzeko editorial sare indartsu bat izan dezagun, baina ojo! kulturaren izenean aberasten ari den, eta artista langileari hain tratu mixerablea emanez, publikoaren aurrean oso langile eta txintxo eta kultur iraultzaile agertzen den sare batekin! Denborak argituko du herri honetan nor izan den langile, nor txintxo, nor kultur iraultzaile, eta nor bazterrak zurrupatzaile.

Patxi Perurena, («Nafarroa gaur», 88-VI-14).

ETB-KO KARGUAK

Horrelako zerbait egin dute EAren ordezkoei Administrazio Batzordean. Ortuondo eta Nerea Abasoloren dimisioak eskatu dituzte. Bata zuzendaria eta bestea orain dela gutxi Gobernuako sozioen protestak isiltzeko jarritakoa albistari buru bezala. (...) Dena dela, zenbat eta dimisio gehiago eskatu, gero eta iraunkorrago egiten dira beren karguetan. Nik uste dut onak eta inpartzialak direla esango bage-nu, Gobernuak berehala aldatuko lituzketela.

J.J. Iribar, («Egin», 88-VI-17).

LITERATURA ETA BIZITZA

Literatura niretzat errebantxa bat izan zen, neskatoa nintzela mojek eta giroak ezarri zidaten giro itogarriaren kontrako erreakzioa eta txikitandik izan dudana errebeldia hori mantendu egin dut bizitzan zehar. (...) Benedetik esaten zuen Latinoameriketako literatura oso exteriorista dela, gurea intimista den neurrian eta horrelako dualitatek ere aurki daiteke liburu honetan.

Amaia Lasa, («Hemen», 88-VI-17).

DISEINUA

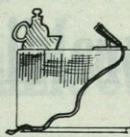
(Idazleak) ez du kontuan hartzen testuak ze letra-tipotan joan behar duen eta ez da konturatzen letra txar batek liburu guztia hondatu dezakeela. Nire lanari dagokionean, batzutan izugarriko lana hartzen dut testuaren enkantu hori ez hausteko; ilustrazioek asko kondizionatzen bait dute testua. Idazle batzuk ez dute diseinu

kontuez ezer jakin nahi, beste batzuk bai ordea, eta hori benetan eskertzekoa da.

Antton Olariaga, («El Diario Vasco», 88-VI-16).

Literatura

«Marginalia»
eta «Exkixu»
liburuak
mintzagai,
Donostiako
Euskal
Txokoa
(88-VI-17)

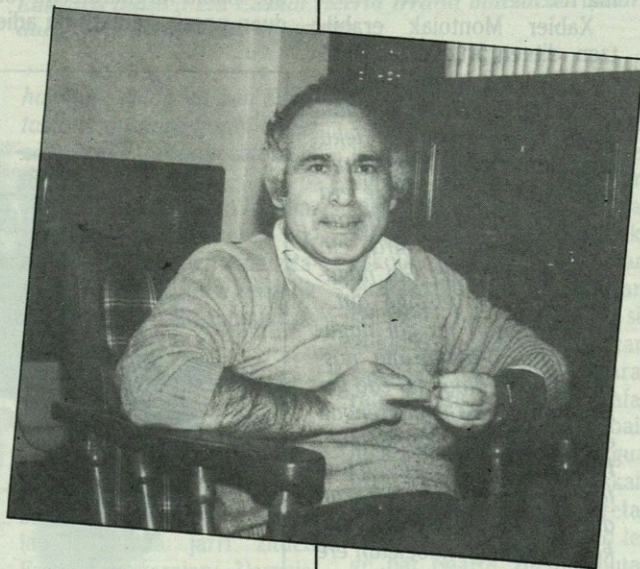

J OXE AZUR-MENDI.— («Marginalia») Beste aurreko literatur obren aldean konparatuz batez ere, liburu hau politikoa da, baina inoiz ere ez da politikoa behintzat po-

litiko kontzeptuarekin ulertzen dugun bezala. Literatura da berriz ere, eta alegoria oso politak desaroilatzeko ditu, entzun duzue bezala, zentzu bikoitzarekin jokatzeko eta abar. (...) Estiloaren alde-rik ez dut uste berritasunik erakusten duenik betiko estiloan eginga. Beharbada aparte eta berria da badaudela saio batzuk oso-osorik azterketazkoak edo esan litezkeenak. (...) Eta baita ere behin eta berririo etortzen da gaira: zer egiten du literato batek iraultzan? Ikusten da gai horrek beti preokupatzen duela eta, orain arte ia beti nahiko formalista agertu baldin bazen, ikusten da prolematizatzen hasi zaiola baita ere kalko hori (...).

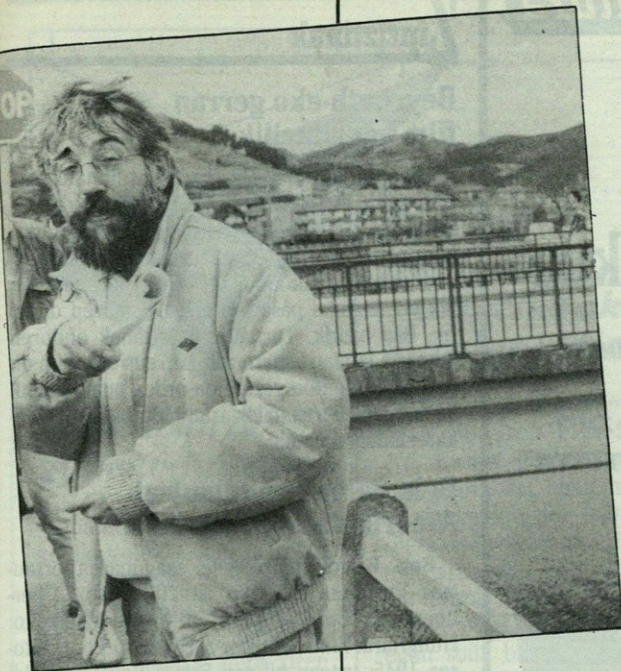
nobela bat: nobelak esan nahi du literatura, abenturak, holako gauzak. Eta ni nator-kizue politikaz eta soziologi-az hitzegitera, eta ez dakit oso egokia ote den, baina dena egingo da. (...) Onartuz Jose Luisen nobelan badela tesi politiko bat baino gehiago, gauza batzutat ados gertatzen naiz harekin, hala nola, zer inportantzia handia ematen dion sendimenduen barnean hizkuntzari eta zer inportantzia handia ematen dion estrategian gure indarren gainean kontatzeari. Ez eta besteek salbatuko gaituz-tenen zain egoteari. Eta hortaz guztiz ados nago Jose Luisekin.

(...) Bainen horren gainean bada, beraz, prolema oso handia ideologia aldetik. Eta bat dagokio hain zuzen Jose Luisen salatzen duen izquierdismo espagnolistaren prolema. (...) Eta Jose Luisen argi eta garbi beti aipatu izan du infiltrazioen teoria ETAn izandako eszizioak esplikatzeko. (...) Ni horren kontra agertzen naiz, kritiko historiko gisa —ez kritiko literario gisa—. Uste dut Jose Luisen egiten duela batez ere nik deituko nukeena anakronismo bat. (Argumentazio luzea). Hala ere, anakronismoa egitea historiegile bantentzat ez da zilegi, baina li-

EMILIO LOPEZ ADAN («BELTZA»).— Ni ibiliko naiz piska bat behar den ildoe-tatik kanpo. Hau da, «Exkixu»ren gainean mintzatu behar naiz eta hemen badugu

terato batentzat beharbada zilegi da, eta hori beste prolema bat da. Jose Luisen pentsatzen badu etengabeki infiltrazioaren prolema po-blea dela, berak aprobetxa-

tzen du liburu hori behin eta berriz erakusteko zein herradion espainolismori eta zer kalte ekarri dezaiokeen espainolismoak euskal mugimenduari.

(...) Kezkatzen ari naiz azkeneko denboretan bi prolemekin. Bat da, ea ez ote den ari egiten modelo arketipiko, nire ustez, faltsu bat esateko Euskal Herrian abertzale garbiena azkenean dela baserretik datorren mutil zintzoa. Eta beste alde batetik, ez al da esaten azken denboretan nolabaiteko jarrera anti-intelektuala piska bat gure artean, esanez-eta halako intelektualkerietan ibiltzeak eta horrek ez duela asko balio. Honek egia parte bat badu. (...) Askok poztu naiz ikusirik adibidez Sarrionandiaren liburua, irakurri dut arretaz, eta pozik ikusi dut badirela hemen intelektual batzuk presentzia argiarekin holako borroketan. (...) Baziren horrelako jarrera anti-intelektualak, baina jarrera anekdotikoak. Ez dut uste esan daitekeenik jarrera nagusia dela anti-intelektualismoa (...).

Galdera bat daukat Joxe Azurmendiarentzat. Eta hori da Sarrionandiaren artikulua batzutan, zuk esan duzun bezala, ageri dela ea zertan ari den idazlea iraultzan. Eta honi buruz nik batzutan iraku-

rri ditut gauzak, batzutan kontradiktorioak, batzutan nahasiak; eta Sarrionandiak badu, adibidez, zera, intelektualei buruz, momentu batez, oso salaketa gogorra, ikaragarria.

JOXE AZURMENDI.— (...) Nire inpresioa galdera horri buruz, literatoak eta iraultza dela eta. Ez du inon osoki tratatzen, baina behin eta berriro gai hori agertzen da. Gauza horietaz lehenago ere hitz egin izan dut. Sarrionandia. Eta nire inpresioa da kasik gizon hau datorrela radikalismo batetik: ekintza, ekintza da eta bere legeak dauka. (...) Eta intelektualak, eta literatoak eta horiek iada libreago funtzionatzen dute eta beste ekintza batetan dabilta. Horrela ez dut uste inon agertu duenik. Baina nire susmoa da kasik horrelako dikotomia batetan funtzionatu duela eta hemen ere horren arrastoak badaudela. (...) Ni ez nago konforme, depaso esanda. Eta gainera, hontaz beste batzuetan ere idatzi izan dut. Nik defektoa aurkitzen dut, planteatu nahi izatean iraultza *A majuskulekin hau da eta literatura berriro A majuskulaz hau da*. Bera, esate baterako, ez da egiten ari berak definitzen duen literatura.

Karmelo Landak puntua jarrita

Lucien Etxezaharretari
(«Gure Irratia»ko kazetaria)

— «Gure Irratia»k sei urte eta piku bete ditu. Hain zuzen, orain gutxi burutu du bere festa eguna. Momentu honetan zertan da euskal irratigintza Iparraldean eta zer premia nagusi azpimarratuko zenituzke?

EUSKARAZKO irratigintza sendotzen ari da Iparraldean, jendeak onartzen duelako eta euskal munduko beharrei erantzun gero eta egokiago bat ematen dielakoan. Euskal kultur mundu guziak daukan oztopo bera dauka: botere publikoek ez onartzea eta ondorioz ez lagundua izatea.

Euskal izatea lehertzen duen 'demokrazia' honetan herritarren elkartasunak bultzatu indarrak aterabideak ekarriko dizkio irratigintzari. Gaur egungo komunikazio arazoei erantzunez modu moderno, argi eta optimistean, euskal gizartearentzat irratiek definitu lezakete bizitza hobeago baten ametsa eta errealitatea.

Puntako argitalpenak

Iruñeko «Hauzolan» liburutegian emandako datuak

Literatur liburuak:

- 1.— «Falo zantarra», Joane Barolo. Elkar.
- 2.— «Udazkenaren balkoitik», Juan Mari Irigoien. Erein.
- 3.— «Tobacco days», Anjel Lertxundi. Erein.
- 4.— «Beti ttuntun gaitun gu», Antxon Erkizia. Pamiela.
- 5.— «Etiopia», Bernardo Atxaga. Erein.

Orotarikoak:

- 1.— «Erderakadak», Gotzon Garate. Gero.
- 2.— «Ethiopikoak», (irudizko literatura). Antxeta.
- 3.— «Euskara bizitzaren kenkan», J.A. Irigarai. Pamiela.
- 4.— Bezperan entregatu nituenak», Pako Aristi. Elkar.
- 5.— «Zakillixut», (komikia), Antton Olariaga. Erein.

Beyrouth-eko gerran film bat zintzilik

1984. urtean amodio istorio bat filmatu nahi izan zuen Jocelyne Saab zinegileak gerran zegoen hiri batean. Beyrouth. Chiiten laguntza, babesa, behar izan zuten turnaian barrena benetako hildakoak filmatzen ziren bitartean. Baklak ere ziztuka pasatzen ziren kamaren ondortik. Bizi bizirik. Turnaia guzti honek ondoren muntaia lanean espero zuen erreusitzea film on bat. Dokumentoa geratu da ordea puzzle moduko batean. Pertsonaiek irtenbide bakarra daukate: aldegin ala hil.

Bela Bartok-en hilautsak Ameriketatik Hungriara

Bela Bartok musikagile ezagunaren errautsak Europara ekarriko dituzte itsasoz, Cherbouretik barrena bere sorterrira itzultzeko: Hungriara. *Mikrokosmos* sortu zuen konpositoria 1945. urtean hil zen Estatu Batuetan. Aldi berean musikagile honen jaiotzaren 100. urteurrena ospatzen ari da hainbat eta hainbat tokitan.

Rostovtseff eta Erromako Inperioaren erorketa

60 urte baino gehiago dira Michel Ivanovic Rostovtseff errusiarraren *«Erromako Inperioaren Historia ekonomiko eta soziala»* ingelesez publikatu zenetik. Urteak ziren italieraz eta alemanez ere publikatu zela. Orain berriz frantsesez agertu da 'ahazturik' zegoen egile honen obra titaniko hau. Marxismoaren metodologiak ez dauka ezer sobietarren iraultza egin zenean Estatu Batuetara ihes egin zuen egile honen obrak.

John Waters eta Divine Hairspray filmean

John Waters zinegilea underground zinegintzan aritu izan da urteetan. Bere publiko fidela izateaz gain itxirik zeuzkan zine industria handiaren ate guztiak. *Hairspray* honekin hortik ateratzeko aukera izan du Divine bera ere emakume arrunt eta sinpatika baten paperean ezarri duelarik. 1962. urtean kokatzen du gazteri amerikarraren eta rockaren leherketaren garaian. John Waters-en probokazioak ordea desagertu dira kasik. Bere film honetan apenas geratzen da probokaziotik ezer.

Mats Ek suediarrek montatu Printzerik gabeko Zisneen Lakua

Tchaikovski-ren musika ezagun bera erabiliz, istorio bera erabiliz, koreografia berria egin du Mats Ek suediarrek ballet klasiko honekin. Obra berrian, zuri beltza da nagusi Ana Laguna dantzari zaragozarraren edertasun teknikoak nabarmenduz.

"Ballets Culberg"eko dantzari solista bezala ikusi zuen 1982. urtean Mats Ek-ek Ana Laguna *Giselle* interpretatzen. Pertsonaiaren erotasuna psikiatri-etxe batean sarturik eman zen obraren adaptazio horretan, Ana Laguna patetikoki agertzen zelarik, maisutasun teknikoaz erantzunez koreografoak ezarritako asmakizun koreografikoei eta keinu berriei.

Lakua hada ipuin bat izatetik errealtatea eta fantasmak nahasten dituen obra bat bilakatzen da Mats Ek-en adaptazio honetan. Sexu fantasmak anbiguitatez beterik agertzen dira zisne zuriak lumarik gabe gelditzen direlarik.

Sartu gaitezen ordea Ana Laguna dantzariaren bilakaera ikusten. Zaragozan jaioa Estokolmora aldegingo du hamahiru urterekin Ballets Culberg-en parte hartzeri. Ana, Maria de Avilarekin hasi zen dantzan. Dantza klasikoaren irakasle klasiko honek genero ezberdinen atea ere ireki zizkion. «Beri esker errazagoa izan zait klasikotik modernora pasatzea» dio bederatzi urte baino ez zituela dantzan hasi zenak.

Obra honi dagokionez oso mantso ihardun omen dira prestatzen. Mats Ek-ek koreografia prestatu eta dantzariekin batera ihardun da emandako materiale batekin obra sortzen. «Behin eta berriz errepikatzen genituen gauzak. Denbora pasa eta konturatu gabe pertsonaiak berak hartu du indarra».

Klasikotik aurrera

Zisneen Lakua ren adaptazio honek ez dauka zer ikusirik obra honen bertsio klasikoarekin. Musika eta istorioa mantentzen dira, baina beste gauza bat da. Beste interpretazio bat da. «Gaurkoagoa da. Printzeak eta printzesak ez dira gauza bera gaur egun; egun ez dira hain dibinoak, humanoagoak dira. Printzesa iristen denean ez du klink egiten barita majikoarekin, hada ipuinak aldatu egin dira».

Ana Laguna eskenario gainean.

Ana Lagunak gustoko izango zukeen Lakua ren bertsio klasikoak dantza egitea. «Baina dantza klasikoak ariketa tekniko batean geratzeko arriskua dauka. Pena da, bihotza eta arima ahaztu eta perfekzio teknikoak da bilatzen den bakarra. Lehendabizi sentimenduak eskaini behar dira, eta teknikaz baliatu behar dugu horiek hobeto emateko».

Obra honetan nahasian agertzen dira gizonezkoak eta emakumezkoak. Gizon ahulak altxatzen dituzte neska dantzariek. Anbiguitatea da nagusi sexo mailan. Mantentzen dena zisne zuria eta beltzaren arteko dialektika da. Pertsona berberaren bi aldeak: zisne zuria, printzearen ametsa, ikusi nahiko lukeen emaztea; zisne beltza, errealtatea.

J.M. HERITZ

Gay eta lesbianen askapenerako ihardunaldiak

Barkaziorik gabeko hutsak

Joan den astean Nafarroako Ikastolek Gobernuarekin izanen dituzten tira-biren berri eman nahi genizuen, baina azken orduko presekin, sekulako hutsak atera ziren aldizkarian, izan ere, inprimategiak ez baitu itxoitzen.

Hona beraz, banan banan oker idatzi genituenak: Federazio eta Gobernu arteko «egote gogorra», «debate gogorra» da. Ez dira 29 ikasle Gobernuak desegin nahi dituenak, 29 ikastola baizik. Ez da «A nahi genezakeen eredu», «A dei genezakeen eredu» baino. Hirugarren eredu ez da B, D baizik. Hasserrea ez zen Ikastolen Federakundearena, LAB sindikatua eta Ikastolen Federakundearen artekoa baizik. Lesakako Ikastola ez da «*Tapirumairu*» izeneko, Tantirumairu baizik. «*Euskarazko irakaskuntza agitzen*» dioenean, «agintzen» behar du. «*Iruñeko*» esan beharrean «*Iruñeako*» dio sistematikoki oker. Herri batzu ere maingu utzi genituen: Aunitz Auritz-en orde; Austar deitzen genion Auzperriri eta Utsagi Otsagiri.

Bakoitzari berea eta ea hurrengoan presaka ibili gabe gauzak hobeki egiten ditugun.

ARGIA

Ekainaren 28aren mugaldean aurkitzen gara berriz ere. Euskal gizartearen gehiengoarentzat egun horrek ez dauka inolako esannahirik, baina mesprezaturik izateko arriskuan, edo izkutuan eta itxurak eginez bizi behar dugunontzat, Ekainaren egun soila baino gehixago da.

Euskal gizartea oso kontserbadorea eta ez oso tolerantia bada ere, arau heterosexuala apurtzen duten konportamoldeekin, bizi garen mendebaldeko gizartearen eredu argia besterik ez da, gizarte hau beraren balore nagusien kontrako edozein desbideraketari aurka egiteko birrarmaketa morala «jasaten» ari delarik. Eliza dugu Erakunde moralizatzailek amorratuena, giza harremanari dagokion plazer soila helburutzat dauzkan «aberrazio» sexualei etengabe erasotuz. Edo, EE.BB.etan, umegintza zintzorako ez den edozein praktika sexualen kontra doan Reaganen ahaztezinezko legea. Askoz egunekoagoa dugu Thatcher andreaken «28. Klausula» onartu berria, Britainia Handian, zeinak udalako agintariei komesexualitatearen edozein «zabalkunde» moeta debekatzeko dien, zabalkundetzat gai gay edo lesbianoko pelikulak projektatzeko aretoa uztea, edo gaia ukitzen duten eskoletarako liburuak argitaratu edo diruz laguntzea ere uler-tu behar delarik.

Baina ez dugu horren urrutira joan beharrik. Iaz bi emakume atxilotuak izan ziren Madrilén mosu bat elkarri emateagatik, eta deliktu larri beragatik bi gizon Bartzelonan. Cosladan (Madrid) guraso talde batek protesta

egin zuen, beraien seme-alabei ematen zitzaizen sexu hezieran «masturbazioa praktika natural eta homosexualitate beste edozein aukera sexual» bezalakotzat jotzen zirelako. Edo Kataluniako Vich herrian bi gizonak ezkondu nahi izan zuteneko kasua. Holako kasuak maiz gertatzen dira eta sarritan errepikatzen. Bestalde, eskandalagarria suertatzen zaigu juridikzio militarren inibizioa, atxilotuta zeudela soldadu bat eta kabo batek bortxatua izan zen beste soldadua kasua juzkatzeko garaian, harreman homosexualak beti oso pena handiekin zigortzeko joera erraza izan duenean.

Kontaezinak dira aipa gemitzakeen kasuak. Baina larriena zera da, gizon-emakumeek jasaten dituzten eten-gabeko erasoaldiak ez amaitzeaz gain, salatzeak bildurak ezagutu bage gerarazten dituela, erasoaldi hauek trufa garratzetik eraso fisiko argira doazelarik, pausagabeko umiliazio, xantaia... eta abarretatik igaroz.

Hau dela eta, ez da batere harrigarria harreman gay eta lesbianoak beste giza-harremanetatik aldendu eta ghettoaren bazter zabalago edo hestuagoetan izkutatzea.

Gizarte honetan, gazteek zapalketa gogorra jasaten dute, batez ere instituzio familiarren bidez, zeinean sexualitatearen existentzia bera ukatzen baita, hau gazte gayari bereziki larria suertaturik. Jende gazteari bere orientabide sexuala, beneta dena bezala, hau da, giza-harremaneko aukera bezala

erakus diezaion heziera sexuala behar dugu, eta ez, homosexualitatearen kasuan, Hies-en arriskua, hots, bizioaren aurkako zigor biblikoarena, ekarri ahal duen bekatu nazkagarria bezala. Hies, izurrite suntsitzaile hori, ez da edonor jo dezakeen gaixotasuna baino, beraren bizimodua kontutan hartu barik, eta «arrisku talde» fikzioen aurka ekin gabe, «praktika arrisksuen» bidez kutsatzen den gaitza.

Askapen gay eta lesbiano-rako Mugimenduak aski urte darama jadanik guzti honen kontrako borrokan. Borroka honetako aldeetariko bat lege aldaketa lortzea da. Lege Antidiskriminatzailearen be-

harra argia da, baina ez da nahikoa. Gure errebindikapenatarako hala edo holako lege laguntza lortuko litzateke, baina diskriminazioa kalean dago, desbideratze sexualen eremuan harrapatzen gaituen gizarte-gorputz osoaren bidez sartzen da.

Geuk izan behar dugu aurreritziaren gaineko garaipena eta bazterketen amaiera erdietsiko ditugunok. Eta hau ez dugu izkutatzeko lortuko geure burua eratzu baizik. Arbuiauak izateko daukagun bildurak baimentzen die beraiei erasotan irautea. *Zeure bildurra, euren indarra*, hau da aurtengo Gay eta lesbianen Askapenerako Ihardunaldietako goiburua.

E.H.G.A.M.ek, Euskal Herriko Gay Askapen Mugimenduak, Donostian eta Bilbon hurbiltzen den eguna ospatzeko antolatzen dituen ekitaldietara joan zaitezten dei egiten dizuegu.

E.H.G.A.M. (Ekaina-88)

Gora Bilbo garbia

Doinua: «Txakurrek eitten dau»

Kopla hauen mamia
da zikinkeria,
kopla hauen mamia
da zikinkeria,
Bilbon ez dagoena
oso ugaria,
ai, ai, ai,
oso ugaria,
zuk ez egin barrerik,
hauze da egia!

Txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
guau, guau, guau.

Ez al duzu ikusi
den-dena berdea,
ez al duu ikusi
den-dena berdea,
horixe da Gorordok
nahi dun kolorea,
ai, ai, ai,
nahi dun kolorea,
laster pintauko dizu
zuri be ohea.

Txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
guau, guau, guau.

Nahiz ta higienarik
hemen ez den falta,
nahiz ta higienarik
ez den hemen falta,
bigun sentitu nuen
lehengoan zapata,
ai, ai, ai,
lehengoan zapata,
begiratu nuen ta
txakurraren kaka!

Txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
guau, guau, guau.

Donostin bai dutela
kriston kutsadura,
Donostin bai dutela
kriston kutsadura,
han edango lukete

txanpaina-modura,
ai, ai, ai,
txanpaina-modura,
San Antondik Deusturantz
bajatzen den ura.

Txakurrak egiten dau...
txakurrak egiten dau,
txakurrak egiten dau,
guau, guau, guau.

Azken koplan serio
gara ibiliko,
azken koplan serio
gara ibiliko,
isildu behar dugu
ez gaitezen ito,
ai, ai, ai,
ez gaitezen ito,
kontuz moro hauekin:
Agur eta kito!

SANTUTXUKO PALESTINARRAK

Kontrapasa

Definizioak zehaztuz joan ahala, pasa itzazu letra guztiak bakoitzari dagokion beheko taulako laukira. Taula osatu ondoren Gabriel Aresti idazle handia zenaren aitorten baten aurrean gertatuko zara.

	E	9	H	7	A	1	F	13	F	6	B	3	E	2	I	3
I. Zintzoa.....	D	6	G	7	A	13	I	12	G	8	A	3	D	12	H	14
II. Kordea.....	F	1	A	8	H	10	E	14	I	6	H	9	E	1	B	11
III. Ipar, Ezbairik gabe.....	H	8	A	10	D	4	F	7	B	9	D	13	I	8	H	3
IV. Horma iragarkiak.....	F	11	A	5	B	10	E	10	I	7	E	6	D	1	G	2
V. Eztabaida, solasa.....	D	11	D	5	E	4	F	8	G	4	H	6	E	13	G	10
VI. Penak, minak.....	A	2	G	13	G	5	F	10	F	4	H	11	I	9	F	2
VII. Igotzeko edo jaisteko tresna..	A	7	H	4	B	6	H	1	D	3	I	5	E	5	E	12
VIII. Apoarmatuak.....	B	2	B	14	B	5	D	8	A	11	H	2	D	10	G	9
IX. Izen zerrenda.....	I	10	I	4	E	11	B	12	G	6	I	2	F	12	D	9
X. Ausartzia.....	B	7	G	1	D	2	G	12	E	7	H	13	F	3	D	14
XI. Xamurrena.....	A	4	B	1	H	12	G	14	F	14	A	9	A	12	I	11
XII. Ongiezak.....																

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
A						●								●
B				●				●					●	
D							●							
E			●					●						
F					●				●					
G			●								●			
H					●									
I	●												●	●

(soluzioa 11. orrialdean)

a ze flasha!

Revillaren bila.— Ile zuria, jubilazioa gertu eta buruhaustetan ibiltzeko gogo gutxi.

Lasai asko bizi zen txapeloker hau Avilako bake patxadatsuan.

Multatxo bat jarri motozale despistaturen bati, jendeak nola lan egiten duen bijilatuz pasiotxo bat eman

Renault 4-ean, galeperretarako sasoia gainean dugula eta eskupeten baimenen truke txikito batzuk hartu... Eta orain ETAKoen bila hasi beharra dagoela.

Etxarriko koarteleetik trasladatu zutenetik euskaldunak nolakoak diren ere ahanztzia duenez, Revilla daukatenen usaina errezago hartu dezan zenbait laguntza ipini dio bere komandanteak Moralesi. Bota berriak, hasteko. Katalajeok, orain artean sekula erabili gabeak. Eta egarri denerako litroko

KAS botila hori. Bihotzerrea denean, limoizko edari gazi-antzeko horrek alternatiba egokia eskaintzen dio Soberanoak kalte egiten dionari.

MARTIN ARANA

OSASUNAREN ARDURAZ

Arrisku koronarioaren kalkulagailua

BOEHRINGER Mannheim laborategiek kalkulagailu moduko bat pres-tatu dute (bere ingelesezko izena «Coronor, Heart Risk Calculator» da) medikuari miokardioko infartuen prebentzioan laguntza emateko oso baliagarria izan daitekeena.

Oraingo, entseiu klinikoko guztiak diseinatutako prototipoarekin ari dira burutzen eta lerro hauek irakurtzen dituzunerako agian komertzializatu da Mendebaldeko Alemanian, berrehun bat markotako prezioan (14.000 bat pezeta / 700 libera).

Makinatxo honek zenbait oinarritzko parametro hartzen ditu kontutan (kolesterol maila, tentsio arteriala, adina, pazienteak erretzen duen ala ez, bularreko anginarik izan duentz, eta familiar bihotzeko atakeen aurrekinak), eta ondoren parametro guzti horiek eredu matematiko bati jarraituz konbinatzen dira.

Egindako ikerketen arabera, 40 eta 65 urte bitarteko gizonezkoetan zortzi parametro ebaluatuz, posible da ondorengo lau urteetan pertsona horrek bihotzeko atake bat jasateko duen arriskua nahikoa argi mugatzea.

XABIER AGIRRE

DEPENDIENTERIK AZKARRENA

Gizon aberasberri nazkante horietako bat jantxidenda batetara sartzen da, bere alabaren ezkontzarako jantziak erostera. Hau begiratu, hura galdetu, hori probatu... denda guztia miatzen du, zerbitzen ari zaion dependientea nazkatuz. Azkenean honek, erantzun txar pare bat edo ematen dizkio eta:

— Eta denda honetan ez al dago beste dependiente azkarragorik ni laguntzeko?

— Ez jauna! Zu ikusi bezain laister ospa egindu.

A ZE PAREA!

— Min egidazu —dio masokistak—.
— Ez! —erantzun sadikoak—.

ESKOLA-AMODIOA

Klaseak amaitu ondoren, 15 urteko ikasleak eskileratan itxoitzen du bere andereñoa:

— Andereño! Zurekin ezkondu nahi dut.

— Beno, beno, beno..., nahikoa dugu... Bainen niri ez zaizkit umeak atsegin eta!

— Lasai egon zaitezke... Kontuz ibiliko naiz!

Euskal kultura, erdal kultura

E GUNEROKO zurrunbilotik al-
dendu eta noizbehinkako aus-
narketa orokorrak egiteko
aukera handirik edukitzen ez dugun
arren, behar beharrezkoa dugu noiz-
bait galga botatzea eta gertaerak eto-
rri aurretik arazoa planteiatzea.

Gaia noiz edo noiz atera izan da
mass-mediatan: zer da euskal kultura
eta zer erdarazkoa. Gero barealdia ba-
rreiatu ohi da, eta guztiz ahanztu,
Ness lakukoa berriro agertu arte. Eta
honelaxe, mende honetan zehar hain-
bat alditan. Unamunok ez zuen uste
euskal kultura baserriko lan eta eki-
teetatik ateratzen dena baino urruna-
go joan zitekeenik, eta kulturaren 'kul-
tismoa' ukatu zion gureari.

Atxagak, bestalde, orain zenbait ur-
te esana du euskal kultura, kultura sa-
telitea dela, erdigunea den erderaz-
koaren inguruka dabilena. Idazleren
batek pentsatu izan du hitzak aldatuz
erdal eta euskal kultura bereizten ez
dela, eta hainbatek uste dute, honez
gero, eta azken urteetako errepre-
sio-nahasia dela-eta, bereizterik ez da-

goela, hemengo denek kultura bera
bizi dugulako, gaztelaniaz, frantsesez
nahiz euskaraz adierazten badugu ere.
Azkenik, erakunde publikoetatik eta
kontsentsu beharrak bortxatuta, gizar-
tean dauden bi komunitate-kulturen
arteko amildegia ezabatu behar dela
esaten da esan, eta kultur korrante
biak zelanbait uztartu.

A RAZO guzti honetan agian,
dagoen lehen arazoa, kultura
benetan zer den jakitea da,
hitzaren etimologia enoratuz, guk kul-
turatzat jotzen dugulako produktu
amaitua, berez lantze prozesua izan
behar duen bitartean. Kultura, latinez-
ko *culturam*, ekintza eragilea da, dina-
mikoa, mugimendu etengabea da-
goena. Kultura erabiltzea da, hazkun-
tza, gintza. Eta, aldiz, guk kulturatzat
jotzen dugun hori, ez da ekintza, az-
ken produktua baizik, fosilizatua. Ez
da kasualitatea *kulturatu* eta *lurra lan-
du* sinonimo izatea.

Kultura beraz, eragilea da. Arazoa
sortzen zaigu adjetiboak jartzerakoan:
erdal eta euskal adjetiboak. Hitzen
esanahiari atxekitzen bagatzaizkio,
euskal kultura, euskal munduaren al-
de dagien mugimendu edo ekitea du-
gu, eta erdal kultura erdarazko kos-
mogoniaren alde dagiena. Adi konklusio-
siora: euskal kultura erdaraz egin dai-
tekeela onartu beharko genuke, hiz-
kuntza ez izanik elementu definitzaile
bakarra, helburua baizik, eta modu
berean euskara erabiliz, erdal kultura
egitea posible dela.

O RAINGOAN planteiatzen zai-
gun arazoa, ondorioz, ez da
kulturaren ingurukoa, baizik
eta euskal eta erdal zer den zehaztu
beharrekoa. Eta hizkuntza mugagile

izan dezakegu, baina ez beti eta ez
egoera guztietan. Non kokatu musika,
eskultura, gorputz espresioa, pintura
edo dantza bat? Zein da euskal kultu-
raren ezaugarria hizkuntza ez dagoen
arloetan? Zein puntutaraino dira nahi-
koak historia, ohitura, tradizioa edo
inertzia giza talde baten produktuen
arteko konexioa egiteko? Eta, batez
ere, nola ikusi ezaugarri hori produktu
berrietan?, doinu apurtzailean?, pintu-
ra ez konbentzionalean?

Gutxienez bi (edo hiru) hizkuntzez
eta bi (edo hiru) mentalitatez bizitzera
kondenaturik gauden guztiok, noiz
edo noiz galga bota eta ausnarketa
hauen egiteari ekin beharko genioke.
Ez erdal eta euskal munduaren arteko
muga behin eta betiko eta kartabioez
marrazteko, horrelako lerro zuzenik
ez dagoelako. Baina bai gure burua
hobeto ezagutzearren, eta bide batez,
noizean behin azaltzen diren kirtenke-
ria erraz eta funtsabakoei taxuz ihar-
destearren.

LAURA MINTEGI

GK:

GIPUZKOAKO KUTXA • • • • • CAJA DE GUIPUZCOA

● Hauxe da Gipuzkoako Aurrezki Kutxa
Probintzialaren irudi berria. Eta gure izen berria
Gipuzkoako Kutxa da.
Gu garen eta izan nahi dugun guztiaren sinboloa.
Iritsi bait da etorkizunari adarretik heltzeko ordua.
Eta gure esperientziak erakutsitako onena bilduko
dugu, aro berri bati esperantzaz beteta ekiteko. Guk
ez dugu atzera begiratzen eta saiatuko gara, jo ta ke,
Gipuzkoak aurrera egin dezan.
Gu garelako Gipuzkoako Kutxa.

**Gipuzkoar guztiekin gaude
etorkizunari begira**

Margarita Berroeta.

Ala 32/521.946-4 epe finkorako ezarpena

Inor ez da kontu korrente baten zenbakia. Aurrezki - libretarena ere ez. Ezta, eperako ezarpen edo kreditu batena.

Zenbakiak, zenbaki hutsak dira. Pertsonak ordea, pertsonak. Horregatik, zerbitzatzeko unean, zenbaki batek ez du ezer esaten. Eta horregatik ere, gure eguneroko lan nean, lan hori ondo egiteko asmoa baino gehiago jartzen dugu: pertsonalki zerbitzatzeko gogoia. Bezero bakoitzaren neurrian.

Bezero bat inoiz zenbaki bat bihur ez dadin.
Margarita Berroeta, Margarita Berroeta izan dadin beti.
Eta ez 32/521946-4 epe finkorako ezarpena.

// Izenak zenbakiak
baino garrantzi
handiagoa du. //